Van: Desirée Houkema
Verzonden: donderdag 7 juli 2022
Aan: Willem Lammmers
Onderwerp: RE: Expertmeeting hoogbegaafdheid

Beste Willem,

Dank voor deze snelle follow-up. Ik ben graag aanwezig bij de volgende vergadering en mijn contactgegevens mogen ook gedeeld worden.

Zoals ik na de bijeenkomst al noemde, kan het helpend zijn voor de raadsleden als ze de artikelreeks gelezen hebben die ik kort voor de vorige bijeenkomst deelde (voor het geval ze hier i.v.m. de korte termijn nog niet aan toe gekomen zijn). Verder ben ik ondertussen bezig om via mijn landelijke netwerk diverse voorbeelden te inventariseren van andere Gemeenten die op het thema begaafdheid en talentontwikkeling al in ontwikkeling zijn.

Hierbij alvast een gevarieerd spectrum met voorbeelden ter inspiratie:

- Gemeente Tilburg (zie bijgevoegde mail met bijlagen die ik mocht delen)
- Gemeente Leiden: Ontdek en laat zien wat je kunt! | LATO (deleidseaanpak.nl)
- Gemeente Amstelveen: HB+ voorziening Elementa | School of Understanding Amstelveen
- Stedelijk initiatief 'Studiezalen' in Amsterdam en Zaandam: Ondersteuning van jouw ontwikkeling op school en als persoon (studiezalen.com), zie ook https://www.youtube.com/watch?v=5-AxfXy_zf0, het initiatief van Abdelhamid Idrissi dat in 2021 een Mensa Fonds Award won
- Digibende, een initiatief dat landelijk met meerdere Gemeenten de samenwerking wil zoeken: Professional (Onderwijs, Gemeenten, Zorg) – Digibende
- Webinar van 6 juli door de landelijke Stichting Hoogbegaafd!: D66 College 2 Hoogbegaafdheid - 6 juli 2022 - YouTube

Verder goed om te weten. In de regio Arnhem-Nijmegen zijn ook de volgende initiatieven ontstaan vanuit HB-professionals, gericht op verbinding en samenwerking:

- Support Netwerk voor Creativiteit & Talentontwikkeling
- Peers4Parents - Arnhem-Nijmegen – een regionaal netwerk van facilitators van oudergroepen dat ook deel uitmaakt van het landelijke netwerk Peers4Parents voor ouders van begaafde kinderen
- Expertisenetwerk HB 'Helderheid in Complexiteit' - een appgroep van een aantal gespecialiseerde HB-professionals in de regio Arnhem-Nijmegen die gebruikt wordt om rondom complexe situaties of andere aan begaafdheid gerelateerde vragen elkaars expertise te benutten en door te verwijzen
- Daarnaast weten diverse gespecialiseerde organisaties (waaronder Welzien en OPUS) elkaar goed te vinden, hoewel nóg meer verbinding en samenwerking wel nodig blijft

Met vriendelijke groet,
Desirée Houkema

Zie hieronder de linken naar de sfeerimpressies. Van iedere avond/middag is een verslag gemaakt, zie bijlagen.

Themamiddag 1 HB jongeren

Themamiddag 2 HB kinderen

Thema-avond 3 ouders van HB

Themabijeenkomst

Ouder zijn van een hoogbegaafd kind

Regio Tilburg

Mariëtte van Hazendonk aan het woord tijdens de themabijeenkomst

Tilburg, 24 mei 2022

Op dinsdagavond 24 mei vond de derde (en laatste) themabijeenkomst plaats, geïnitieerd vanuit het programma Meer- en Hoogbegaafdheid van regio Tilburg en Midden-Brabant. Dirk Anton van Mulligen en Kim Castenmiller gingen in gesprek met vier ouders uit de Tilburgse regio over het samenwerken met school, gezien en begrepen worden in de (soms unieke) opvoeduitdagingen in het opvoeden van meerbegaafde, hoogbegaafde en uitzonderlijk hoogbegaafde kinderen en jongeren. ‘Voor ons als ouders is het ons leven’

Aanleiding: analyse HB-keten regio Tilburg

In de periode januari – april 2021 vond in opdracht van de regio een analyse plaats waarbij het huidige onderwijs- en ondersteuningsaanbod in de totale keten van meer- en hoogbegaafde kinderen en jongeren van 0 tot 23 jaar afgezet is tegen de behoeften van meer- en hoogbegaafde kinderen, jongeren, hun ouders en onderwijsprofessionals.

De analyse leidt tot drie kernconclusies die in het rapport zijn beschreven:

De eerste conclusie luidt: ‘Regio Tilburg loopt voorop: nu vasthouden en uitbouwen’. Binnen de regio is al het nodige geïnvesteerd in het (onderwijs- en ondersteunings-)aanbod. Nu ligt er de uitdaging deze positie van ‘voorop lopen’ vast te houden én verder uit te bouwen. Want de regio is er nog niet: er is nog veel onbenut potentieel. De gemeente kan hierin een (nog) sterkere rol vervullen en het voortouw nemen door te stimuleren dat er aanbod komt voor creatief begaafden (al dan niet in samenwerking met de cultuursector en bedrijfsleven), meer aandacht te hebben voor vroegsignalering gezien de preventieve werking en voor meer- en hoogbegaafde jongeren binnen het mbo.

De tweede kernconclusie is dat er meer ruimte mag komen voor écht nieuwe onderwijsconcepten. Dit is niet alleen voorbehouden aan het onderwijsveld: Met de wet Meer Ruimte voor Nieuwe Scholen[1] welke per 1 juni 2021 is ingegaan, worden ook initiatiefnemers van buiten het onderwijs (denk aan ouders) uitgenodigd om nieuwe scholen te vestigen met onderwijsconcepten die aansluiten bij een behoefte. De gemeente kan hierin een stimulerende rol vervullen. Ook het ontwikkelen van nieuwe onderwijscombinaties (zoals mhbo-concepten) kunnen bijdragen aan het uitbouwen van meer (passende) ontwikkelmogelijkheden voor meer- en hoogbegaafde kinderen en jongeren zodat er in de toekomst geen (school)uitval meer is in deze doelgroep.

[1] https://vng.nl/nieuws/meer-ruimte-voor-nieuwe-scholen/

Ten derde is geconcludeerd dat er mogelijkheden zijn om de bestaande activiteiten voor de doelgroep verder te versterken. Zo kan er meer ondersteuning en begeleiding van ouders worden geboden maar ook als vervolg op de kennisontwikkeling van onderwijsprofessionals geïnvesteerd worden in de persoonlijke ontwikkeling zodat onderwijsprofessionals nog beter kunnen aansluiten bij deze doelgroep.

De bevindingen zijn opgeschreven in een rapport en zijn de aanleiding geweest voor het opzetten van een programmatische aanpak om verder vorm en inhoud te geven aan de aanbevelingen vanuit het rapport. Het doel van het programma is meer ontwikkelmogelijkheden voor deze doelgroep. Lees meer in dit nieuwsbericht van 28 januari jl. op de website van gemeente Tilburg. Het rapport is op te vragen bij de teamcoördinator van het regionaal team Leerplicht/RMC (mariette.van.hazendonk@tilburg.nl).

1 De derde themabijeenkomst: vijf ouderbehoeften staan centraal

Op 24 mei 2022 vond het derde 'tafelgesprek' van een serie van drie gesprekken plaats. Het gesprek vond plaats in het werkcafé van het Tilburgse stadhuis. Dirk Anton van Mulligen en Kim Castenmiller gingen in gesprek met de tafelgasten en het publiek, aan de hand van de vijf behoeften van ouders, zoals beschreven in de bovengenoemde analyse.

Behoefte 1. Serieus genomen worden

Uit de analyse: 'Ouders van een hoogbegaafd kind kennen het al sinds de geboorte. Ze hebben de ontwikkeling van hun kind vanaf het begin kunnen volgen, het kind in verschillende situaties en contexten gezien en zijn daarmee dé expert waar het hun kind betreft. Ook zien zij hoe hun kind thuiskomt van school, wat school met hun kind doet. Zeker wanneer kinderen aanpassingsgedrag laten zien op school, is het inzicht van ouders waardevol om een kind goed in beeld te krijgen. Toch ervaren ouders nog wel eens dat ze als lastig worden gezien.'

Anja Groen, moeder van twee hoogbegaafde zoons: "Ik kon merken dat leerkrachten zoiets hadden van 'daar komt ze weer'." Machteloos en met haar ziel onder de arm, totdat Anja een hulpverlener trof die het begreep. "Ik merkte het aan de tegenvragen die ze stelde. Ze begreep het. Er zat een mens tegenover me." Een verademing, in een wereld waarin veel draait om cijfers, zegt Anja. Ze doet een appel op menselijkheid.

Inmiddels hebben beide zoons hun draai gevonden op school, 'op de middelbare school ging het beter', en is er weer perspectief. De oudste maakt de overstap naar een beroepsopleiding, die aansluit bij zijn talent. Hoogbegaafde kinderen kunnen een ander pad lopen, en met hulp van het onderwijs en de juiste begeleiding, is er veel mogelijk.

"Door alles te willen meten, in cijfers te vatten, vergeten we de mens. Een hb'er is géén project"

~ Anja Groen, moeder van twee hoogbegaafde zoons

Behoefte 2. Partnerrol met school

Uit de analyse: 'In het ideale geval werken ouders en leerkrachten eendrachtig samen om de ontwikkeling van een hoogbegaafd kind optimaal te begeleiden. Deze gezamenlijke inspanning is geen overbodige luxe, omdat hoogbegaafde kinderen doorgaans meer en andere leerbehoeften hebben dan de meeste andere kinderen in de klas.'

Sander Bakkers, vader van twee uitzonderlijk hoogbegaafde dochters, vertelt over hoe ze, als ouders, samen de regie nemen: "Wij voeren de regie bij onderwijs, zorg en, uiteraard, de opvoeding. Dat geeft nog wel eens fronsende wenkbrauwen bij gesprekspartners. Dit is ongebruikelijk, dat hebben we vaak gehoord." Het is niet erg als de kennis op een school beperkt is, als er maar de bereidheid is om samen te werken. Dat staat voor Sander op één. Toen de kinderen vastliepen op school, gaf het lucht dat iemand tegen hen als ouders zei: 'Kijk naar school als een supermarkt, kijk verder als het aanbod niet meer past.' En: 'Zoek niet een school, maar een relatie, een persoon waar je samen mee kunt werken.' Deze twee adviezen hielpen. Met de huidige school verloopt de samenwerking ook goed met behulp van de inzet van de variawet en een maatwerkarrangement vanuit het samenwerkingsverband.

Vanuit de zaal komt de vraag: 'Hoe doe je dit in combinatie met werk?' Sander steekt er veel tijd in, sommige weken kost het wel een halve werkweek. Een flexibele werkgever helpt. Andere ouders vertellen hoe zij gestopt zijn met werken omdat de combinatie niet meer te doen was. Ouders hebben behoefte aan ondersteuning hierin. "Voor ons als ouders is het ons leven", zegt Sander.

"*Neem ouders serieus als deskundige, en stel het hoogbegaafde kind centraal. Niet het systeem of de procedure*"

~ Sander Bakkers, vader van twee hoogbegaafde dochters

Behoefte 3. Erkenning én ondersteuning als opvoeder van hoogbegaafde(n)

Uit de analyse: 'Het opvoeden van een hoogbegaafd kind vraagt veel. Daarin gezien en erkend worden, is belangrijk. Begrip hiervoor van de kant van externe partijen zoals school maar ook andere instanties, maakt komen tot een goed partnerschap makkelijker. Ondersteuning bij het opvoeden is geen overbodige luxe. Een aanpak die bij het gemiddelde kind goed werkt, kan juist averechts werken bij hoogbegaafden.'

Marie-Louise Brands kan hier als moeder van vier uitzonderlijk hoogbegaafde kinderen in de leeftijd van 10 tot 18 jaar over mee praten: "Dan kwam er iemand bij ons thuis meekijken, kreeg ik tips, en dan dacht ik, dat ga ik écht niet doen." Vier uitzonderlijk hoogbegaafde kinderen vormen een uitdaging thuis. "De intensiteit wordt alleen maar groter, zeker nu ze allemaal in de puberteit zijn." Het gezin heeft systeembegeleiding gehad om rust te brengen in de gezinsdynamiek. Op school loopt het nu met alle vier ook goed. "Als ik de verhalen van andere ouders hoor, denk ik, oh, ja, dat hebben wij óók meegemaakt. Een hoop vergeet je weer. Gelukkig maar." Marie-Louise zette dagelijks drie kleintjes in de auto om de oudste naar voltijds hoogbegaafdenonderwijs te brengen. In leerlingenvervoer werd niet voorzien, en de benzinekosten liepen op

tot honderden euro's per maand. "Wanneer je als ouder kiest voor een school op grotere reisafstand vanwege religie of omdat je kind een beperking heeft, is die vergoeding er wel." Ze hebben zelf veel therapieën, begeleiding en onderzoeken betaald, waar ze andere dingen voor hebben moeten laten. Geen sportclubjes bijvoorbeeld. Door de extra zorgen maar ook bijvoorbeeld het niet 'passen' in kinderopvang en naschoolse kinderopvang, was het onmogelijk om allebei als ouders te werken.

Marie-Louise is inmiddels weer gaan werken, als HB-coördinator in het speciaal onderwijs. "Misschien verrassend", zegt Marie-Louise, "maar juist in het speciaal onderwijs komen veel hoogbegaafde kinderen terecht." Deze vorm van onderwijs, met kleinere klassen en gespecialiseerde leerkrachten, kan goed aansluiten, zegt Marie-Louise.

"Het onderwijs is wel erg cognitief, terwijl het ook gewoon kinderen zijn. Die combinatie is soms wat het ouderschap zo uitdagend maak: Het ene moment heb je een professor tegenover je, het andere moment gewoon een speels kind"

~ Marie-Louise Brands, moeder van vier uitzonderlijk hoogbegaafde kinderen

---

Behoefte 4. Ondersteuning bij de eigen hoogbegaafdheid

Uit de analyse: 'Niet zelden is het hebben van een hoogbegaafd kind de *trigger* om tot inzicht te komen zelf hoogbegaafd te zijn. Dankzij je hoogbegaafde kind vallen er vele kwartjes omtrent je eigen verleden. Jouw biografie kan ineens in een heel ander daglicht komen te staan dan dat heeft een grote impact. Veel hoogbegaafde volwassenen gaan zien wat ze zelf tekort zijn gekomen en wat het gemis aan goede begeleiding hen gekost heeft. Aan kansen, ontplooiing, levensjaren en puur levensgeluk. Dat vraagt om verwerking en door een rouwproces heengaan. Goede begeleiding bij de eigen hoogbegaafdheid is niet alleen in het belang van de ouder zelf. Wanneer ouders veel van de ervaringen van hun kind herkennen, kan dat makkelijk leiden tot overmatige betrokkenheid door projectie van de eigen ervaringen."

Mariëtte van Hazendonk, moeder van drie (uitzonderlijk) hoogbegaafde én dyslectische zoons, herkent dit als geen ander: "Door de geboorte van mijn kinderen ben ik zelf opnieuw geboren." Dat projectie een keerzijde kan hebben, herkent ze ook. "Pas kwam ik in mijn werk een kind tegen dat geen kinderfeestjes had, tot groot verdriet van moeder, die de eenzaamheid uit haar eigen jeugd herinnerde. Maar het kind zelf had er helemaal niet zo'n moeite mee." Vanuit haar werk als teamcoördinator Leerplicht/RMC zet Mariëtte zich in om ouders te ondersteunen in hun rol als opvoeder en het opzoeken van de samenwerking met school en vinden van de juiste oplossing voor hun kind. "Juist bij ouders van hoogbegaafde kinderen is het opstellen als partner heel belangrijk. Een mismatch met school of het niet begrijpen van het gedrag van een kind, mag niet leiden tot Veilig Thuis-meldingen."

Vanuit haar eigen ervaring als ouder van inmiddels volwassen zoons, steekt Mariëtte de aanwezige ouders een hart onder de riem: "Het komt goed. Verwachtingen ten aanzien van het ontwikkelen op school bijstellen en school wat minder groot en belangrijk maken, heeft hierbij geholpen. Ontwikkelen kun je ook buiten

school doen. Kijk naar wat je doel is en wat je nodig hebt aan diploma's. Zie het als een portfolio dat je vult voor je toekomst."

"Hoogbegaafd ben je van de wieg tot het graf. Het is niet meer of minder, niet beter of slechter, maar anders. Als je dat accepteert, en jezelf accepteert, dan helpt dat enorm. Thuis voeren we onze quote: 'Anders dan gewoon, gewoon omdat het anders kan'. Dat houdt het luchtig"

~ Mariëtte van Hazendonk, moeder van drie volwassen hoogbegaafde zoons

---

Behoefte 5. Contact met gelijken

Uit de analyse: 'Wanneer je hoogbegaafde kind in problemen komt, kan je dat als ouder volledig absorberen. Je wereld wordt kleiner en kleiner, en draait meer en meer om de problematiek van je kind en daardoor verschuiven andere sociale relaties naar de achtergrond. Je krijgt bovendien de indruk de enige te zijn die hiermee te maken krijgt. Het is dan erg belangrijk om dan te weten dat je niet alleen bent. Ouders van hoogbegaafden ervaren een enorme opluchting wanneer ze eindelijk andere ouders ontmoeten met wie ze ouderschapservaringen kunnen delen.'

Anja Groen organiseert sinds kort huiskamergesprekken voor ouders. Een veilige plek waar ouders ervaringen kunnen delen en tips uit kunnen wisselen, zonder de druk dat er 'iets moet'.

De bijeenkomst gaf meer inzicht in wat ouders nodig hebben, én voorzagen ook in behoeften die ouders van meerbegaafde, hoogbegaafde en/of uitzonderlijk hoogbegaafde kinderen kunnen hebben. De avond was een goede afsluiting van een serie van drie bijeenkomsten.

"We vonden het een hele fijne avond gisteren.
We kregen voor het eerst in onze zoektocht eindelijk het idee dat we niet alleen zijn en dat er wel degelijk initiatieven zijn die dit onderwerp serieus nemen en hier ook echt iets aan willen doen"

~ Reactie achteraf van aanwezige ouders

"Heel erg bedankt voor de fijne bijeenkomst van gisteravond.
Het was erg fijn om herkenning bij de anderen te horen, waar wij ook al jaren mee worstelen.
Fijn om te weten dat onze zoon niet gek is maar gewoon een ander brein heeft, het brein van een hoogbegaafde, want soms ga je twijfelen aan alles"

~ Reactie achteraf van aanwezige ouders

Van de themabijeenkomst is een sfeerimpressie gemaakt. Deze bekijk je hier.

2 Hoe verder? Het programma

Als follow-up van het onderzoek en het rapport, is sinds september 2021 gestart met het opzetten van een programma Meer- en Hoogbegaafdheid voor de regio Tilburg en Midden – Brabant met als overkoepelend doel: meer en betere ontwikkelmogelijkheden bieden voor hoogbegaafde kinderen en jongeren. Binnen de centrumgemeente Tilburg is een klein programmateam van start gegaan dat samen met hoogbegaafde jongeren, hun ouders, het onderwijs, het bedrijfsleven en diverse experts hier vorm aan geeft.

Een aantal initiatieven worden opgezet en verkend:

- Doorontwikkelen bestaand hoogbegaafdenonderwijs en ontwikkelen van nieuwe onderwijsconcepten
- Pilot ouderbegeleiding vanuit Leerplicht/RMC
- PGB aanvragen verbeteren voor zorgondersteuning van hoogbegaafde kinderen en jongeren
- Verkennen nieuwe mogelijkheden met SBB[2], zoals praktijkverklaringen voor meer- / hoogbegaafde vsv'ers
- Schakelklas universiteit / hbo, tussenjaar
- Creatieve werkplaatsen
- Versterken Talentnetwerk, samenwerking POINT013

Nu het eerste jaar van het programma er grotendeel opzit en de drie themabijeenkomsten zijn afgerond, wordt voor aankomend schooljaar focus aangebracht in de projectinitiatieven. Hou de website en LinkedIn van de gemeente Tilburg in de gaten voor updates. Of neem contact op met Mariëtte van Hazendonk, ook wanneer je op de hoogte wilt worden gehouden.

[2] SBB is de samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven

Themabijeenkomst Hoogbegaafde jongeren Regio Tilburg

Thomas Kolmans aan het woord tijdens de themabijeenkomst met Jouke van Beerendonk

Tilburg, 27 januari 2022

Op donderdag 27 januari 2022 vond de eerste themabijeenkomst plaats, geïnitieerd vanuit het programma Meer- en hoogbegaafd van regio Tilburg en Midden-Brabant. Wethouder Marcelle Hendrickx ging samen met Dirk Anton van Mulligen in gesprek met twee hoogbegaafde jongeren uit de Tilburgse regio, twee experts vanuit de wetenschap, de teamcoördinator van het regionaal team Leerplicht/ RMC en een Tilburgse ondernemer. ‘Ik leerde me binnen het schoolsysteem voort te bewegen en er creatief om heen te bewegen’

Aanleiding: analyse HB-keten regio Tilburg

In de periode januari – april 2021 vond in opdracht van de regio een analyse plaats waarbij het huidige onderwijs- en ondersteuningsaanbod in de totale keten van meer- en hoogbegaafde kinderen en jongeren van 0 tot 23 jaar afgezet is tegen de behoeften van meer- en hoogbegaafde kinderen, jongeren, hun ouders en onderwijsprofessionals.

De analyse leidt tot drie kernconclusies die in het rapport zijn beschreven:

De eerste conclusie luidt: ‘Regio Tilburg loopt voorop: nu vasthouden en uitbouwen’. Binnen de regio is al het nodige geïnvesteerd in het (onderwijs- en ondersteunings-)aanbod. Nu ligt er de uitdaging deze positie van ‘voorop lopen’ vast te houden én verder uit te bouwen. Want de regio is er nog niet: er is nog veel onbenut potentieel. De gemeente kan hierin een (nog) sterkere rol vervullen en het voortouw nemen door te stimuleren dat er aanbod komt voor creatief begaafden (al dan niet in samenwerking met de cultuursector en bedrijfsleven), meer aandacht te hebben voor vroegsignalering gezien de preventieve werking en voor meer- en hoogbegaafde jongeren binnen het mbo.

De tweede kernconclusie is dat er meer ruimte mag komen voor écht nieuwe onderwijsconcepten. Dit is niet alleen voorbehouden aan het onderwijsveld: Met de wet Meer Ruimte voor Nieuwe Scholen[1] welke per 1 juni jl. is ingegaan, worden ook initiatiefnemers van buiten het onderwijs (denk aan ouders) uitgenodigd om nieuwe scholen te vestigen met onderwijsconcepten die aansluiten bij een behoefte. De gemeente kan hierin een stimulerende rol vervullen. Ook het ontwikkelen van nieuwe onderwijscombinaties (zoals mhbo-concepten) kunnen bijdragen aan het

[1] https://vng.nl/nieuws/meer-ruimte-voor-nieuwe-scholen/

uitbouwen van meer (passende) ontwikkelmogelijkheden voor meer- en hoogbegaafde kinderen en jongeren zodat er in de toekomst geen (school)uitval meer is in deze doelgroep.

Ten derde is geconcludeerd dat er mogelijkheden zijn om de bestaande activiteiten voor de doelgroep verder te versterken. Zo kan er meer ondersteuning en begeleiding van ouders worden geboden maar ook als vervolg op de kennisontwikkeling van onderwijsprofessionals geïnvesteerd worden in de persoonlijke ontwikkeling zodat onderwijsprofessionals nog beter kunnen aansluiten bij deze doelgroep.

De bevindingen zijn opgeschreven in een rapport en zijn de aanleiding geweest voor het opzetten van een programmatische aanpak om verder vorm en inhoud te geven aan de aanbevelingen vanuit het rapport. Het doel van het programma is meer ontwikkelmogelijkheden voor deze doelgroep. Lees meer in dit nieuwsbericht op de website van gemeente Tilburg. Het rapport is op te vragen bij de teamcoördinator van het regionaal team Leerplicht/RMC (mariette.van.hazendonk@tilburg.nl).

1 De eerste themabijeenkomst: de tafelgasten

Op 27 januari 2022 vond het eerste tafelgesprek van een serie van drie gesprekken plaats in het werkcafé van het Tilburgse stadskantoor. Zes tafelgasten kwamen bijeen in een setting met (vanwege corona) een klein publiek.

Jouke van Beerendonk: hoogbegaafde jongere

Jouke van Beerendonk is 21 en derdejaars student van de hbo opleiding pedagogiek. Hij loopt stage bij 'Uit de verf' in Hilvarenbeek waar hoogbegaafde kinderen, jongeren en ouders worden begeleid. Zijn eigen ervaring heeft hem ertoe aangezet nu anderen te gaan helpen.

"Ik wil kinderen besparen wat ik zelf heb meegemaakt"

~ Jouke van Beerendonk

Jouke is als kind al op jonge leeftijd getest en kreeg op de basisschool verrijkingswerk. Hij sloeg een klas over en kwam jong op de middelbare school terecht. Daar liep hij vast, kreeg last van de structuren die niet strookten met zijn eigen manier van leren. Ook had hij last van de vele prikkels. Met de nodige hulp lukte het hem wel om de middelbare school af te ronden en kwam hij als zeventienjarige terecht op de universiteit. Na twee mislukte pogingen, besloot hij: 'Dit is niks voor mij'. Het hbo paste hem als omgeving beter. "Geef mij een boek en ik ken het binnen een uur in mijn hoofd. Maar hoogbegaafdheid is meer dan slim zijn. Als kinderen moeite hebben op school, speelt er vaak meer. De vele prikkels, het anders denken. Bij mijn stagebedrijf kom ik ze ook tegen. Dat is wat mij nu drijft, ik wil andere kinderen besparen wat ik zelf heb meegemaakt, de moeizame schoolloopbaan maar ook niet passende hulp. Ik ging naar school voor mijn vrienden en het leek me handig om een diploma te hebben. Deels heb ik me aangepast, en deels ook niet. Ik leerde me voortbewegen in het schoolsysteem en er creatief om heen te bewegen." Jouke is de ambassadeur van het programma Meer- en Hoogbegaafdheid in de regio Tilburg en Midden – Brabant.

Thomas Kolmans: hoogbegaafde jongere

Thomas Kolmans is een jonge ondernemer. Inmiddels heeft hij zo'n veertig mensen aan het werk in zijn bedrijf. De basisschool heeft Thomas nog zonder veel problemen doorgelopen, maar op de middelbare school liep hij vast. Zijn interesses lagen vooral buiten school. "Tien jaar was ik toen ik begon met programmeren." Met dertien jaar had hij zijn eerste bedrijfje in de software. Zijn andere passie was wildwaterkajakken. Hij zette zijn zinnen op een school in Amerika en belde met leerplicht totdat hij een vrijstelling had. Na het afronden van zijn highschool ging hij rondtrekken. Toen hij terug kwam in Nederland bleek zijn diploma hier niet mee te tellen, en kreeg hij brieven van RMC omdat hij nog kwalificatieplichtig was. Hij kwam via RMC in contact met Dennis van den Broek, ondernemer. Daar werd hij vakvolwassen. Na zijn derde tijdelijke contract, was de tijd gekomen om te gaan: "Ik wilde geen vast contract."

"*Ik heb geen kaders nodig, maar speerpunten*"

~ Thomas Kolmans

Thomas is het schoolvoorbeeld van een hoogbegaafde jongere die zijn eigen weg vindt. "Zodra ik kaders krijg, wil ik eruit. Maar buiten de kaders is er niks. Wat ik nodig heb, zijn speerpunten." Volgens het schoolsysteem heeft Thomas gefaald: want geen diploma. Maar volgens de maatschappelijke maatstaven is hij wél succesvol. Hij vroeg zichzelf ook wel af 'waarom maak ik het mijzelf zo moeilijk?' Maar de typische gedrevenheid die vele hoogbegaafden hebben, zet je niet zomaar even uit. "Ik doe de dingen anders. Mijn havo boeken zijn niet uit het plastic geweest. Neem wiskunde: ik leerde tijdens een toets hoe het werkte."

Mariëtte van Hazendonk: teamcoördinator Leerplicht/RMC gemeente Tilburg en regio Midden - Brabant

Mariëtte van Hazendonk werkt ruim tien jaar bij Leerplicht/RMC. Zelf moeder van drie (uitzonderlijk) hoogbegaafde, dyslectische zoons, is ze ervaringsdeskundige en inmiddels ook expert. In haar team hebben meerdere leerplichtambtenaren een eigen specialisme. Van Mariëtte is dat hoogbegaafdheid. Ze weet nog goed dat haar collega tegen haar zei: "Ik heb er één gespot." Ze kwam in gesprek met Thomas, en die maakte meteen indruk op haar. 'Ik wil zo'n pand gevuld met personeel', zei hij tegen haar, wijzend naar het kantoorpand aan de overkant van wel acht verdiepingen. "En ik geloofde hem. Hij heeft doelen en gaat ze waar maken. Ik dacht meteen, ik mag zijn ontwikkelingsproces niet onderbreken. Ook al staat hij te boek als voortijdig schoolverlater. Ik wilde geen spelbreker zijn. We moeten niet afgerekend worden op uitvallers maar kijken naar het verhaal."

"*Ik wilde zijn ontwikkelingsproces niet onderbreken*"

~ Mariëtte van Hazendonk

De doelgroep ligt Mariëtte na aan het hart. “Wanneer hoogbegaafdheid niet herkend of erkend wordt, kan dat onder andere tot depressies, trauma, negatief zelfbeeld en eenzaamheid leiden. Het psychische drama is hartverscheurend. Hoogbegaafde kinderen moeten ook vijf dagen per week naar school terwijl ze dat vaak niet nodig hebben. Daarom spreek ik liever van leerrecht dan leerplicht. Kunnen we oordeelloos kijken naar de behoeften? Wij mensen zijn net plantjes, de één heeft veel licht nodig, en de ander weinig. We hebben allemaal verschillende behoeften.”

Dennis van den Broek: werkt bij Indicia en ziet met regelmaat hoogbegaafden voorbij komen

Dennis van den Broek is één van de directeuren bij het Tilburgse ict-bedrijf Indicia en niet onbekend met het thema hoogbegaafdheid. Met Thomas was er direct een klik: “We voerden vier gesprekken in één gesprek. Ik gaf hem uitdagende vragen van klanten en daar gaf Thomas zinnige antwoorden op. Hij had er eigenlijk geen zin in, om in dienst te komen. Hij wilde al meteen afspreken wanneer hij ontslag nam.” Dennis is vader van drie jongens. Eén van de drie heeft dyslexie maar werkte daar dankzij zijn hoogbegaafdheid omheen. “Er wordt dan gevraagd, hoezo heb je moeite met school als je zo slim bent? Maar hoge intelligentie wordt verward met hoogbegaafdheid. Het betekent zoveel meer. Het valt me op dat het moeilijk is voor scholen om erop in te spelen.” Wat maakt dat binnen het bedrijf waar Dennis werkt hoogbegaafden wel uit de verf komen? “Hier krijgen ze de ruimte om anders te kijken. Je wordt niet veroordeeld.”

> “*Het valt me op dat het moeilijk is voor scholen om erop in te spelen*”
>
> ~ Dennis van den Broek

Anouke Bakx: bijzonder hoogleraar Begaafdheid Radboud Universiteit en lector Fontys Hogeschool

Anouke Bakx is lector en bijzonder hoogleraar. Ook staat zij aan de wieg van de onderwijs-onderzoek-werkplaats POINT013. “Dé hoogbegaafde bestaat niet. Er zijn wel kenmerken, naast hoge intelligentie hebben hoogbegaafden vaak een creatieve manier van denken en een grote gedrevenheid. Althans, als zij ergens echt voor gaan of interesse in hebben. Anders zijn en anders voelen is iets wat hoort bij iedere minderheidsgroepering, en dus ook voor de mensen met kenmerken van (hoog)begaafdheid: zij zijn in de minderheid. En dus moet je dat oordeelloos verkennen. Herkennen, erkennen en verkennen ‘wat helpt jou?’ Dat kan veel schade voorkomen.” Wanneer de mismatch tussen wat leerlingen in het basisonderwijs nodig hebben en wat ze krijgen te groot wordt, gaat het mis. Er kunnen dan sociale of emotionele problemen ontstaan, en kinderen kunnen gaan onderpresteren: ‘ik zit mijn dagje wel uit.’ Meisjes passen zich meer aan en houden het vaak langer vol. Jongens gaan vaker externaliserend gedrag vertonen en worden daardoor eerder herkend.

> “*Verkennen ‘wat helpt jou’, kan veel schade voorkomen*”
>
> ~ Anouke Bakx

Patricia van Casteren: onderzoeker naar hoogbegaafdheid op de werkvloer

Patricia van Casteren is arbeid- en gezondheidspsycholoog, geeft trainingen en doet onderzoek naar hoogbegaafdheid op de werkvloer. “De overgang naar werk kan lastig zijn, want daar ontmoeten ze kaders en het zijn vrije geesten. Hoogbegaafden moet je een doel geven, en dan loslaten. Dat moet je maar passen als leidinggevende. Voor veel hoogbegaafden staat ethiek hoog in het vaandel. Daarin zijn ze rigide en dat kan reden zijn voor vertrek uit een functie. Maar wie moet zich dan aanpassen? Het bedrijf of de hoogbegaafde?” Patricia spreekt over de vooroordelen die ze tegenkomt: hoogbegaafden zijn autistisch of arrogant. Die beeldvorming klopt niet. “Ik zeg altijd, je moet je HB rijbewijs halen. Jezelf leren kennen en goed aan een ander kunnen uitleggen wat jij nodig hebt.” Wanneer hoogbegaafden zich te lang aanpassen, kunnen ze een burn-out ontwikkelen. Juist hoogbegaafden kunnen héél lang compenseren. Uiteindelijk breekt dat op.

“*Je moet je HB rijbewijs halen*”

~ Patricia van Casteren

Van de themabijeenkomsten is een sfeerimpressie gemaakt. Deze bekijk je hier.

Ook verscheen er naar aanleiding van de bijeenkomst een artikel in het Brabants Dagblad. Dat lees je hier.

2 Hoe verder? Het programma

Als follow-up van het onderzoek en het rapport, is sinds september 2021 gestart met het opzetten van een programma Meer- en Hoogbegaafdheid voor de regio Tilburg en Midden – Brabant met als overkoepelend doel: meer en betere ontwikkelmogelijkheden bieden voor hoogbegaafde kinderen en jongeren. Binnen de centrumgemeente Tilburg is een klein programmateam van start gegaan dat samen met hoogbegaafde jongeren, hun ouders, het onderwijs, het bedrijfsleven en diverse experts hier vorm aan geeft.

Een aantal initiatieven worden opgezet en verkend:

- Doorontwikkelen bestaand hoogbegaafdenonderwijs en ontwikkelen van nieuwe onderwijsconcepten
- Pilot ouderbegeleiding vanuit Leerplicht/RMC
- PGB aanvragen verbeteren voor zorgondersteuning van hoogbegaafde kinderen en jongeren
- Verkennen nieuwe mogelijkheden met SBB[2], zoals praktijkverklaringen voor meer- / hoogbegaafde vsv'ers
- Schakelklas universiteit / hbo
- Creatieve werkplaatsen
- Versterken Talentnetwerk, samenwerking POINT013

Na de geslaagde bijeenkomst op 27 januari waarbij hoogbegaafde jongeren centraal stonden, volgen nog twee bijeenkomsten. In april een bijeenkomst waarin kinderen tot 18 jaar centraal staan en de gemeente in gesprek gaat met o.a. kinderen, hun ouders en het onderwijs. En in mei volgt er een bijeenkomst met enkel ouders om specifiek hun behoeften te onderzoeken.

"Dit is de weg. Deze verhalen moeten gedeeld worden om ermee aan de slag te gaan. Dit kun je niet vanachter het bureau doen"

~ Marcelle Hendrickx, wethouder Onderwijs, Cultuur en Jeugdzorg

Hou de website van de gemeente Tilburg in de gaten voor updates, of neem contact op met Mariëtte van Hazendonk.

[2] SBB is de samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven

Themabijeenkomst

Hoogbegaafd: van de wieg tot achttien

Regio Tilburg

Vijftienjarige Linne aan het woord tijdens de themabijeenkomst

Tilburg, 20 april 2022

Op woensdagmiddag 20 april vond de tweede themabijeenkomst plaats, geïnitieerd vanuit het programma Meer- en Hoogbegaafdheid van regio Tilburg en Midden-Brabant. Wethouder Marcelle Hendrickx ging samen met Dirk Anton van Mulligen in gesprek met vier meer-/hoogbegaafde kinderen jongeren uit de Tilburgse regio, twee ouders en vier experts vanuit de wetenschap, de lerarenopleiding, een voorziening voor hoogbegaafde drop-outs en bovenschoolse *peers* ontmoetingsdag. 'Hoogbegaafd zijn is geen probleem, maar ons onderwijs is een probleem voor hoogbegaafden'

Aanleiding: analyse HB-keten regio Tilburg

In de periode januari – april 2021 vond in opdracht van de regio een analyse plaats waarbij het huidige onderwijs- en ondersteuningsaanbod in de totale keten van meer- en hoogbegaafde kinderen en jongeren van 0 tot 23 jaar afgezet is tegen de behoeften van meer- en hoogbegaafde kinderen, jongeren, hun ouders en onderwijsprofessionals.

De analyse leidt tot drie kernconclusies die in het rapport zijn beschreven:

De eerste conclusie luidt: 'Regio Tilburg loopt voorop: nu vasthouden en uitbouwen'. Binnen de regio is al het nodige geïnvesteerd in het (onderwijs- en ondersteunings-)aanbod. Nu ligt er de uitdaging deze positie van 'voorop lopen' vast te houden én verder uit te bouwen. Want de regio is er nog niet: er is nog veel onbenut potentieel. De gemeente kan hierin een (nog) sterkere rol vervullen en het voortouw nemen door te stimuleren dat er aanbod komt voor creatief begaafden (al dan niet in samenwerking met de cultuursector en bedrijfsleven), meer aandacht te hebben voor vroegsignalering gezien de preventieve werking en voor meer- en hoogbegaafde jongeren binnen het mbo.

De tweede kernconclusie is dat er meer ruimte mag komen voor écht nieuwe onderwijsconcepten. Dit is niet alleen voorbehouden aan het onderwijsveld: Met de wet Meer Ruimte voor Nieuwe Scholen[1] welke per 1 juni 2021 is ingegaan, worden ook initiatiefnemers van buiten het onderwijs (denk aan ouders) uitgenodigd om nieuwe scholen te vestigen met onderwijsconcepten die aansluiten bij een behoefte. De gemeente kan hierin een stimulerende rol vervullen. Ook het ontwikkelen van nieuwe onderwijscombinaties (zoals mhbo-concepten) kunnen bijdragen

[1] https://vng.nl/nieuws/meer-ruimte-voor-nieuwe-scholen/

aan het uitbouwen van meer (passende) ontwikkelmogelijkheden voor meer- en hoogbegaafde kinderen en jongeren zodat er in de toekomst geen (school)uitval meer is in deze doelgroep.

Ten derde is geconcludeerd dat er mogelijkheden zijn om de bestaande activiteiten voor de doelgroep verder te versterken. Zo kan er meer ondersteuning en begeleiding van ouders worden geboden maar ook als vervolg op de kennisontwikkeling van onderwijsprofessionals geïnvesteerd worden in de persoonlijke ontwikkeling zodat onderwijsprofessionals nog beter kunnen aansluiten bij deze doelgroep.

De bevindingen zijn opgeschreven in een rapport en zijn de aanleiding geweest voor het opzetten van een programmatische aanpak om verder vorm en inhoud te geven aan de aanbevelingen vanuit het rapport. Het doel van het programma is meer ontwikkelmogelijkheden voor deze doelgroep. Lees meer in dit nieuwsbericht van 28 januari jl. op de website van gemeente Tilburg. Het rapport is op te vragen bij de teamcoördinator van het regionaal team Leerplicht/RMC (mariette.van.hazendonk@tilburg.nl).

1 De tweede themabijeenkomst: de tafelgasten

Op 20 april 2022 vond het tweede 'tafelgesprek' van een serie van drie gesprekken plaats. Dit keer in De Harmonie in het centrum van Tilburg. In drie rondes gingen Dirk Anton van Mulligen en Marcelle Hendrickx in gesprek met de tafelgasten.

Ronde 1. We maken kennis met Linne (15), Tijn (12), Rowan (10) en Ella (8)

"De pauzes op de basisschool vond ik vreselijk, maar daar had ik een oplossing voor. Ik deed gewoon mijn werkjes niet en dan moest ik binnenblijven tijdens de pauze"

~ Linne, 15 jaar, havo 4

Al vrij jong had Linne door dat ze 'anders' is. Op de basisschool kreeg ze extra werkjes, deed leuke projecten en is zowel naar Intermezzo (orthopedagogische plusklas: 'dat vond ik geweldig') als de Talentklas (voltijds hb-onderwijs) geweest. Ze begon op het vwo en maakte de overstap naar de havo ('in de derde kwam ik in de problemen'). Linne vertelt over haar perfectionisme ('het vwo heb ik wel verpest'), het onbegrip ('dan zei een docent tegen mij: "huh, jij bent hoogbegaafd, hoezo kun jij dit nu niet snappen") en het eeuwige denken ('ik slaap moeilijk omdat ik niet kan stoppen met denken: het gaat door en door'). Linne weet inmiddels goed wat ze wil: 'Ik maak de havo af, dan ga ik maatschappelijke veiligheid doen in België en dan criminologie in Rotterdam'. Ze wil naar het buitenland, want 'in Nederland is er te weinig misdaad'.

"Muziek maken is mijn hobby. Ik ben ook dj en producer"

~ Tijn, 12 jaar, vmbo 2

Op de basisschool liep Tijn al snel voorop. 'In groep 2 kon ik al dingen die andere kinderen niet konden'. Hij kon groep 3 overslaan. Rond zes jaar werd gezegd dat Tijn autisme zou hebben, 'maar dat klopte niet'. Een misdiagnose bleek later. Dit komt vaker voor bij erkende en ook niet-erkende hoogbegaafdheid. Last had hij

er niet van, wel voordeel: 'Ik kreeg een Autipas en hoefde niet in de rij in de Efteling'. Tijn vertelt ook over de eenzaamheid: 'In groep 5, vond ik het eenzaam worden: ik was anders dan de rest. Buiten school had ik maar één vriend.' Tijn zou wel naar een creatieve werkplaats willen, want 'mijn IQ zit in mijn handen'. Het schoolse, zoals plannen en leren, gaat hem niet makkelijk af: 'ik weet niet hoe ik moet leren. Ik heb nu wel een strategiekaart met stapjes.' Dat helpt Tijn wel. Maar 'ik vind school niet per se heel leuk ofzo'. Ook Tijn ontmoet onbegrip, wat dan demotiveert: 'Zei de wiskundedocent "je had wel meer gekund", wanneer ik een 7 had voor een toets en daar al heel blij mee was.' Net als Tijn komen meer kinderen terecht op het vmbo en later mbo. Ze hebben een voorkeur voor praktisch leren, of presteren onder omdat het onderwijsaanbod niet aansluit.

"*Scholen moeten flexibeler worden gemaakt in niveau. Dat je langzamer of sneller kan gaan. En de basisschool en middelbare school bij elkaar: dan kan je in groep 6 wel het werk doen van de eerste klas*"

~ Rowan, 10 jaar, gymnasium

Rowan groeit op met hoogbegaafdheid: 'We zijn thuis met zijn zessen, allemaal hoogbegaafd'. Rowan is de jongste. In de kleuterklas vond hij spelen al 'pure tijdsverspilling'. Nu op het gymnasium leert hij Chinees. Ook Rowan wordt niet altijd begrepen: 'Ik heb hele andere humor. Donkere humor, die begrijpen ze dan niet'. Met leeftijdsgenoten had hij weinig aansluiting, want 'andere kinderen kijken geen journaal'. Liever praat hij met volwassenen, 'dan kun je er het uitgebreider over hebben'. Rowan heeft last van concentratieproblemen. Hij wordt geholpen door Top Track, en dat helpt voor meer rust in zijn brein. Broodnodig, want 'het is altijd bezig in mijn hoofd'. Toetsen en opdrachten vind hij maar ingewikkeld: 'de ene keer krijg ik te horen dat ik stappen oversla en de andere keer dat ik teveel opschrijf'. Toetsen geven hem stress, 'daar raak ik gespannen van en dan vergeet ik alles'.

"*Ook met genoeg sociale contacten kun je je eenzaam voelen. Ik zit met andere kinderen in de klas en ik praat ook wel met ze. Maar ik denk dan: jullie doen wel of ik erbij hoor, maar dat voelt niet zo*"

~ Ella, 8 jaar, groep 8

Ella merkte in groep 1 al dat ze anders was. Ze vroeg zich af: 'Waarom zit ik op school? Knutselen en spelen: dat kan ik toch ook thuis.' Ze mocht meteen naar groep 3. In groep 6 werd het haar weer te makkelijk en stapte ze halverwege het schooljaar over naar groep 7. Nu zit ze in groep 8. 'Ik ben altijd overal de jongste'. Dat is ze wel gewend. Minder leuk vind ze het wanneer er verkleinwoordjes worden gebruikt als er met haar gesproken wordt. 'Ik zit in groep 8, behandel me gewoon als een 12-jarige.' Ook Ella kent eenzaamheid: 'Dan gebruik ik moeilijkere woorden en vragen andere kinderen wat het betekent. Als ik het dan uitleg, dan zeggen ze na twee zinnen al, stop maar weer.' Door de inzet van de variawet, gaat Ella drie dagen naar school. Op de andere twee dagen heeft ze begeleiding, of maakt ze muziek. 'Daar wil ik later in mijn werk wat mee doen. Of met dieren. Of met dans.' Ook heeft ze eens per twee weken een vaste afspreekdag. 'Met een vriendin die verder weg woont, maar net zo is als ik'.

Ronde 2. Twee ouders aan het woord: Mirjam en Desirée

"*Kinderen mag je niet laten vallen*"

~ Mirjam, moeder van een hoogbegaafde zoon

Hoogbegaafde kinderen kunnen een uitdaging zijn voor het onderwijs, maar is dat ook voor ouders. Twee moeders nemen plaats op de bank. Mirjam vertelt: 'Mijn zoon is nu 14 en zit eindelijk lekker in zijn vel'. Op de basisschool ging het in groep 1 al niet lekker en dacht de leerkracht aan ADHD. Maar dat was het niet. Mirjam's zoon hing de clown uit: pure verveling. Bij Intermezzo, één dag per week, zat hij wel op zijn plek. Op school zat hij één dag per week bij de directeur, omdat 'de juf hem niet wilde'. Nu op de middelbare neemt hij genoegen met zesjes, is sportief en heeft veel sociale contacten: 'zijn interessegebied ligt buiten school'. Hij heeft weinig met de traditionele vakken, maar projecten waarbij hij 'buiten de lijntjes mag kleuren', zijn des te leuker. Als ouder moet je sterk in je schoenen staan, zegt Mirjam. 'Dan zit je ineens tegenover vijf mensen die iets vinden van je kind', bij een leerlingbespreking. Er wordt geoordeeld naar aanleiding van gedrag, maar niet gekeken naar waar dat gedrag vandaan komt, is haar ervaring. 'Terwijl als je weet waar de oorzaak zit, kun je ook de oplossing gaan zoeken. Hoe kunnen we gedrag voorkomen?'

"*Doen we kinderen geen geweld aan door ze maar in het systeem te houden als het niet gaat?*"

~ Desirée, moeder van twee hoogbegaafde kinderen

Desirée heeft vier kinderen, waarvan twee hoogbegaafd. Haar jongste zoon vroeg zich al snel af: 'Waarom moet ik naar school?' Niet veel later weigerde hij ook. Begreep niet waarom hij de analoge klok moest leren, terwijl hij de digitale klok kon lezen. Hij voelde zich niet begrepen en moest van school worden opgehaald, met hoofdpijn en buikpijn. 'Er was eigenlijk maar één moment op de basisschool waarop hij het leuk vond. Tijdens een project waarbij hij een film mocht maken. We zagen ineens een andere jongen staan, eentje die de regie nam.' Desirée's dochter zou autistisch zijn, maar ook zij bleek hoogbegaafd. Door alle prikkels in de klas, sloot ze zich af. Veel gedrag is een afweermechanisme, dat is niet wie ze werkelijk zijn. 'Dit type kinderen schopt vaak tegen het systeem aan', vertelt Desirée die als leerkracht ook werkt bij de bovenschoolse ontmoetingsdag Xpeers. Waar haar zoon het liefste school zou afzwaaien, wil haar dochter wel door. 'Ze wil psychologie studeren en daarvoor moet ze wel het vwo hebben doorlopen.' Het heeft voordelen om leerkracht te zijn, vertelt Desirée, 'maar het is ook lastig'. Want ze heeft veel kennis van hoogbegaafdheid en denkt er minstens net zoveel over na. 'Wanneer laat je los, en wanneer hou je anders vast?'

Ronde 3. Vier experts laten hun licht schijnen op de onderwerpen die voorbij zijn gekomen: Ton van Houtert (pabo Fontys), Anouke Bakx (lector Fontys, onderzoeker en bijz. hoogleraar Radboud Universiteit), Carla van Moorsel (o.a. orthopedagoog Top Track en HB coördinatie Portvolio) en Daniëlle Goos (o.a. coördinatie bovenschoolse wijkgerichte ontmoetingsdag)

Ton van Houtert werkt op de pabo als docent en is tevens docent-onderzoeker. 'Er zijn zoveel mooie kanten van deze kinderen. Maar je moet er wel tegen kunnen dat ze soms meer weten dan jij als leraar. Zie de lol

ervan in', zegt Ton. In de jaren '90 kwam hij als kleuterleerkracht in aanraking met een hoogbegaafd kind. Hij verdiepte zich erin en werd erdoor gegrepen. Door naar de pabo te gaan, kon hij studenten, toekomstige leerkrachten, 'infecteren' met zijn passie. Er is wel iets verandert in de afgelopen dertig jaar, maar 'nog altijd voelen veel mensen de urgentie niet.' Hoogbegaafdheid zélf is ook geen probleem, zegt Ton, maar 'het onderwijs is wel een probleem voor hoogbegaafden'.

Anouke Bakx heeft sinds de jaren '90 onderwijsvernieuwingen zien komen, die niet per se een verbetering waren, zoals het studiehuis. 'Hiermee werd een groot beroep gedaan op zelfstandig leren. Uit onderzoek is gebleken dat dit niet voor iedereen positief uitpakte.' Dit heeft te maken met dat er een vrij groot beroep gedaan op de executieve functies, zoals plannen en organiseren, vertelt Anouke. 'Kinderen met hoogbegaafdheidskenmerken kunnen dat wel, maar sommige leerlingen hebben deze functies niet goed ontwikkeld omdat ze ze minder hebben hoeven in te zetten tijdens de basisschooltijd.' Dat de aanwezige kinderen allen vroeg doorhadden dat ze 'anders' waren, komt ook overeen met verschillende studies: 'Het jezelf anders voelen heeft invloed op je zelfbeeldontwikkeling. Deze leerlingen vormen een minderheidsgroep, afhankelijk van de definitie hebben we het over 2,5 tot 10% van de kinderen. In je omgeving heb je dan al snel minder rolmodellen en spiegels. Ook gaan ze sneller door de zelfbeeldontwikkeling heen en weten zij met een jaar of vijf of zes bijvoorbeeld al dat ze slim zijn.'

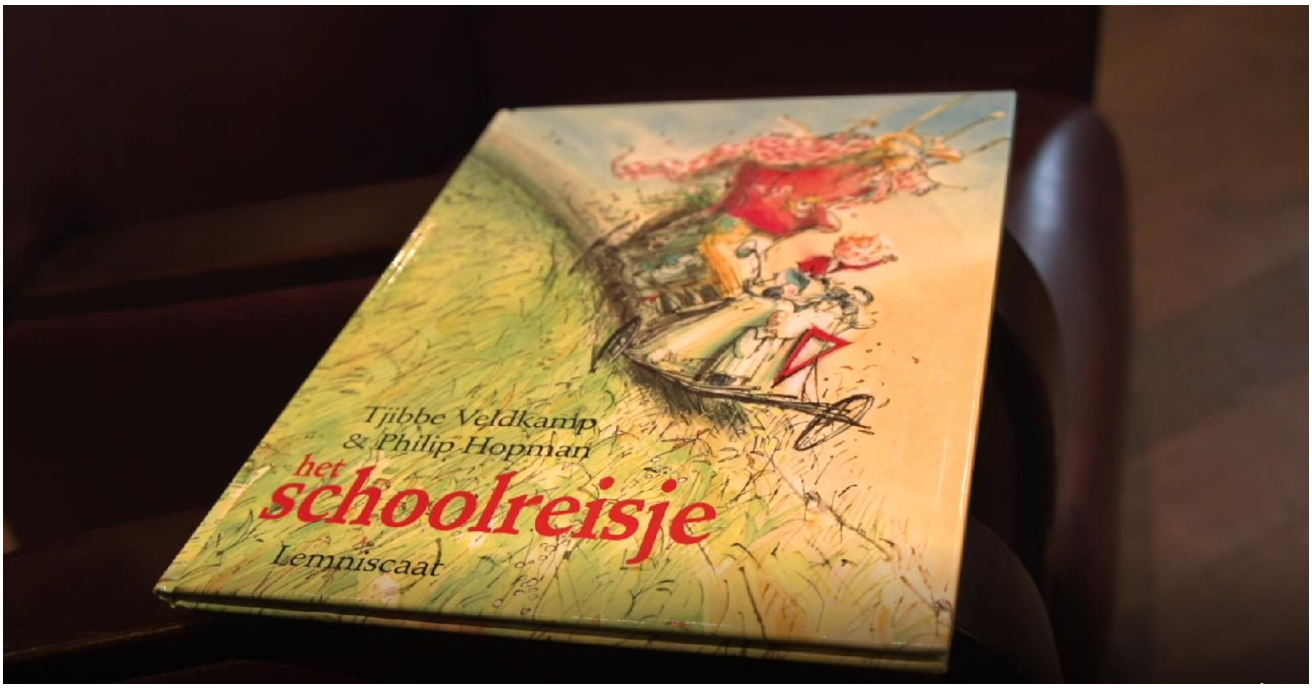
Carla van Moorsel vult daarop aan: 'Er is niet één hoogbegaafde, ze zijn allemaal anders. Wel willen deze kinderen het vaak meteen perfect hebben en zijn sommige leerlingen liever ook bezig dan via het denken leren.' Scholen komen daarmee in een spagaat, want die hebben zich aan de eindtermen te houden, vertelt ze. Carla werkt o.a. bij Top Track, voor hoogbegaafde uitvallers of leerlingen die dreigen uit te vallen: 'We moeten meer naar de kracht van deze kinderen kijken. Ze hebben een onorthodoxe manier van denken. Daar moeten we ook meer gebruik van maken.'

Daniëlle Goos had op de pabo les van Ton. Haar scriptie verdween in de kast, totdat ze uitgedaagd werd er wat mee te gaan doen. Dat werd de wijkgerichte bovenschoolse ontmoetingsdag voor hoogbegaafde kinderen in de wijk: Xpeers. Het liefste ziet ze dat iedere wijk zo'n dag heeft. Dat contact met *peers* is heel belangrijk. Nu doet ze er onderzoek naar, 'dan hoor ik het ook terug. Kinderen zeggen dan: "Op die dag mag ik mezelf zijn." Dat is geweldig maar ik denk dan ook: en die andere vier dagen?' Daniëlle werkt samen met POINT013, de onderwijsonderzoek-werkplaats, aan een routekaart waarin duidelijk wordt waar scholen aan moeten voldoen, welke ondersteuningsniveau's er zijn en waarvoor je waar terecht kan. 'Dat moet leerkrachten en ouders gaan helpen.'

Vanuit het publiek

Het punt dat Mirjam aandroeg, jong klaar met de middelbare school, en dan?, vindt herkenning bij het publiek. Een andere moeder, ook werkzaam in het onderwijs, geeft aan: 'mijn dochter is straks met 16 jaar klaar, te jong voor het hbo of wo, kunnen we die niet iets gaan bieden? Een georganiseerd tussenjaar?' Ook wordt onderstreept vanuit het publiek dat het van belang is dat er naast de pabo, ook op de lerarenopleidingen voor middelbare schooldocenten, meer aandacht aan hoogbegaafdheid in het onderwijs, wordt besteed. Ton sluit af: 'Alles wat wij doen, met Fontys, het Talentnetwerk en POINT013, is nog veel gebaseerd op toevalligheid, door mensen die voortrekker zijn. Het zou meer en beter ingebed moeten zijn.'

Van de themabijeenkomst is een sfeerimpressie gemaakt. Deze bekijk je hier.

2 Hoe verder? Het programma

Als follow-up van het onderzoek en het rapport, is sinds september 2021 gestart met het opzetten van een programma Meer- en Hoogbegaafdheid voor de regio Tilburg en Midden – Brabant met als overkoepelend doel: meer en betere ontwikkelmogelijkheden bieden voor hoogbegaafde kinderen en jongeren. Binnen de centrumgemeente Tilburg is een klein programmateam van start gegaan dat samen met hoogbegaafde jongeren, hun ouders, het onderwijs, het bedrijfsleven en diverse experts hier vorm aan geeft.

Een aantal initiatieven worden opgezet en verkend:

- Doorontwikkelen bestaand hoogbegaafdenonderwijs en ontwikkelen van nieuwe onderwijsconcepten
- Pilot ouderbegeleiding vanuit Leerplicht/RMC
- PGB aanvragen verbeteren voor zorgondersteuning van hoogbegaafde kinderen en jongeren
- Verkennen nieuwe mogelijkheden met SBB[2], zoals praktijkverklaringen voor meer- / hoogbegaafde vsv'ers
- Schakelklas universiteit / hbo, tussenjaar
- Creatieve werkplaatsen
- Versterken Talentnetwerk, samenwerking POINT013

Na de eerste geslaagde bijeenkomst op 27 januari waarbij hoogbegaafde jongeren centraal stonden, en deze bijeenkomst waarbij kinderen tot 18 jaar centraal stonden, gaat de gemeente op 24 mei tijdens de derde themabijeenkomst in gesprek met enkel ouders om specifiek hun behoeften te onderzoeken.

[2] SBB is de samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven

"Dit is de weg. Deze verhalen moeten gedeeld worden om ermee aan de slag te gaan. Dit kun je niet vanachter het bureau doen"

~ Marcelle Hendrickx, wethouder Onderwijs, Cultuur en Jeugdzorg

Hou de website en LinkedIn van de gemeente Tilburg in de gaten voor updates, of neem contact op met Mariëtte van Hazendonk.

Analyse hoogbegaafdheidsketen

Regio Tilburg

Mei 2021

© drs. Dirk Anton van Mulligen & drs. Kim Castenmiller, in opdracht van Gemeente Tilburg

Inhoudsopgave Rapport Analyse HB-keten Regio Tilburg

Managementsamenvatting 3

1. Aanleiding en context 4

2. Doelstelling van de analyse 8

3. Opzet van de analyse 11
   - 3.1 De aanpak
   - 3.2 De hypothesen
   - 3.3 De impact van de analyse
   - 3.4 Vormgeving en begrenzing van dit rapport

4. Van hoogbegaafd naar thuiszitten: hoe zit dat? 16
   - 4.1 Wat is hoogbegaafd?
   - 4.2 Wat zijn bekende uitvaloorzaken?

5 Bevindingen vanuit interviews en deskresearch 29
   - 5.1 Algemene bevindingen
   - 5.2 Het aanbod regio Tilburg
   - 5.3 De behoeften vanuit literatuur en interviews
   - 5.4 Concluderend

6 Aanbevelingen vanuit onderzoek en de Nederlandse praktijk 67
   - 6.1 Belemmeringen
   - 6.2 Succescondities voor (passend) onderwijs aan hoogbegaafden
   - 6.3 De rol van de gemeente

7 Conclusies 74
   - 7.1 Reflectie op de hypothesen
   - 7.2 Drie kernconclusies

8 Aanbevelingen en vervolgstappen 83

9 Over de auteurs 86

Verantwoording en bronnen 88

Bijlagen 92

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Managementsamenvatting

Dit rapport is het resultaat van de analyse die van januari tot en met april 2021 is uitgevoerd naar het onderwijs- en ondersteuningsaanbod voor meer-/hoogbegaafden kinderen en jongeren, hun ouders en onderwijsorganisaties in de regio Tilburg. Deze analyse laat zien waar de behoefte zit aan ontwikkelingsmogelijkheden en ondersteuning, waar het huidige aanbod reeds in voorziet en waar nog lacunes zijn.

De regio Tilburg is al heel wat jaren actief en voortvarend aan de slag als het gaat om het voorkomen van thuiszitters en voortijdig schoolverlaters. In deze groep bevinden zich ook meer-/hoogbegaafden waarbij juist de begaafdheid een rol heeft gespeeld in de schooluitval. In dit rapport verkennen we uitvaloorzaken voor zover deze bekend zijn uit onderzoek en de literatuur. De regio Tilburg wil echter niet alleen uitval voorkomen, maar vooral ook kinderen en jongeren de kansen bieden die zij nodig hebben om hun talenten te ontplooien en hun plek in de samenleving weten te vinden. Het terugdringen van het aantal thuiszitters en voortijdig schoolverlaters is dan ook niet het primaire doel. In deze analyse heeft de vraag centraal gestaan wat er nodig is aan aanbod om de groep meer-/hoogbegaafde kinderen en jongeren te helpen om zich maximaal te ontplooien en ook om de omgeving van deze kinderen en jongeren hierin te ondersteunen.

Uit de analyse blijkt dat de regio Tilburg al goed op weg is. Zowel qua aanbod, samenwerking, rol die leerplicht vervult, als ook in het ontplooien van een aantal initiatieven. We noemen: de behoorlijke investering die is gedaan in expertiseontwikkeling ten aanzien van (hoog)begaafdheid, POINT013, het regionale Talentnetwerk en de projecten van Talent in Beeld. Gezien onze kennis van en ervaring met andere regio's, durven we te constateren dat Tilburg bij de voorlopers hoort. De kunst is nu om dat vast te houden, ook gezien de ingezette transitie binnen Plein013, én verder uit te breiden. We hebben ook geconstateerd dat de inzet en het aanbod binnen het onderwijs vooral tegemoet komen aan de *cognitieve* behoeften van deze groep kinderen en jongeren, terwijl er meer behoeften ingevuld moeten worden om deze groep te helpen zich te ontwikkelen tot evenwichtige volwassenen, die hun plek in de samenleving volwaardig kunnen innemen. Meer-/hoogbegaafdheid is niet alleen een complex begrip, ook meer-/hoogbegaafde mensen zijn ook complex van aard. De asynchrone ontwikkeling *matcht* niet altijd met hoe het regulier onderwijs is ingericht.

In de conclusies en aanbevelingen is verder ook te lezen dat er meer aanbod mogelijk is dat aansluit op de grote creatieve kracht waar veel meer-/hoogbegaafden over beschikken én op de karakterologische kant van het hoogbegaafd-zijn, zowel voor de hoogbegaafden zelf. Ook kan het ondersteuningsaanbod voor de ouders en voor de professionals hierop aansluitend worden uitgebreid. Er is binnen de regio zeker ruimte voor nieuwe onderwijsconcepten, en daarmee ook een grotere variëteit in onderwijsaanbod, als ook ruimte voor het zoeken van meer samenwerking met het bedrijfsleven, door bijvoorbeeld het inrichten van creatieve werkplaatsen. Tot slot kan er meer geïnvesteerd worden in (het versterken van) vroegsignalering en in het aanbod passend bij het jonge kind in de voorschoolse leeftijd van nul tot vier jaar en hun ouders.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

1 Aanleiding en context

Binnen de Tilburgse regio is het voorkomen van thuiszitters en het terugdringen van het aantal voortijdig schoolverlaters[1] een belangrijk speerpunt. Vanuit Gemeente Tilburg, actief in regio Tilburg[2] en RMC Midden-Brabant[3], wordt geïnvesteerd in een preventieve aanpak gericht op voorkomen van uitval, óók als gevolg van meer-/hoogbegaafdheid. Wethouder Marcelle Hendrickx, verantwoordelijk voor jeugdzorg en onderwijs, is ervan overtuigd dat wanneer het onderwijs aansluit bij de behoeften van deze groep kinderen en jongeren, dat daarmee een hoop leed en ook onnodige jeugdhulp kan worden voorkomen. “Toen ik zeven jaar geleden startte als wethouder, bracht ik een bezoek aan Feniks Talent, een plek voor hoogbegaafde drop-outs. Daar ben ik echt geschrokken en geraakt door de problematiek van jongeren die niet op tijd geholpen waren omdat ze niet herkend en erkend waren in hun hoogbegaafdheid. Ik dacht bij mezelf: ‘wat doen we kinderen aan in het systeem?’ De beeldvorming van hoogbegaafdheid is ook zo tegengesteld aan wat het echt is. Dat merkte ik ook in gesprekken met het onderwijsveld. In die tijd was er nog maar nauwelijks aandacht voor. Het Leonardo traject was stopgezet. Gelukkig hebben we sinds die tijd wel stappen gezet. Er zijn mensen gekomen met initiatieven voor deze groep. Dan zie je dat je veel meer kunt doen. Deze groep kinderen en jongeren kunnen ook van grote waarde zijn voor de samenleving als je ze op waarde weet te schatten. Nu we zeven jaar verder zijn, is het moment daar om de balans op te maken. Wat doen we al goed, wat kunnen we nog beter of meer doen? En daarover het goede gesprek met elkaar voeren.”

Deze analyse biedt daar alle input voor.

1 Definitie voortijdig schoolverlaters: “Vsv’ers zijn jongeren van 12 tot 23 jaar die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Een startkwalificatie is een havo of vwo diploma of minimaal een mbo-2 diploma.” Ontleend aan: www.onderwijsincijfers.nl, geraadpleegd 8 april 2021

2 Samenwerkingsverband Plein013 omvat Tilburg, Oisterwijk, Goirle, Alphen-Chaam en Hilvarenbeek en Samenwerkingsverband Portvolio omvat Tilburg, Oisterwijk, Goirle, Alphen-Chaam, Dongen en Hilvarenbeek

3 RMC regio 35: Dongen, Gilze Rijen, Goirle, Hilvarenbeek, Loon op Zand, Oisterwijk, Waalwijk en Tilburg

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Meer dan IQ

Hendrickx gaf het al aan: de beeldvorming ten aanzien van hoogbegaafd klopt niet. Meer-/hoogbegaafdheid is ook een complex concept, omdat enkel IQ enigszins meetbaar en objectief vast te stellen is, terwijl de meeste experts het erover eens zijn dat hoogbegaafdheid meer behelst dan hoogintelligent. Op de definitiekwestie gaan we in deel 4 van dit rapport nader in, omdat het tevens een fundament biedt voor het inrichten van passend onderwijs (en ondersteuning/zorg) voor deze groep kinderen en jongeren. Vanuit de praktijkervaringen bij Centrum voor Creatief Leren[4] en opvolger Feniks Talent,[5] en ook vanuit literatuur en onderzoek[6] weten we dat door het niet effectief inspelen op zowel de ontwikkel- als ondersteuningsbehoeften van zowel deze kinderen en jongeren, als van ouders[7], van onderwijsorganisaties en van leraren, er juist grotere problemen kunnen ontstaan (zoals 2e en 3e orde effecten). Dit kan de gemeenschap onnodig geld kosten, denk aan oplopende jeugdzorgkosten of uitkeringen.[8] Een harde *business case* is niet eenvoudig te maken, maar dat er naast het welzijn van de kinderen, jongeren, hun ouders ook een kostenaspect zit aan niet-passend onderwijs, staat buiten kijf.

Integrale, wijkgerichte én talentgerichte benadering

Gemeente Tilburg investeert al langer in integraal werken wanneer het gaat om de jeugd. Dat wordt o.a. zichtbaar in de portefeuilleverdeling waarbij zowel jeugd(zorg) als onderwijs bij één wethouder is belegd. Tilburg hanteert de wijkgerichte aanpak met het programma 'In de buurt gebeurt het'. Het doel is dat er rondom het kind alles in de buurt aanwezig is, zodat kinderen die iets extra's nodig hebben, daarvoor niet hun eigen wijk uit hoeven. Lokaal passend – want 'iedere wijk is weer anders' – en inclusief onderwijs is de ambitie.

> *"Wanneer je beleid alleen op stedelijk niveau houdt, kun je geen recht doen aan de diversiteit. We zijn een grote stad met ruim 220 duizend inwoners. De wijken zijn heel verschillend in hun DNA. Door het schaalniveau op buurtniveau te brengen, doe je hier recht aan."*
>
> ~ Marcelle Hendrickx, wethouder Onderwijs, Cultuur en Jeugdzorg

De aanleiding voor deze analyse ligt zowel in het terugdringen van thuiszitters en voortijdig schoolverlaters als ook in het faciliteren van het ontwikkelen van het potentieel dat bij de meer-/hoogbegaafde kinderen ruimschoots aanwezig is. Onderwijs heeft maatschappelijk gezien de functie om bij te dragen in het verkleinen van kansenongelijkheid.[9] Dat wordt vaak bezien in het licht van kansen van kinderen met een lage SES ten opzichte van een hoge SES. Maar het kan ook afgezet worden tegen het unieke potentieel in kinderen: krijg je die kansen om jouw potentieel tot ontwikkeling te brengen?

[4] CCL heeft van 2000-2014 hoogbegaafde drop-outs opgevangen en is in 2014 overgenomen door Novilo en verder gegaan als Feniks Talent. In 2019 is er door een aantal kenniscentra een retrospectief onderzoek gedaan naar de uitstroom van CCL.
[5] Hoge kansen, lage cijfers: publicatie van Tijl Koenderink en Arjan van Dijk, Feniks Talent (2015)
[6] Zie bv. de publicatie van Willy de Heer n.a.v. haar promotieonderzoek over onderwijs aan zeer makkelijk lerenden (2019)
[7] In dit rapport spreken we vanwege de leesbaarheid van ouders, maar we bedoelen uiteraard ouders/verzorgers
[8] Zie b.v. Koenderink & Van Dijk, 2015, p. 23
[9] https://www.ocwincijfers.nl/onderwijs/dashboard-gelijke-kansen

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

In de Lokale Educatieve Agenda heeft Tilburg eerder gekozen voor een talentgerichte benadering, onder het motto 'Tilburg brengt je verder'. Daarbij schuwt Tilburg maatwerk niet. "Daar waar het ondanks problemen wél goed ging, was er oog voor de individuele situatie van een kind of jongere. Werd er écht geluisterd en gezocht naar creatieve oplossingen. Maatwerk dus."[10]

Van thuiszitterspact naar ontwikkelpact

De thuiszitters en voortijdig schoolverlaters zijn zowel in Tilburg als landelijk in kwantitatieve zin maar nauwelijks in kwalitatieve zin in beeld. Met andere woorden: aantallen in algemene zin zijn over het algemeen wel bekend maar daarin wordt geen onderscheid gemaakt naar oorzaken. Het is dus moeilijk vast te stellen over exact welke aantallen we het hebben als het gaat om meer-/hoogbegaafdheid als (mede-)oorzaak voor het thuis komen te zitten of voortijdig schoolverlaten. Feniks Talent maakte in 2015 de inschatting dat het landelijk om duizend tot drieduizend kinderen en jongeren zou gaan en constateerde dat uitvalcijfers onder hoogbegaafden niet bekend zijn.[11] In 2019 constateerden Van Weerdenburg et al. hetzelfde.[12] Binnen de afdeling leerplicht van Gemeente Tilburg is de inschatting gemaakt dat het gaat om minimaal tientallen kinderen/jongeren in geval van langdurig thuiszitten en zeker een honderdtal jongeren als het gaat om voortijdig schoolverlaters waarbij meer-/hoogbegaafdheid een rol speelt. Ondanks het ontbreken van 'harde' cijfers met betrekking tot het aandeel meer-/hoogbegaafden, is er reden genoeg voor de gemeente om in kaart te brengen wat het huidige aanbod is in de regio Tilburg voor meer-/hoogbegaafde kinderen en jongeren. Het primair onderwijs in Nederland richt zich vooral op gemiddelden (in de IQ-bandbreedte van 90 tot 110 aldus Koenderink & Van Dijk[13]). Voor wat betreft het vwo, de 'hoogste' onderwijsvorm in het voortgezet onderwijs, is het onderwijs afgestemd op een gemiddeld IQ van 117.[14] Voor deze analyse, richten we ons op de 10% meer-/hoogbegaafden (met een IQ van 120 of meer) waarvan we dus weten dat het regulier onderwijs niet vanzelfsprekend aansluit. In de regio Tilburg hebben we het dan in statistische zin op basis van het aantal kinderen in de (leer- en kwalificatieplichtige[15]) leeftijd van 5 tot en met 17 jaar over bijna 2900 leerlingen die tot deze 10% behoren.[16] Deze groep kinderen krijgt mogelijk niet het onderwijs of de ondersteuning die het nodig heeft om tot volle ontwikkeling te komen.

Sinds het landelijke thuiszitterspact dat in 2016 is gesloten, met als doel geen thuiszitters (kinderen die langer dan drie maanden thuis zitten zonder onderwijs- of zorgaanbod) meer in 2020, is het aantal thuiszitters landelijk eerder toegenomen dan afgenomen. Regioplan publiceerde in 2019 een rapport waarin de onderzoekers schreven: "Stijging of daling van het aantal thuiszittende jongeren is dan ook niet zonder meer een succes- of faalfactor."[17] De cijfers verschillen enorm per gemeente, hetgeen mede gevolg kan zijn

[10] Lokale Educatieve Agenda 2019-2022, Gemeente Tilburg, p. 9
[11] Koenderink & Van Dijk 2015, p. 5
[12] Van Weerdenburg et al. 2019, p. 9
[13] Koenderink & Van Dijk 2015, p. 14
[14] https://www.edumax.nl/faq/is-er-een-verband-tussen-het-iq-en-een-bepaalde-vorm-van-voortgezet-onderwijs/
[15] Leerplicht en kwalificatieplicht | Leerplicht | Rijksoverheid.nl
[16] PPT Onderwijscarrousel 22-02-2021, Teun Brand
[17] Lubberman et al., 2019, p. 1

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

van verschillende definities. Ook de toegenomen aandacht voor thuiszittersproblematiek heeft mogelijk geleid tot betere registratie, wat toename kan verklaren. In het onderzoek zijn diverse perspectieven betrokken, van zowel ouders, samenwerkingsverbanden als leerplichtambtenaren. Daaruit blijkt dat de mate waarin men tevreden is over passend onderwijs of de aangeboden (onderwijs of zorg) plek als een passende plek ziet, kan verschillen. Dit verschil in perspectief maakt ook dat we in de analyse gekozen hebben voor het zo breed mogelijk betrekken van verschillende perspectieven. In de regio Tilburg neemt het totaal aantal thuiszitters sinds 2018 af en lijkt inmiddels te stabiliseren, zo rond de 100.[18] Dat aantal op zichzelf zegt nog niet zoveel. Er ligt vaak complexe problematiek aan ten grondslag. Marc Dullaert, de aanjager van het thuiszitterspact en voormalig kinderombudsman, levert in 2019 een advies op in opdracht van het ministerie van OCW en VWS om de landelijke impasse rondom thuiszitters te doorbreken. 'Stel preventie centraal' is één van de adviezen.[19] Dit sluit aan bij de preventieve insteek van Gemeente Tilburg, waarbij ontwikkeling centraal staat.

[18] PPT Onderwijscarrousel 22-02-2021, Teun Brand
[19] Dullaert, 2019, p. 5

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

2 Doelstelling van de analyse

Gemeente Tilburg heeft namens de regio Tilburg[20] opdracht gegeven tot een analyse van de hoogbegaafden-keten (hb-keten). De concrete vraag was een analyse te maken van het huidige aanbod in de totale keten, van 0 tot 23 jaar voor kinderen/jongeren die behoren tot de 10% meer-/hoogbegaafden. De gemeente heeft aangegeven terug te willen zien wat er reeds aan aanbod is (zowel in onderwijs als ondersteuning) en wat er (nog) ontbreekt. Daarbij wil de gemeente beter zicht krijgen op waar de behoeften liggen van kinderen/jongeren, van hun ouders en die van onderwijsorganisaties en hun professionals. Wanneer het gaat om behoeften, kunnen dat zowel manifeste behoeften zijn (zoals die expliciet uitgesproken zijn in deze analyse) als latente behoeften (door ons als onderzoekers opgemerkt of bekend vanuit literatuur en beschikbaar onderzoek). De gemeente heeft eveneens gevraagd inzicht te geven in wat in andere regio's succesvolle initiatieven zijn, die ter inspiratie kunnen bieden voor de regio Tilburg. Het doel is daarbij niet om een uitputtend overzicht te maken (aangezien reeds het rapport van Movisie[21] voorhanden is) maar gericht naar initiatieven te kijken in relatie tot eventueel geconstateerde lacunes in het aanbod.

De gemeente heeft een meerledige doelstelling met de analyse. Het kan fundament bieden wanneer er besluiten worden genomen t.a.v. uitbreiding dan wel aanpassing van het huidige aanbod. Ook biedt het de mogelijkheden om het gesprek aan te gaan waar oplossingen liggen en wat er evt. nodig is in de (door)ontwikkeling van het huidige aanbod. Hierbij heeft de gemeente duidelijk aangegeven het onderwijsveld nauw bij de analyse te willen betrekken. Om die reden is zowel met het regionale Talentnetwerk als ook met diverse (onderwijs)professionals uitvoerig gesproken in de totstandkoming van deze analyse.

Focus op ontwikkeling van potentieel d.m.v. passend onderwijsaanbod

De gemeente is duidelijk niet op zoek naar *quick fixes* maar streeft naar duurzame oplossingen om thuiszitten/uitval en voortijdig schoolverlaten te voorkomen, door een passend aanbod te hebben voor de

[20] We spreken in dit rapport omwille van de leesbaarheid van de 'regio Tilburg' waarbij doelen op zowel de gemeenten behorende bij Plein013 en Portvolio als de gemeenten die onder de RMC Midden-Brabant vallen.
[21] Houten et al. (2019)

ontwikkel- én ondersteuningsbehoefte van de doelgroep meer-/hoogbegaafden en hun omgeving (d.w.z. ouders én onderwijsorganisaties en leraren). Het doel hierbij is dus dat het aanwezige potentieel tot ontwikkeling kan komen. In deze analyse zijn we vooral gericht op het onderwijsaanbod (inclusief ondersteuning) en aanverwanten (zoals onderwijs-zorg-combinaties of educatieaanbod aan bv. ouders). Met andere woorden: er is geen analyse gemaakt van het zorgaanbod zonder onderwijs (zoals dagopvang in geval van uitval).

Veranderkundige blik

Voor de uitvoering van de analyse en het opstellen van het rapport is gekozen om niet alleen aandacht te hebben voor de inhoudelijke kant van het aanbod, maar ook voor de randvoorwaardelijke kant. Onderwijs is in de vorige eeuw vooral ingestoken op het bedienen van het 'gemiddelde' kind. Onderwijseconomen en –onderzoekers wisten helder te krijgen op welke leeftijd het beste kan worden aangeleerd voor maximaal rendement. Het opbrengstgericht werken[22] is in het onderwijs geïntroduceerd. Voor kinderen die aan de zogenaamde onderkant van het gemiddelde uitvallen c.q. dreigen uit te vallen is er speciaal (basis) onderwijs ingericht. Langere tijd ging men ervanuit dat kinderen aan de zogenaamde bovenkant zich wel 'redden'. Inmiddels raken steeds meer mensen ervan doordrongen dat dit niet het geval is. Er is steeds meer aandacht gekomen voor de groep meer-/hoogbegaafde kinderen en jongeren. Dat vraagt echter wel een aanpassing in de klas: een andere didactiek en pedagogiek. En niet alleen klas, de hele opzet van het onderwijs zou wellicht wel eens anders moeten. Nu is er ontzettend veel beschikbaar als het gaat om kennis en bijvoorbeeld ook lesmaterialen. Het ernaar op zoek gaan als leraar en het gebruiken in de eigen lespraktijk vraagt echter om tijd en om verandering. Routines loslaten bijvoorbeeld. Maar ook het inrichten van onderwijs passend voor hoogbegaafden, vraagt om loslaten van bestaande opvattingen en organisatiegewoonten. In de regio Tilburg is al veel geïnvesteerd in kennisontwikkeling als het gaat om de meer-/hoogbegaafden en wat zij nodig hebben in onderwijs. Maar die kennis toepassen vraagt meer. In de aanpak van deze analyse, het rapport en ook de aanbevelingen, hebben we hier nadrukkelijk oog voor. We kijken met een veranderkundige blik en vanuit onze ruime ervaring als organisatieontwikkelaars.

Praktische aanpak

Naast de veranderkundige blik, is de analyse ook doordrongen van een praktische aanpak. In de wetenschap gaat het om het weten *an sich*: het ontwikkelen van nieuwe inzichten en kennis. De toepassing ervan kan daardoor minder op de voorgrond staan. In de opzet van deze analyse is terug te zien dat we gebruik maken van wetenschappelijke inzichten maar de analyse ook vooral praktisch hebben ingestoken. Door meerdere betrokkenen te interviewen, is er meer zicht gekomen op waar de regio Tilburg staat ten aanzien van het aanbod voor meer-/hoogbegaafde kinderen, jongeren en hun omgeving en op waar mogelijkheden liggen om verder te ontwikkelen. Ook zijn we praktisch te werk gegaan door gebruik te maken wat al voorhanden is binnen de regio. Zo is er vanuit de vo-werkgroep van het Talentnetwerk reeds een overzicht gemaakt van het aanwezige aanbod in het vo-onderwijs voor de meer-/hoogbegaafde leerlingen.

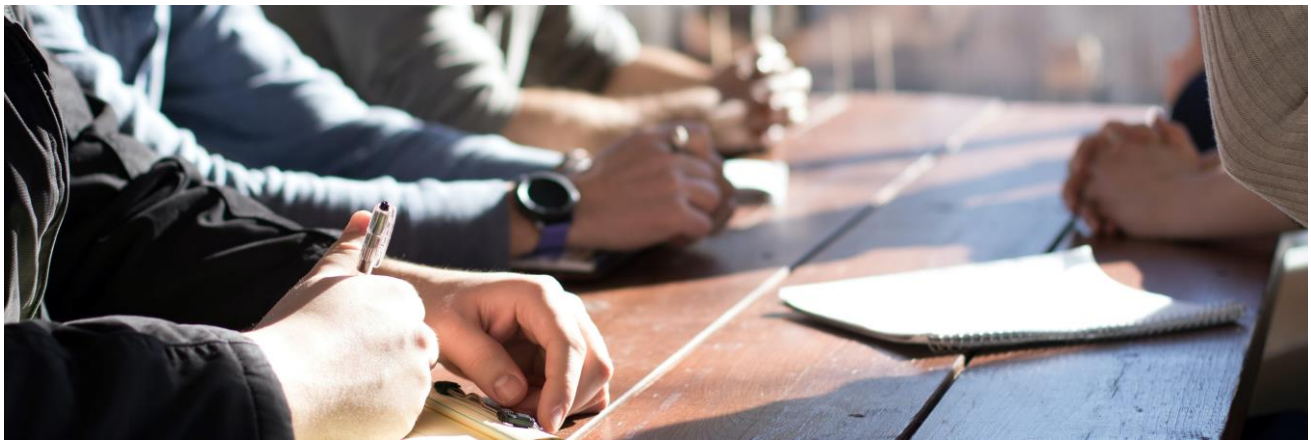
[22] Voor uitleg zie bv.: https://kohnstamminstituut.nl/rapport/opbrengstgericht-werken-in-het-voortgezet-onderwijs/ en https://www.slo.nl/thema/meer/jonge-kind/lexicon/opbrengstgericht/

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

In de analyse en ook in dit rapport en de aanbevelingen steken we vooral in op perspectieven die lucht en inspiratie geven en zijn we gericht op stappen voorwaarts maken. Dan gaat het om kleine praktische stappen in plaats van grootscheepse of ingrijpende veranderingen. Als het gaat om het onderwerp hoogbegaafdheid, wordt niet zelden een ingrijpende stelselwijziging voorgesteld of apart hoogbegaafdenonderwijs (vanuit een dogmatische opvatting). Het denken neigt dan naar of/of te gaan, terwijl wij voorstander zijn van en/en. In onze optiek is de diversiteit binnen de groep meer-/hoogbegaafdheid zo groot (later meer hierover), dat er niet één heilige oplossing is. Het is eerder vaak een kwestie van open staan voor de behoeften van een kind of jongere en zijn/haar omgeving (‘wat heb je nodig?’) en daar op praktische (en dus ‘lichte’) wijze invulling aan te geven zodat handelingsverlegenheid omgezet kan worden naar handelingsmogelijkheden. Handelingsverlegenheid is nu vaak een ‘excuus’ terwijl er binnen de huidige situatie vaak ook mogelijkheden liggen. Die je met elkaar beter kunt leren zien en vragen om willen toepassen. In deze analyse komt dan zowel aan bod wat er mogelijk is binnen het bestaande aanbod en wat er evt. aan extra aanbod nodig zou kunnen zijn.

Met de analyse en dit rapport willen we de regio Tilburg reflecties bieden, uitnodigen tot een dialoog én aanzetten tot handelen om zo voorwaartse stappen te zetten. Het doel dat de regio Tilburg kan nastreven is het hebben van een rijk passend en dekkend aanbod door middel van een grote variëteit aan scholen en aanvullende mogelijkheden welke aansluit bij de vraag in de regio. Dit in lijn met de insteek van de Gemeente Tilburg. In het volgende hoofdstuk zetten we uiteen hoe we de analyse hebben aangepakt.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

3 Opzet van de analyse

In dit deel gaan we in op de opzet en aanpak van de analyse. Iedere onderzoeker weet dat de wijze waarop je een onderzoek opzet, dit mede de uitkomsten bepaalt. Aan het einde van dit rapport in het onderdeel conclusies is dan ook een korte verantwoording opgenomen met een korte reflectie op de aanpak in relatie tot de bevindingen.

3.1 De aanpak

De analyse kent twee hoofdbestandsdelen: enerzijds het verrichten van deskresearch en anderzijds het houden van interviews en inventariserende gesprekken.

Deskresearch

In de verrichte deskresearch hebben we een uitgebreide scan gedaan van documenten en beleidsstukken die betrekking hebben op de regio Tilburg, voornamelijk vanuit de gemeente, de samenwerkingsverbanden en onderwijsorganisaties. In de verantwoording is terug te lezen welke documenten we ter beschikking hadden en geanalyseerd hebben. Daarnaast hebben we relevante literatuur en diverse onderzoeken geraadpleegd. Ook deze bronnen zijn terug te vinden in de verantwoording.

Interviews

Zoals reeds eerder aangegeven, brengen we in de analyse meerdere perspectieven samen. We hebben semigestructureerde interviews gehouden met:

- een vertegenwoordiging van het Talentnetwerk (zie de verantwoording voor de deelnemers aan het interview);
- jongeren (een voormalig thuiszitter en inmiddels voortijdig schoolverlater, en een hoogbegaafde jongere die niet uitgevallen is in het po/vo maar wel meerdere omwegen heeft afgelegd qua vervolgopleiding);

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

- ouders (van kinderen die tijdelijk thuis hebben gezeten en nu óf weer terug in het regulier onderwijs terecht zijn gekomen óf in een tijdelijke voorziening geplaatst);
- onderwijsprofessionals (hoogbegaafde specialisten, leraren en intern begeleiders binnen het reguliere primair, voortgezet en speciaal onderwijs en de Talentklas).

We hebben voorafgaand aan de interviews checklists opgesteld per doelgroep (jongeren, ouders en onderwijsprofessionals). Deze checklists, bestaande uit meerdere vragen, zijn richtinggevend geweest bij de interviews. De uitwerkingen van de interviews zijn voorgelegd aan de betrokkenen en er is afstemming geweest over welke citaten gebruikt mochten worden. Veelzeggende citaten zijn in de uitwerking van de analyse in dit rapport terug te lezen. De checklists zijn opgenomen in de bijlagen. De volledige uitwerkingen zijn (mede) om privacy redenen niet opgenomen.

Naast de interviews zijn er ook een aantal aanvullende inventariserende gesprekken gevoerd met:

- de (voormalig) projectleider Talent in Beeld Linda van Elderen – *ter aanvulling op de deskresearch;*
- de wethouder Jeugd en Onderwijs Marcelle Hendrickx – *ter aanvulling op de beleidsstukken (zoals LEA en thuiszitterspact);*
- een jeugdarts van de GGD – *voor input op aanbod 0 – 4 jaar, specifiek rol GGD.*

Deze gesprekken zijn uitgewerkt en ook hiervan zijn eventuele citaten in het rapport afgestemd met de betrokkenen.

3.2 De hypothesen

Bij de aanvang van de interviews heeft als eerste het groepsinterview met het Talentnetwerk plaatsgevonden. Op basis van zowel de voorgesprekken met de uitvoerende opdrachtgevers (i.c. Teun Brand, projectleider voortijdig schoolverlaters en RMC coördinator & Mariëtte van Hazendonk, de RMC en de teamcoördinator Leerplicht RMC), onze eigen kennis/ervaring én geïnspireerd door het groepsinterview met het Talentnetwerk zijn een zevental hypothesen opgesteld.

Deze hypothesen hebben richting gegeven aan de deskresearch v.w.b. de literatuur en onderzoeken. Tevens zijn de interviews geanalyseerd naar aanleiding van de hypothesen. In het navolgende tref je de hypothesen aan, voorzien van een korte toelichting. In de hoofdstukken met bevindingen zijn deze o.a. afgezet tegen de hypothesen. In de conclusies lees je terug in hoeverre we ‘bewijs’ voor de hypothesen hebben aangetroffen.

We hebben geen wetenschappelijke pretentie met deze analyse, dat wil onder andere zeggen dat de analyse zich niet leent voor herhaling van de opzet. In het kader van transparantie en de lezer meenemende, kiezen we ervoor de hypothesen (ofwel aannames) die we hadden bij aanvang van de analyse expliciet te maken.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

1. Het huidige aanbod is vooral gericht op cognitieve ontwikkelbehoefte en zorgbehoefte maar nog onvoldoende op de zijns-component waar wel een behoefte aan is.

   Met de term zijns-component verwijzen we naar het 'zijns-luik' van prof. Tessa Kieboom. Naast het cognitieve aspect, het IQ, adresseren we met deze hypothese de karakterologische kant van het hoogbegaafd-zijn.

2. Het risico op langdurig uitval is het grootste:

   a. bij onvoldoende aandacht voor de zijns-component in het aanbod;
   b. rondom overgangsmomenten;
   c. in geval van '*twice exceptional*'.

   Met deze hypothese focussen we op mogelijke uitvaloorzaken bij meer-/hoogbegaafde kinderen en jongeren.

3. Thuis komen te zitten (om te 'herstellen'), maakt terugkeer lastig. Voorzieningen naast het onderwijs voor (dreigende) drop-outs kunnen daarentegen juist de terugkeer vergemakkelijken.

   Met deze hypothese focussen op hetgeen terug instromen in het onderwijs kan vergemakkelijken.

4. Van alle onderwijsprofessionals heeft de leraar de grootste invloed op de aansluiting van het onderwijs op de behoefte van de meer-/hoogbegaafde leerling.

   Met deze hypothese toetsen we of de leraar het verschil kan maken in het al dan niet slagen van passend onderwijs binnen de school. 'De leraar' definiëren we breed: dat kan ook een mentor zijn of HB-specialis: degene met een vertrouwensrelatie met het kind/de jongere om het verschil te maken in het aanpassen van het onderwijs.

5. Wederzijds begrip tussen ouders en de professionals, eventueel gefaciliteerd middels informatievoorziening en ondersteuning, draagt bij aan een soepele schoolloopbaan.

   Middels deze hypothese toetsen we het belang van een samenwerkingsrelatie en goede communicatie tussen school en de ouders.

6. Hoogbegaafdheid is een extra grote uitdaging voor het onderwijs vanwege de grote variatie onder deze groep, hetgeen indruist tegen een systeem dat gericht is op klassikaal onderwijs gebaseerd op een gemiddeld kind met een gemiddelde ontwikkeling.

   Dé hoogbegaafde bestaat niet en de variatie aan de 'bovenkant' van het IQ-spectrum is groter dan de variatie aan de 'onderkant'. Met deze hypothese willen we de impact daarvan vaststellen op het

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

leerstofjaarklassensysteem waarbij het klassikaal onderwijs zich richt op de groep in plaats van het meer-/hoogbegaafde kind/jongeren met een eigen unieke asynchrone ontwikkeling.

7. Vroegsignalering mét tijdige ondersteuning of interventie, kan uitval voorkomen.

Met deze hypothese toetsen we hoe cruciaal vroegsignalering én tijdige ondersteuning/aanpassing is met betrekking tot latere uitval.

3.3 De impact van de analyse

Vanuit onze ervaring met zowel het begeleiden van complexe veranderingsprocessen als onze kennis over en ervaring met het doen van organisatieonderzoek, zijn we ons ervan bewust dat zodra je een onderzoeksopdracht start, je eigenlijk al de eerste interventie te pakken hebt (het Hawthorne-effect). Ook ontstaan er verwachtingen zodra je een onderzoek gaat starten. Alle betrokkenen bij deze analyse, ontvangen dan ook dit rapport om te kunnen zien wat de bevindingen, conclusies en aanbevelingen zijn. Ook worden er een aantal terugkoppel-momenten georganiseerd zodat we kunnen faciliteren dat het gesprek erover én mogelijke vervolgstappen in gang worden gezet. Het doel van zowel de gemeente als van ons is dat er daadwerkelijk iets gedaan wordt met de bevindingen en dat het rapport behulpzaam kan zijn bij het bepalen van vervolgstappen in de doorontwikkeling van passend onderwijs voor meer-/hoogbegaafden in de regio Tilburg. Om uitval, thuiszitten en voortijdig schoolverlaten te voorkomen. Maar vooral om ervoor te zorgen dat deze groep ook alle mogelijkheden krijgt om hun potentieel tot ontwikkeling te brengen. Dat is van belang voor hun welzijn, om onnodige zorgkosten voor de gemeente te voorkomen maar er is nog een extra maatschappelijk belang. Hendrickx stipte dat belang al even aan. Voormalig staatssecretaris van onderwijs Sander Dekker verwoordde het als volgt in zijn plan toptalenten 2014-2018:

> Ook voor de samenleving als geheel is het benutten van alle talenten belangrijk voor ontwikkeling en groei. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid schreef onlangs dat we talenten onvoldoende erkennen en benutten. Met een afnemende beroepsbevolking vanaf 2020, moeten we meer doen met minder mensen. Dat lukt alleen als de talenten en mogelijkheden van mensen maximaal tot ontwikkeling kunnen komen. Daarbij gaat het niet alleen om cognitief talent, maar ook ondernemend en praktisch talent. Voor een slim, vaardig, innovatief en creatief Nederland dat zich internationaal met de top kan meten, hebben we onze toptalenten hard nodig.

Gemeente Tilburg sluit hier met haar Lokale Educatieve Agenda bij aan en heeft hoge ambities: “We helpen de Tilburgse jeugd zich te ontwikkelen tot sterke persoonlijkheden die vanuit hun talenten en met vertrouwen hun eigen plek weten te vinden in de maatschappij.”[23]

[23] Lokale Educatieve Agenda 2019-2022, Gemeente Tilburg, p. 5

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

3.4 Vormgeving en begrenzing van dit rapport

Zoals gezegd, met deze analyse willen we de regio Tilburg reflecties bieden, uitnodigen tot dialoog én aanzetten tot handelen om zo voorwaartse stappen te zetten. Het rapport zelf moet daarvoor toegankelijk, deelbaar en aanzettend tot actie zijn. Dit gegeven is leidend geweest bij de inhoud en vormgeving van het rapport en voor wat we van de analyse uiteindelijk hebben opgenomen in het rapport.
Voor alles wat specifiek betrekking heeft op de regio Tilburg, heeft overzicht en grondigheid prioriteit gekregen. In het schetsen van hoogbegaafdheid vanuit de literatuur (denk aan eigenschappen, behoeften, uitvaloorzaken en aanbevelingen), hebben we ervoor gekozen om inzichtelijk en informatief te zijn, zonder volledigheid na te streven. Daarvoor hebben we moeten selecteren uit de zeer grote hoeveelheid bronnen die er op dit onderwerp is. Leidend in de selectie daarvan zijn de interviews en de hypothesen geweest, zodat de geselecteerde bronnen daadwerkelijk aansluiten bij de praktijk in de regio Tilburg.

Tot slot hebben we er voor gekozen om geïnterviewden niet neer te zetten als objecten die we bestudeerd hebben in de analyse, maar als subject, als mens. Voorbij aan labels en classificaties. Of teruggebracht tot 'casuïstiek'. Dit brengt niet alleen het rapport meer tot leven, wat bijdraagt aan opvolging van de analyse, maar komt ook tegemoet aan misschien wel het belangrijkste inzicht dat we uit de vele interviews hebben meegekregen: "Behandel hoogbegaafden als gelijke en spreek niet over ze, maar met ze." Dat geldt net zo goed voor de ouders.

"Ik weet niet hoe vaak ik tegen hulpverleners heb gezegd: 'Mijn dochter is geen 'casus' en mijn gezin is geen 'systeem'!' Brrr, niet alleen is het jeuktaal, maar ook geeft het afstand."

~ Remko Iedema[24]

De citaten die gebruikt zijn van de geïnterviewden, staan niet op zichzelf. De opgenomen citaten betreffen zienswijzen en opvattingen die door meerdere mensen zijn belicht. De quotes hebben dus betrekking op de spreekwoordelijke N > 1.

[24] Citaat ontleend aan: 'Baat het niet, dan schaadt het wel. Hoe helpen we kinderen die moeite hebben om naar school te gaan?' Iedema, 2019, p. 24

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

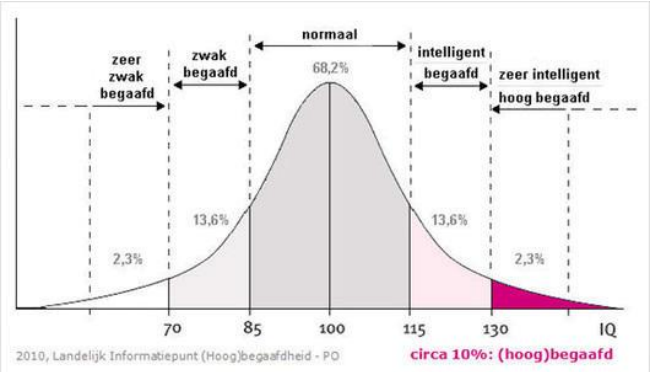

4 Van hoogbegaafd naar thuiszitten: hoe zit dat?

4.1 Wat is hoogbegaafd?

Deze analyse richt zich op de behoeften en het aanbod van kinderen/jongeren die behoren tot de 10% aan de 'bovenkant' van het intelligentie spectrum: de meer/-hoogbegaafden. Maar wat is begaafd zijn eigenlijk? Er bestaat geen eenduidige wetenschappelijke definitie van hoogbegaafdheid. Dat op zich zegt al veel over hoogbegaafden: Ze kunnen onderling zo van elkaar verschillen, dat je moeite moet doen om er een gemeenschappelijke deler in te ontdekken. Toch is het van belang om grip te krijgen op het fenomeen. Om het te begrijpen, er onderzoek naar te kunnen doen en daarmee hoogbegaafden beter te kunnen bieden wat ze nodig hebben.

De klassieke definitie van begaafdheid gaat uit van intelligentie als onderscheidend kenmerk. Begaafden, ook wel meerbegaafden genoemd, hebben een ruim bovengemiddeld IQ, maar zitten nog onder de grens van hoogbegaafdheid. Heb je een IQ van 130 of meer, dan spreek je van hoogbegaafd. Dat ziet er zo[25] uit:

Verdeling van IQ-scores onder de normaalverdeling – Ten opzichte van de gemiddelde IQ-score van 100 valt ca. 68% van een gemiddelde schoolpopulatie binnen een normaal IQ-bereik van 85–115 (= maximaal 1 standaardafwijking vanaf het gemiddelde). Binnen de ca. 16% die hierboven scoort, laat ongeveer 10% van de leerlingen – *naast een hoge intelligentiescore* – ook specifieke kenmerken zien die duiden op (hoog)begaafdheid, o.a. creërend denkvermogen en een sterke intrinsieke motivatie.

Afbeelding 1 Verdeling van IQ-scores. Ontleend aan SLO, geraadpleegd 7 april 2021

[25] SLO Informatiepunt Onderwijs en Talentontwikkeling

Deze definitie is weliswaar praktisch, maar schiet ook tekort. Dat begaafdheid maar beperkt verklaard kan worden door via IQ tests gemeten intelligentie, blijkt uit het feit dat er naast hoge testscores, ook sprake moet zijn van kenmerken als 'creërend denkvermogen' en een 'sterke intrinsieke motivatie'. Zaken die niet worden gemeten in de onderliggende test. In deze analyse laten we daarom verder het verschil tussen meerbegaafd en hoogbegaafd achterwege en spreken we over hoogbegaafd, waarbij IQ maar gedeeltelijk een kenmerkende factor is.

IQ tests zelf zijn bovendien niet altijd vrij van culturele bias[26] en geven een incorrect resultaat bij testnemers die blokkeren tijdens het maken van tests. Ze benaderen intelligentie bovendien vanuit een *fixed* perspectief, niet vanuit een ontwikkelperspectief en daarmee doe je mensen tekort.[27]

> *"De 'plusklas' blijft een rare naam. Het roept het beeld op dat het schoolse makkelijk is, dat wanneer je slim bent, de boel vanzelf gaat en dat het een groot voordeel is, maar dat is het niet. Je loopt wellicht tegen andere dingen aan die niet zo makkelijk te begrijpen zijn voor professionals om op in te spelen. Als plus-leerling heb je dus niet per sé een streepje voor. Daarbij heeft elk kind talenten. Ieder kind is wel ergens op begaafd."*
>
> ~ Karin Schilder, intern begeleider Xpect Primair, De Boemerang

Ook gaan er steeds meer stemmen op die vraagtekens zetten bij de aanname dat de verdeling van intelligentie het symmetrische verloop van de normaalcurve volgt. Veel verschijnselen volgen een asymmetrische verdeling en heeft invloed op conclusies die je mag trekken.[28] Mathematisch statisticus en professor aan de *New York University Tandon School of Engineering* Nassim Taleb[29] komt tot de conclusie dat: "IQ tests vooral geschikt zijn om mensen met leerproblemen te signaleren." Bij hoge scores leveren ze, vanwege de asymmetrie, minder bruikbare informatie op en gaan andere factoren een rol spelen om intelligentie, laat staan begaafdheid, goed in beeld te krijgen. Dat geldt helemaal voor de zgn. 145+ kinderen: de uitzonderlijk begaafden die een score van 145 punten of meer behalen op een IQ-test. Met betrekking tot deze groep is het essentieel om je te realiseren, dat geen enkele opsomming van kenmerken ze goed kan identificeren, omdat binnen de top 1% van de IQ-verdeling er minstens zoveel spreiding van talent is, als er in het hele bereik van het 1e tot het 99e percentiel is.[30] Wel valt een groot deel van de kenmerkende factoren op een overzichtelijke wijze terug te vinden in het Delphi-model.[31]

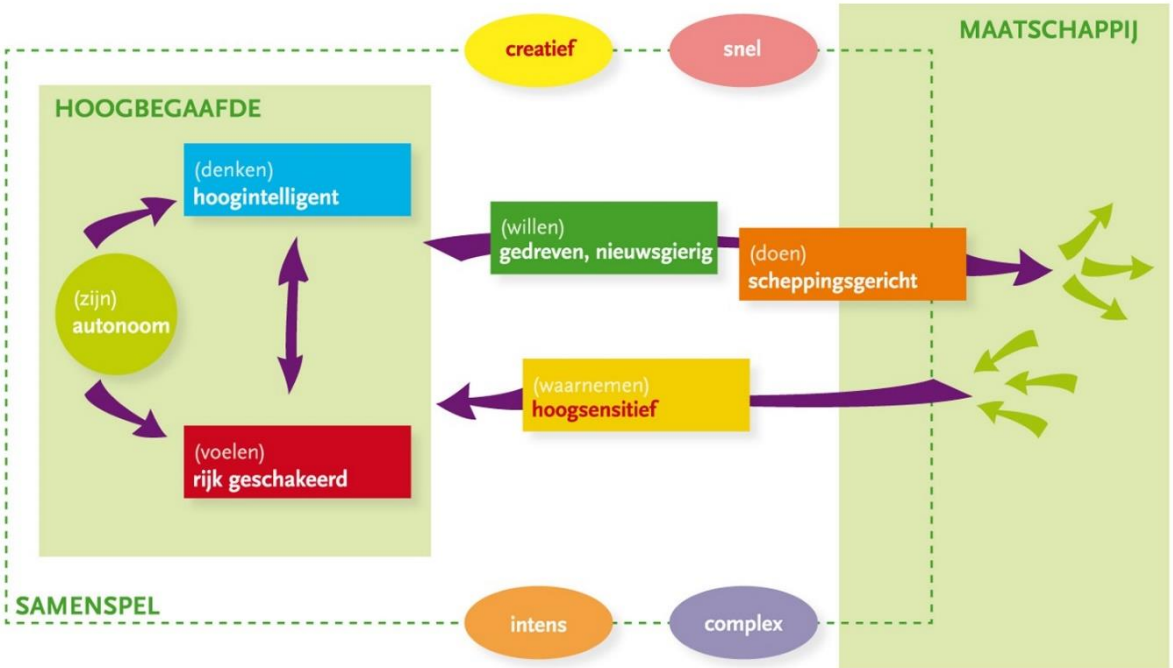
Delphi-model

Het Delphi model bestrijkt vrijwel het volledige spectrum van met hoogbegaafdheid geassocieerde factoren en is tegelijkertijd *tried & tested*, bekrachtigend en praktisch. Ook wijst het Delphi-model valkuilen van, en

[26] Intelligence testing and Cultural Diversity: Pitfalls and Promises, Donna Y. Ford, Vanderbilt University in: The National Research Center on the Gifted and Talented, Winter 2005
[27] Intelligentie in historisch perspectief, Ben Wilbrink in: www.van12tot18.nl, 2020
[28] Fooled by Correlation: common misinterpretation in Social Sciences, N.N. Taleb, 2019
[29] IQ is largely a pseudo-scientific swindle, N.N. Taleb, 2019
[30] Renata Hamsikova in: www.ieku.nl/145-iq, geraadpleegd 29 april 2021
[31] Hoogbegaafd. Dat zie je zó! Over zelfbeeld en imago van hoogbegaafden - Van Thiel, Nauta en Derksen, 2017

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

scheefgroei in, hoogbegaafdheid aan en maakt ze begrijpelijk en hanteerbaar voor verandering. Hierdoor kunnen factoren waardoor hoogbegaafden in problemen kunnen komen, op school maar ook thuis en later in de maatschappij, makkelijker worden geïdentificeerd en geadresseerd.

Uit: M.B.G.M. Kooijman - van Thiel (red). *Hoogbegaafd. Dat zie je zó! Over zelfbeeld en imago van hoogbegaafden.* OYA Productions, 2008

Afbeelding 2 Delphi-model

Het model is ontwikkeld door twintig hoogbegaafdheidsexperts en, minstens zo belangrijk, getoetst aan en goed ontvangen door de doelgroep: hoogbegaafden in alle soorten en maten. Het verklaart ook waarom hoogbegaafden onderling zo kunnen verschillen. Iedere hoogbegaafde heeft een eigen mix van de volgende tien factoren:

Innerlijke kenmerken

1. **Hoogintelligent (denken)**. Analytisch, gelaagd, op meerdere sporen en niveaus tegelijk denkend. Afwisselend divergerend en convergerend denkend. Ze beschikken over een goed geheugen, een groot associatievermogen en snelle patroonherkenning.
2. **Autonoom (zijn)**. Bepalen hun eigen standpunt en blijven daarbij, ook wanneer de omgeving het anders wil.
3. **Rijk geschakeerd (voelen)**. Een kleurrijke binnenwereld vol emoties, die ze bij tijd en wijle kunnen overspoelen.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Uitwisseling met de buitenwereld

4. **Gedreven en nieuwsgierig (willen).** Leergierig en altijd willen ontdekken. Ze komen makkelijk in de flow en kunnen daar ook lang in blijven.
5. **Scheppingsgericht (doen)**. Daadwerkelijk of in gedachten bezig zijn met iets te maken: een model, proces, analyse, theorie, plan, techniek, methode, overzicht, inzicht, uitvinding, verbetering, spel, product, puzzel, muziekstuk, tekst of schilderij.
6. **Hoogsensitief (waarnemen)**. Open staan voor prikkels van de buitenwereld en er zeer gevoelig voor zijn. Alles komt binnen, tegelijkertijd en met behoud van de nuance.

Typerend voor het samenspel met de buitenwereld

7. **Snel.** Snel in denken, snel in doen en daardoor vaak ongeduldig.
8. **Creatief**. Creatief in denken en doen. Vindingrijk, origineel en in staat om ongewone verbanden te leggen.
9. **Intens.** Een grote betrokkenheid bij alles wat het leven biedt. Een heftige persoonlijkheid die lastig te matigen is.
10. **Complex.** Veelzijdig en gelaagd in denken en doen. Een samenspel van schijnbaar tegengestelde kanten aan de persoonlijkheid, zoals introversie en extraversie. In staat om succesvol met grote complexiteit om te gaan.

"Een hoogbegaafde is een snelle en slimme denker die complexe zaken aankan.
Autonoom, nieuwsgierig en gedreven van aard. Een sensitief en emotioneel mens, intens levend.
Hij of zij schept plezier in creëren."

~ een hoogbegaafde volgens het Dephi-model

Zijns-luik, bewustzijn en zingeving

Het veelgebruikte model van hoogbegaafdheid van Kieboom[32] voegt hier nog een bovenliggende factor aan toe: bewustzijn. Het model onderscheidt de cognitieve kant (denk-luik) en de zijnskant (zijns-luik) van hoogbegaafdheid. Naarmate het potentieel van iemand groter is, is er tevens sprake van een groter, sterker bewustzijn.

Het denk-luik bestaat uit een sterk potentieel, groot creatief denkvermogen, en een hoge mate van motivatie. Het denk-luik uit zich in een grote leerhonger, waar het onderwijs met allerlei onderwijsaanpassingen aan tegemoet kan komen. Juist het hogere bewustzijn bepaalt de kenmerken van het zijns-luik van (hoog)begaafde leerlingen: de lat automatisch hoog leggen, kritische instelling, groot rechtvaardigheidsgevoel en gevoeligheid.

[32] Kieboom & Venderickx (2017)

Afbeelding 3 Zijns-luik, ontleend aan: Dineke van Kooten

Het vraagt van ouders en leraren dat ze het hoogbegaafde kind vanuit deze zijnskenmerken proberen te begrijpen en tegemoet treden; het vraagt van het kind om de mooie en lastige kanten van deze zijnskenmerken te leren herkennen en ermee om te leren gaan. Een hoge mate van bewustzijn van hoogbegaafden kent uitgesproken keerzijden. De ermee gepaard gaande zoektocht naar zingeving in een wereld die gepreoccupeerd lijkt met oppervlakkige en egocentrische zaken, leidt al snel tot teleurstelling; teleurstelling in hun omgeving, de maatschappij en de wereld als geheel. Hun innerlijke kleurrijke en idealistische beleving botst met de externe realiteit. Dit kan uiteindelijk kan leiden tot een existentiële depressie.[33] Ze voelen als het ware met hun hele wezen hoe de wereld zou kunnen of misschien wel zou moeten zijn en ervaren het grote verschil met de realiteit als ontmoedigend en traumatiserend. De vatbaarheid van hoogbegaafden voor een depressieve stoornis, lijkt gekoppeld te zijn aan de mate waarin ze behept zijn met zgn. *overexcitabilities.*[34]

Overexcitabilities

De Poolse psychiater en onderwijskundige Kazimierz Dąbrowski onderscheidt vijf intrinsieke neigingen van begaafde mensen om op een bepaalde wijze te reageren op zowel interne als externe stimuli. Deze noemt hij *overexcitabilities* en zorgen ervoor dat het leven wordt ervaren op een wijze die dieper, levendiger en meer direct is. Ze zorgen voor een intense persoonlijkheid en geven tegelijkertijd het potentieel aan om jezelf als mens te ontwikkelen.[35]

[33] Webb (2013)
[34] Depressive disorder in highly gifted adolescents – P.S. Jackson, J. Peterson, Journal of Secondary Gifted Education Vol. XIV no.3, 2003
[35] Daniels & Piechowski (2008), p. 7-9

De vijf *overexcitabilities* zijn:[36]

Gebied	Uitingsvorm
Psychomotorisch	Grote beweeglijkheid, grote behoefte aan actie, snel praten, impulsiviteit, lichamelijke onrust/friemelen, hyperactiviteit, minder slaap nodig hebben.
Zintuigelijk	Sterk genieten van en behoefte om zich uit te drukken in muziek, geluiden, beeldende kunst, kleur, vormen en taal. Sterke behoefte om aan te raken, te voelen en te ruiken.
Intellectueel	Een grote intellectuele honger, interesse in morele vraagstukken, zoeken naar de waarheid en een sterk vermogen tot zelfreflectie. Een scherp observatievermogen, sterk geboeid worden door logica en een drang om complexe problemen te willen op lossen en diepgravende vragen te stellen.
Verbeelding	Sterk vermogen tot en veelvuldig gebruik van gedetailleerde visualisaties die inventief en fantasievol zijn. Bij spanningen en verveling afleiding vinden in een fantasiewereld/ door weg te dromen of door overmatig grappen te maken om sociaal ongemak op te vangen.
Emotioneel	Extremen in emoties en reacties van zeer genuanceerd tot diepgaand en zeer heftig. Sterk rechtvaardigheidsgevoel en inlevingsvermogen. Grote compassie met anderen en het vermogen om intense relaties aan te gaan. Sterk en verfijnd gevoelsbewustzijn en sterke gevoelsherinneringen van ervaringen in het verleden.

Hoogbegaafden hebben doorgaans meerdere, soms alle, van deze *overexcitabilities*. Deze op zo'n manier te integreren dat het dagelijks leven hanteerbaar wordt, vraagt om een flinke dosis zelfmanagement en zingeving, iets wat zonder externe begeleiding en ondersteuning lastig te realiseren valt. Wanneer deze integratie niet voldoende slaagt, is een onwenselijke maar veel voorkomende uitkomst een zware depressie.[37]

Gedreven tot zelfverwerkelijking

Voor Dąbrowski waren *overexcitabilities* geen abnormale of onwenselijke karaktertrekken, maar gaven ze de potentie en de *drive* aan tot ontwikkelijking van de eigen persoonlijkheid, als een aangeboren ontwikkelinstinct.[38] Dat instinct is bij hoogbegaafden hoger dan gemiddeld. In zijn Theorie van Positieve Desintegratie speelt emotionele ontwikkeling de belangrijkste rol om te komen tot persoonlijke groei. Innerlijke conflicten, teleurstellingen en existentiële crises zijn daarbij de bijna onvermijdelijke *triggers* om het pad naar zelfverwerkelijking te bewandelen. Voor hoogbegaafden is het leren kennen van zichzelf, de zin van hun leven en het vinden van hun specifieke plek in de samenleving een noodzaak en geen luxe.

[36] Ontleend aan: https://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/theorie-modellen/dabrowski
[37] Daniels & Piechowski (2008), p. 66
[38] Dąbrowski, Kawczak en Piechowski in: *Mental growth through positive disintegration (1970)*, p. 27

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Hoe herken je hoogbegaafde kinderen en jongeren?

Verlegen jongens, stuiterballen, explosieve meisjes, zelfverzekerde kinderen of jongeren met grote faalangst, ze kunnen allemaal hoogbegaafd zijn. Weten wat hoogbegaafdheid is, maakt nog niet dat je hoogbegaafden makkelijk aan hun gedrag kunt herkennen vanwege de grote variatie in deze groep en variatie in hoe hoogbegaafdheid tot uiting komt. Ook niet op jonge leeftijd, terwijl juist dat zeer bevorderend is voor de optimale ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen.[39] Hoogbegaafd-zijn uit zich dan vooral via een ontwikkelingsvoorsprong en die valt al vroeg na de geboorte waar te nemen.

Daarbij kun je denken aan zaken als:[40]

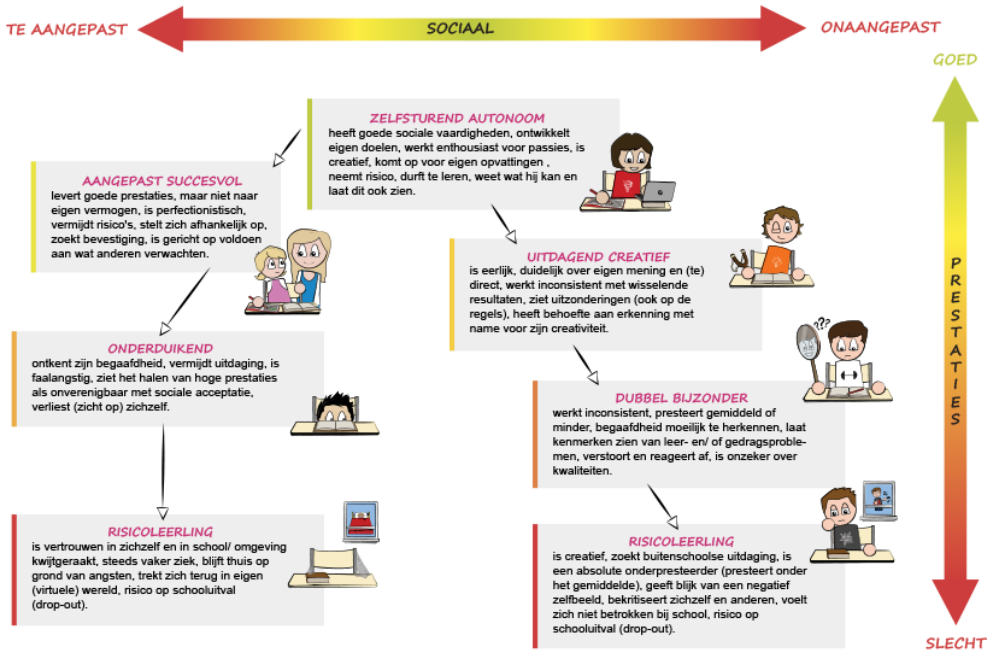
- Waakzaam en alert zijn. Met grote ogen de wereld in zich opnemend
- Al vroeg begrip hebben van oorzaak en gevolg
- Meer willen en kunnen dan waar het toe in staat is
- Nieuwsgierig zijn en snel verveeld
- Goede taalontwikkeling
- Opvallend gevoelig zijn voor prikkels
- Weinig slaap nodig hebben
- Rechtvaardigheidsgevoel
- Perfectionisme
- Autonomie

Idealiter wordt deze screening al gedaan vóór de eerste schooldag door consultatiebureau, kinderopvang en natuurlijk de ouders van het kind. Met een goede overdracht kan op school kan dan direct worden gestart met inspelen op de onderwijsbehoefte van het kind, met het geven van passend onderwijs. Doorgaans worden hoogbegaafde kinderen echter pas later in hun schoolloopbaan herkend.

Het gedrag van hoogbegaafden kent soms extreme verschijningsvormen en daarom wordt er nogal al eens naar de DSM-5 gegrepen op zoek naar een diagnose, terwijl er toch echt sprake is van hoogbegaafdheid.[41] Dat de onderlinge verschillen tussen hoogbegaafden zo groot kunnen zijn, maakt het herkennen als gezegd niet makkelijk. Een hulpmiddel daarvoor zijn de volgende profielen met (gedrags-)kenmerken van hoogbegaafde kinderen afgezet tegen de assen prestaties en sociale aanpassing:[42]

[39] Identifying Gifted and Talented Students: Recurring Issues and Promising Solutions, S.I. Pfeiffer, Florida State University in: Journal of Applied School Psychology, January 2002
[40] Een ontwikkelingsvoorsprong herkennen, van: www.360grview.nl, geraadpleegd 8 april 2021
[41] Webb et al. (2013)
[42] Profiles of the Gifted and Talented – G. Betts, M. Neihart in: Gifted Child Quarterly, 1988

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Afbeelding 4 Ontleend aan SLO

Dit model van Betts en Neihart onderscheidt de volgende typen hoogbegaafde leerling:

- Zelfsturend autonoom
- Aangepast succesvol
- Uitdagend creatief
- Onderduikend
- Dubbel bijzonder
- Risicoleerling in twee verschijningsvormen

Wanneer een kind eenmaal in beeld is als hoogbegaafd, kan gericht gewerkt worden aan passend onderwijs en het vervullen van de specifieke behoeften van het begaafde kind. Dat vraagt om maatwerk voorbij aan de profielen. Want alhoewel profielen een praktisch hulpmiddel zijn, gaat er achter iedere profiel een grote individuele verscheidenheid en complexiteit schuil.

"Hoogbegaafden worden nog wel eens over één kam geschoren. Terwijl ze allemaal anders zijn. Zelfs ouders doen dat. Je moet het kind goed in beeld brengen en op basis daarvan een individueel plan van aanpak maken. Gebaseerd op unieke behoeften en problematieken. Naast extra lesmaterialen, moet je je als leerkracht verdiepen in het unieke kind en maatwerk leveren."

~ Daniëlle Wilborts, leerkracht bovenschoolse plusklas Edu-Ley en medewerker Steunpunt Hoogbegaafdheid

---

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

4.2 Wat zijn bekende uitvaloorzaken?

Zoals we reeds vaststelden, betekent begaafdheid niet per definitie dat 'er wel uit komt, wat er in zit'. Potentieel niet ontplooien, of niet volledig, is niet altijd zichtbaar. Waanneer kinderen dreigen vast te lopen, wordt wél zichtbaar dat er niet uit komt wat erin zit. Met mogelijk langdurig thuiszitten tot gevolg. Er is veel onderzoek verricht naar thuiszitters en de oorzaken, maar daarin is weinig expliciete aandacht voor de factor begaafdheid. Zoals reeds in de aanleiding aan de orde kwam: Cijfers, in de zin van het percentage of aantallen thuiszitters dat terug te leiden is tot begaafdheid, zijn niet voor handen.[43] Zelfs over het *aantal* thuiszitters is er landelijk discussie omdat het maar net is welke definitie je hanteert plus er is sprake van 'verborgen' thuiszitters: niet geregistreerde thuiszitters. Vanuit de praktijk weten we dat de factor begaafdheid een grote rol speelt. Thuis komen te zitten zonder passend onderwijs vanuit een onderwijsinstelling is een onwenselijke situatie. (Tenzij ouders er bewust voor kiezen om zelf invulling te geven aan passend onderwijs middels *homeschooling*, maar dat laten we binnen de context van dit rapport verder buiten beschouwing.)

Afhankelijk van het rapport dat je ter hand neemt, kom je een andere belichting van de oorzaken tegen. Er zijn meerdere rapporten opgesteld op basis van dossier onderzoek. Kohnstamm heeft bijvoorbeeld twee rapporten gepubliceerd, één op basis van dossiers binnen een cluster vier onderwijsinstelling[44] en één op basis van dossiers van kinderen waarbij de ouders voorgekomen zijn bij de onderwijsgeschillencommissie.[45] Dat hier de meest complexe kwesties spelen, moge duidelijk zijn. Waarbij het overigens de vraag is of deze mate van complexiteit niet deels het gevolg is van het handelen van het onderwijs en/of (jeugd)zorg. Zo stelden Koenderink & Van Dijk dat problemen van jongeren soms verergeren wanneer ze naar het sbo, so of vso gaan.[46] Uit het rapport van Van Weerdenburg et al. blijkt dat misdiagnoses en niet erkende hoogbegaafdheid een rol spelen. [47] Dit kan leiden tot de verkeerde behandeling of interventies.

Er zijn ook een aantal rapporten opgesteld door ouderbelangengroepen, zoals oudervereniging Balans[48] en de belangengroep Onderwijsaffaire.[49] Deze geven weer een ander beeld. Het tweede rapport van Kohnstamm heeft de nodige reacties ook bij ouders teweeggebracht:

> Er zijn in Nederland 15.000 - 20.000 kinderen die door niet passend onderwijs thuiszitten en voor dit onderzoek is er 0,65% van dit aantal thuiszitters gebruikt. Ook nog bij een selectief groepje van ouders die de stap naar de Geschillencommissie passend onderwijs (GPO) hebben gezet. Maar er worden wel stevige conclusies en aanbevelingen gedaan![50]

[43] Houkema et al. (2018), p. 51
[44] https://kohnstamminstituut.nl/rapport/niet-thuisgeven/
[45] https://kohnstamminstituut.nl/rapport/zicht-op-thuiszitten/
[46] Koenderink & Van Dijk (2015), p. 15
[47] Van Weerdenburg et al. (2019)
[48] https://balansdigitaal.nl/wp-content/uploads/2020/09/Thuiszitters-Tellen.pdf
[49] https://onderwijsaffaire.nl/enquete_uitslag/
[50] https://www.linkedin.com/posts/onderwijsaffaire_uniek-inzicht-in-context-van-thuiszittende-activity-6787264860251148288-aJHo, geraadpleegd 29 april 2021

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Terechte punten van kritiek die op beide rapporten van Kohnstamm van toepassing zijn: Er is sprake van een selectiebias én de onderzoeken zijn gebaseerd op dossiers waarvan er van ouders signalen komen dat deze niet altijd kloppend zijn. Om grip te krijgen op de 'verhalen achter de cijfers' als het gaat om thuiszitters, zijn er verschillende organisaties geweest die publicaties hebben opgesteld waarin de kinderen en jongeren zelf een hoofdrol vervulden.[51] Het zijn deze verhalen die inzicht geven in het perspectief van degenen die het treft: de kinderen en jongeren zelf. In meerdere verhalen komt ook het perspectief van de ouders aan bod.

Tot slot zijn er verschillende onderzoeken uitgevoerd in opdracht van instanties, zoals van de partners van het thuiszitterspact, waaronder OCW. In sommige rapporten is begaafdheid een factor, maar veelal komt het weinig expliciet aan de orde. De uitzondering is het rapport van Van Weerdenburg et al. dat opgesteld is op verzoek van OCW.

In deze paragraaf gaan we verder in op de oorzaken, gekoppeld aan het hoogbegaafd-zijn, die bij kunnen dragen tot uitval. Deze oorzaken hebben we gedestilleerd vanuit de interviews[52] en diverse literatuurbronnen. Er wil nog weleens discussie ontstaan tussen ouders enerzijds en scholen anderzijds waar nu de oorzaak ligt: zit het in het kind (en dan specifiek het begaafd-zijn) of in het onderwijs en de school? Deze discussie is voor de context van dit rapport minder relevant, omdat het uiteindelijk gaat om een samenspel. Wanneer kinderen vastlopen, komt dat voort vanuit een mismatch tussen wat het kind nodig heeft en wat de school kan bieden.

Niet passend onderwijs

Wanneer het onderwijs niet past voor het kind, kan dit leiden tot uitval.

> *"Redenen voor de uitval van (hoog)begaafden in het schoolsysteem zijn divers. […] Voor de Nederlandse situatie wordt gesteld dat een deel van de scholen moeite heeft met differentiëren en dat leerlingen die erboven uitsteken onvoldoende worden bedienden (Koenderink & Van Dijk , 2015; Inspectie van het Onderwijs, 2015)."*
>
> ~ Van Weerdenburg et al.[53]

De focus ligt hierin op het onderwijs dat niet passend is bij het cognitieve niveau van de leerlingen. We weten ook vanuit het promotieonderzoek van Willy de Heer dat het gebrek aan passend onderwijs, of specifiek gezegd: het niet aansluiten bij de andere leerbehoeften van hoogbegaafde leerlingen, ertoe kan leiden dat deze kinderen leerproblemen of gedragsproblemen ontwikkelen die er vervolgens aan kunnen bijdragen dat kinderen uitvallen.

[51] Zoals bijvoorbeeld https://ingrado.nl/media/files/kennisbank/participatie_in_het_onderwijs/thuiszitters/literatuur_en_onderzoek/Het_verhaal_achter_de_cijfers.pdf en https://www.numberfive.community/post/publicatie-buiten-de-lijntjes

[52] I.h.k.v. deze analyse én de vele gesprekken en het onderzoek voor boek Kim Castenmiller

[53] Van Weerdenburg et al. (2019), p. 9

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Passend onderwijs betekent meer dan tegemoet komen aan de cognitieve behoefte van de hoogbegaafde leerling. In paragraaf 5.3 gaan we dieper in op de behoeften die hoogbegaafde kinderen en jongeren kunnen hebben, waar het onderwijs een rol in kan vervullen en zetten dit af tegen het aanbod in de regio Tilburg.

Onderpresteren en niet leren leren

Onderpresteren kan al heel vroeg ontstaan. Doordat hoogbegaafde kinderen ondervraagd kunnen worden, krijgen ze niet de uitdaging die ze nodig hebben om zich te ontwikkelen. Het gevolg van ondervraging is motivatieverlies maar ook blijft de ontwikkeling van de metacognitieve vaardigheden achter. [54] Met andere woorden: ze leren niet (hoe) te leren. Dat hoeft op de basisschool nog niet persé te leiden tot uitval, maar op de middelbare school kan dit alsnog een probleem worden. Kinderen die niet hoefden te 'werken' op de basisschool, lopen zodra ze dat wel moeten op de middelbare school (of in een vervolgopleiding) alsnog vast. Dit hoorden we terug in de gesprekken met de jongeren en ook van diverse professionals vanuit het middelbaar onderwijs.[55] Leren leren gaat niet alleen om leren plannen, maar ook het kunnen omgaan met frustraties. Wat typisch is aan hoogbegaafde kinderen, is dat zij vaak niet leren om met teleurstellingen en frustraties om te gaan omdat ze gewend zijn en denken dat alles in één keer moet lukken. Ze hebben niet geleerd te falen of ontwikkelen een lage frustratietolerantie.[56] Dr. Tjip de Jong sprak voor zijn onderwijspodcast met dr. Lianne Hoogeveen, hoofdopleider van de RITHA-opleiding (voormalig ECHA), waarin dit onderwerp ook aan de orde komt.

Dat het onderwijsaanbod niet toereikend is, kunnen kinderen gaan verhullen omdat zij zich gaan aanpassen, waardoor onderpresteren pas later wordt gesignaleerd. Of zelfs niet: het hoogbegaafde kind wordt dan niet (h)erkend. Op dat moment kan er al wel schade zijn toegebracht aan kinderen. Ze gaan juist denken dat ze dom zijn of leren af dat ze de moeite waard zijn.[57] Op een later moment kunnen problemen alsnog aan de orde komen waardoor het op school op een bepaald moment niet meer werkt: de rek is er dan uit.

Dan is er ook het fenomeen van 'mentale drop-outs': kinderen die nog wel op school zitten maar eigenlijk mentaal afgehaakt zijn. In zo'n geval loopt een kind niet vast, maar dan komt de potentie er ook niet uit. Wanneer een kind onderpresteert terwijl wél bekend is dat het hoogbegaafd is, kan dit de nodige problemen opleveren. Van Gelder schrijft: "Deze leerlingen kunnen depressief, perfectionistisch of faalangstig worden en lastig of juist teruggetrokken gedrag gaan vertonen. Het kind ervaart dat het niet aan de verwachtingen voldoet, waardoor een zwak zelfbeeld ontstaat. Het voelt zich een 'loser' omdat het de omgeving teleurstelt: het weet dat het slim is maar laat dit niet zien op school."[58]

De mentale drop-outs leren vaak meer buiten de muren van school dan erbinnen. Wanneer motivatieverlies zo groot wordt dat ze het niet meer kunnen opbrengen, kunnen ze alsnog uitvallen. Daar hoeft soms maar

[54] De Heer (2019), p. 57/58
[55] Niet alleen vanuit de interviews i.h.k.v. deze analyse, maar ook i.h.k.v. het boek van Kim Castenmiller
[56] Koenderink (2012), p. 120
[57] Niet (h)erkende hoogbegaafden die zich 'dom' voelen, komt vaak als thema terug in gesprekken met (jong)volwassenen. Noks Nauta onderstreept het belang van een 'diagnose' in het ontwikkelen van een positief zelfbeeld: https://denisehilhorst.nl/hoogbegaafd-liever-niet/
[58] Van Gelder (2016), p. 94

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

een kleine gebeurtenis aan vooraf te gaan die ervoor zorgt dat ze van (onzichtbaar) mentaal afgehaakt maar nog op school aanwezig naar (zichtbare) thuiszitter gaan.

Prikkelgevoeligheid

Zoals we al eerder hebben benoemd, hebben hoogbegaafden vaak een hoge prikkelgevoeligheid en beleven ze gebeurtenissen met grote intensiteit (‘*overexcitabilities*’). De prikkelverwerking verloopt ook anders. Ook al zie je dit niet altijd aan de buitenkant, het maakt wel dat de schoolse structuur met een rooster en volle klassen of bijvoorbeeld een vervelende sfeer als gevolg van pesten in de klas, veel energie kan kosten. Wanneer er dan onvoldoende hersteltijd is (want: je moet vijf dagen per week naar school), kan er ook bij kinderen op jonge leeftijd al een burn-out ontstaan. Tijdens de periode van thuisonderwijs vanwege de corona-uitbraak, werd zichtbaar dat juist prikkelgevoelige kinderen hier wel bij voeren.[59]

Depressie of andere internaliserende problematiek

In diverse onderzoeken[60] en ook literatuur[61] wordt aandacht besteed aan depressie of andere internaliserende problematiek bij hoogbegaafden, hetgeen kan bijdragen aan uitval.

> Er is enige controverse over de vraag of hoogbegaafde kinderen vaker depressief worden dan andere kinderen. Sommige deskundigen stellen dat hoogbegaafde kinderen meer geneigd zijn tot depressie en zelfdoding door hun emotionaliteit, hun perfectionisme en een relatief vaker voorkomend gevoeg van vervreemding. Volgens andere experts zijn er nog niet voldoende onderzoeksgegevens met betrekking tot dit soort problemen om een goede vergelijking met leeftijdsgenoten te maken. […] Een aantal kenmerken die gerelateerd zijn aan depressie en gedachten aan zelfdoding bij adolescenten komt veel voor bij hoogbegaafde kinderen. Dit betreft onder meer perfectionisme, ongebruikelijk hoge sensitiviteit, extreme introversie, overmatige betrokkenheid en gevoelens van eenzaamheid en vervreemding. [62]

Vanuit de ervaringen[63] van en met (uitzonderlijk) hoogbegaafde thuiszitters, weten we dat depressie een rol kan spelen bij uitval. Wanneer een kind of jongere helemaal ‘op’ is en niet meer de energie kan opbrengen om überhaupt uit bed te komen voor school, dan wordt vaak door een arts geadviseerd om rust te gaan nemen en thuis te blijven om te herstellen. Onderzoekers concludeerden: “Als belangrijkste factoren voor schooluitval werden de mismatch tussen de behoeften van de leerling en het onderwijs genoemd en ernstige psychiatrische problemen zoals depressie en suïcidaliteit.”[64]

[59] Bakx et al. (2020), p. 26
[60] B.v. Van Weerdenburg et al. (2019) en Van Binsbergen et al. (2019)
[61] B.v. Webb et al. (2020)
[62] Webb et al (2020), p. 152/153
[63] Interviews i.h.k.v. boek Kim Castenmiller (ouders en ook hulpverleners waaronder psychologen en psychiaters) en ervaringsverhalen vanuit de groep Onderwijsaffaire
[64] Van Weerdenburg et al. (2019), p. 52

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Concluderend

Er zijn verschillende factoren, die in de combinatie van onderwijs met hoogbegaafdheid, een rol kunnen spelen in uitval. Er is niet heel duidelijk één oorzaak aan te wijzen, maar vaak is er sprake van een proces dat uiteindelijk uitmondt in het uitvallen. Tijdig inzicht en tijdig ingrijpen kan een hoop leed voorkomen, daarvan zijn we wel overtuigd. In het volgende deel gaan we nader in op de behoeften van zowel kinderen/jongeren, ouders als onderwijsorganisaties. Wanneer aan deze behoeften tegemoet wordt gekomen, kan uitval worden voorkomen én kunnen de hoogbegaafden de kansen en mogelijkheden krijgen om hun potentieel écht tot ontwikkeling te brengen. Wij denken dat wanneer kinderen/jongeren passend onderwijs krijgen en goed worden begeleid in hun ontwikkeling van jong kind tot volwassene, dat ze daar hun leven lang plezier van zullen gaan hebben. Het voorkomt niet alleen een hoop leed, energieverspilling en bespaart onnodige (maatschappelijke) kosten, geld, maar maakt de wereld ook een betere plek omdat hoogbegaafden makkelijker hun plek zullen vinden en innemen.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

5 Bevindingen: vanuit interviews en deskresearch Tilburg

In dit deel van het rapport gaan we in op de bevindingen ten aanzien van het aanbod én de behoeften in de regio Tilburg. In deel 3 over de opzet is terug te lezen, wie we hebben gesproken voor de totstandkoming van dit rapport en in de bijlagen is terug te lezen welke documenten we hebben geanalyseerd.

We gaan eerst in op algemene bevindingen, vervolgens de bevindingen ten aanzien van het aanbod in regio Tilburg voor de kinderen/jongeren, hun ouders en de onderwijsprofessionals, de behoeften en tot slot de conclusies uit de interviews en deskresearch.

5.1 Algemene bevindingen

Samenwerking

Gemeente Tilburg beschikt over eigen lokale thuiszitterspacten (2017 en 2018) en eigen werkagenda's voor zowel het po als het vo. Lubberman et al. (2019) constateerden dat een regionale aanpak wenselijk is vanwege grote regionale verschillen. De huidige lokale pacten gaan in de toekomst in de regio Tilburg uitgebreid worden naar regionale pacten. De regio Midden-Brabant, waar regio Tilburg onderdeel van is, laat volgens de onderzoekers een stijging zien.[65] Cijfers van de gemeente laten zien dat er in 2021 weer een dalende trend zichtbaar is. Het hebben van regionale thuiszitterspacten is overigens geen wettelijke verplichting. Het gegeven dat de regio hierover beschikt laat zien dat de regio samenwerking hoog in het vaandel heeft staan. Gemeente Tilburg heeft samenwerking voor ondersteuning ondergebracht in de coöperatie Toegang. Het onderwijsveld, leerplicht en Toegang werken samen in de regionale thuiszitterspacten. In de pacten is duidelijk wie welke verantwoordelijkheid draagt en is ook overleg goed geregeld. Als het gaat om de rol van leerplicht gaat de Gemeente Tilburg nog een stap verder dan wettelijk is bepaalt en zoals opgenomen in de MAS-aanpak.[66]

[65] Lubberman et al. (2019), p.9
[66] Ingrado: https://ingrado.nl/kennisbank/items/methodische-aanpak-schoolverzuim, geraadpleegd 8 april 2021

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Proactieve rol leerplicht

Leerplicht vervult een proactieve rol en draagt actief bij in het opsporen en voorkomen van langdurig verzuim en thuiszitten. De leerplichtambtenaar in Tilburg vervult de rol van intermediair tussen school en ouders, draagt bij aan samenwerking in de keten en houdt toezicht op het proces. De rol van leerplicht wordt door ouders van thuiszitters nog wel eens in een negatief daglicht gesteld. Er zijn ook praktijkvoorbeelden[67] waarin leerplicht niet de verbindende rol pakt. Maar Gemeente Tilburg gaat hier duidelijk anders mee om. De inzet is om de leerplichtambtenaar meer als consulent dan als de controleur te laten optreden. Sinds schooljaar 2020/2021 zijn de leerplichtambtenaren ook leerplichtconsulenten gaan heten. Ze staan naast de ouders en denken ook mee. Zo mogen ouders ook rechtstreeks contact met ze opnemen en wordt dit gestimuleerd. Binnen Tilburg hebben alle leerplichtconsulenten en RMC-trajectbegeleiders een eigen specialisme. Zo is er ook een professional die hoogbegaafdheid als specialisme heeft. De medewerkers mogen 15 tot 20% van hun werktijd aan het specialisme besteden. Uit de interviews met de ouders in het kader van deze analyse bleek ook dat ouders dit als positief ervaren: dat er verstand van zaken is en ook vooral begrip ten aanzien van verzuim als gevolg van niet-passend onderwijs of schooltrauma (i.c. ptss / complex trauma). Er wordt binnen de gemeente ook niet geschroomd om te wisselen van leerplichtambtenaar wanneer de specifieke situatie daar om vraagt. Ook dit wordt gewaardeerd, blijkt uit de gevoerde gesprekken.

Kansen bieden

Net als voor de thuiszitters, is ook voor de aanpak van het terugdringen van de voortijdig schoolverlaters een regionale aanpak ontwikkeld.[68] Sinds een aantal jaar is het wettelijk verplicht voor RMC regio's om eens per vier jaar een plan te maken, ter aanvulling op de kwaliteitsambities van het mbo. Met dit programma is de inzet gericht op het vergroten van kansen voor jongeren. "Met de maatregelen uit dit programma wil RMC-regio 35 jongeren kansen bieden: kansen op duurzame inzetbaarheid op de arbeidsmarkt, kansen op een volwaardige deelname aan de maatschappij en kansen op persoonlijke groei en geluk."[69] Het uitvoeringsprogramma voor 2020 – 2024 is mede gebaseerd op de aanbevelingen die voortkomen vanuit het onderzoek naar de resultaten van het uitvoeringsprogramma 2016 – 2020. Drie aanbevelingen lichten we eruit:

1) de aandacht voor de **overstapmomenten**: "Een overstap van de ene (onderwijs)situatie naar een andere is voor iedere jongere een kwetsbaar moment. Een moment dat aandacht verdient gecombineerd met een warme overdracht"[70];

2) voor **maatwerk**: "Maatwerk afgestemd op de ondersteuningsbehoeften van de jongeren om uitval te voorkomen. Maatwerk kan plaatsvinden binnen de bestaande onderwijssetting (flexibele overstappen of instroommomenten), in erkenning van buitenschools leren, in de vorm

[67] O.a. geconstateerd vanuit de verhalen op onderwijsaffaire.nl en vanuit de interviews met ouders van (voormalig) thuiszitters voor het onderwijsboek waar Kim Castenmiller aan werkt
[68] Uitvoeringsprogramma VSV 2020-2024 (juni 2020). *Vasthouden en niet loslaten.* KBA Nijmegen
[69] KBA Nijmegen (juni 2020), p. 1
[70] KBA Nijmegen (juni 2020), p. 57

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

van toegespitste trajecten voor jongeren binnen de VSV-maatregelen en in maatwerktrajecten voor studenten die willen gaan werken"[71];

3) en voor een **integrale aanpak**: "Een integrale aanpak tussen onderwijs en zorg (jeugdhulp/WMO) is nodig om de jongere op de juiste plek te krijgen, om uitval te voorkomen of om na uitval weer terug te kunnen stromen naar onderwijs of werk."[72]

Deze aanbevelingen zijn zeker ook voor hoogbegaafde jongeren van belang. Hiervoor vinden we de bevestiging in de interviews.

"Mijn huiswerkbegeleidster zorgde ervoor dat ik toch over mocht naar 2 vwo. Achteraf gezien ben ik daar erg blij mee. Was ik toen blijven zitten, dan was het lastig geworden voor me."

"Goede begeleiding op juist de kruispunten is cruciaal. Op zulke momenten kan het allemaal heel anders gaan lopen met je. Kom je dan de juiste mensen tegen, dan gaat het goed. Begeleiding is natuurlijk niet gratis, maar wanneer die hulp er niet is, kost het de maatschappij uiteindelijk veel meer. Een tijdige bijsturing kan op termijn vele duizenden euro's besparen."

"Stem studie- en loopbaanadvies niet alleen af op het vakkenpakket en interesses maar kijk ook naar welke omgeving en onderwijsvorm bij de aankomende student past."

~ Hoogbegaafde voormalig drop-out[73]

Hoogbegaafdheid als speerpunt werpt vruchten af

Hoogbegaafdheid is een belangrijk speerpunt binnen het onderwijs in de Tilburgse regio. In de interviews wordt door de diverse onderwijsprofessionals bevestigd dat er veel awareness is gecreëerd en ook de nodige stappen zijn gezet. Karin Schilder, intern begeleider bij De Boemerang, zegt hierover: "Wat goed gaat in de regio Tilburg, is dat er meer erkenning komt voor de behoeften van deze groep kinderen en dat we er iets mee gaan doen. Er wordt verantwoordelijkheid voor deze groep kinderen genomen."

Een aantal wapenfeiten van de regio Tilburg op een rijtje:

- Er is een **regionaal Talentnetwerk** opgericht waar ook naast kennisdeling de nodige 'producten' uit voort zijn gekomen, zoals het overzicht met aanbod voor hoogbegaafde leerlingen in het vo, beschikbaar voor ouders;
- De regionale samenwerking tussen onderzoek en onderwijs is georganiseerd in het **platform POINT013**;

[71] KBA Nijmegen (juni 2020), p. 58
[72] KBA Nijmegen (juni 2020), p. 59
[73] Naam bekend bij de onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

- Binnen het samenwerkingsverband Plein013 is er een **project Talent in Beeld** gestart waar een drietal initiatieven deel van uit maken (Steunpunt Hoogbegaafde leerlingen voor leerling- en schoolgebonden hulpvragen, Intermezzo en de Talentklas);
- Veel scholen hebben een eigen **hoogbegaafdheidspecialist** en er vindt bovenschoolse kennisuitwisseling plaats op structurele basis;
- Portvolio heeft i.s.m. de scholen, gemeente en jeugdzorg de **voorziening Top Track** voor uitgevallen dubbel bijzondere leerlingen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar opgezet;
- De samenwerkingsverbanden Plein013 (primair onderwijs) en Portvolio (voortgezet onderwijs) hebben gezamenlijk in 2019 een subsidieaanvraag voor **projectplan (Hoog)begaafdheid** ingediend. Hieruit is o.a. een ruim scholingsaanbod voor hoogbegaafde specialisten in de regio voortgekomen tot en met schooljaar 2021/2022.

Dat deze investering in o.a. de kennisontwikkeling binnen onderwijsorganisaties effect heeft, blijkt ook uit de instroom bij de Talentklas, de voltijds voorziening voor hoogbegaafde kinderen die uitgevallen zijn in het regulier basisonderwijs.

"De kinderen die nu in de Talentklas komen, hebben wat meer problemen dan we voorheen zagen. Blijkbaar kan de rest al goed opgevangen worden binnen het reguliere onderwijs. Kunnen zij daar meer zelf. De dubbel bijzondere kinderen worden ook herkend en erkend. En de noodzaak om ze goed te ondersteunen wordt gezien."

~ Linda van Elderen, voormalig projectleider Talent in Beeld

Talent in Beeld

Het project Talent in Beeld bestaat zoals gezegd uit een drietal initiatieven. De hulpvragen die binnengekomen zijn bij het Steunpunt Hoogbegaafdheid zijn in kaart gebracht.[74] Hieruit blijkt dat 32 van de 45 aanvragen, dus zo'n tweederde, betrekking hebben op onderwijsmaterialen voor hoogbegaafde leerlingen. Overige aanvragen gaan o.a. over beleid (binnen de school), signalering, onderpresteren, psycho-educatie en ontwikkeling executieve functies. Dezelfde onderwerpen zien we terug in het overzicht van onderwerpen waar scholen verder mee willen n.a.v. de basisscholing met betrekking tot hoogbegaafdheid.

Uit de interviews is naar voren gekomen, dat Plein013 een transitie in gang heeft gezet. Daar waar hoogbegaafdheid als expertise én ook de organisatiekracht om stappen te zetten op dit thema binnen de regio, centraal belegd is bij het samenwerkingsverband, wordt dat gedecentraliseerd. De Talentklas wordt als voorziening verduurzaamd bij de Driecant, één van de scholen van Stichting Opmaatgroep. Intermezzo (een bovenschoolse orthopedagogische deeltijdsvoorziening voor hoogbegaafde kinderen van 4 tot 12 jaar) gaat stop gezet worden met ingang van het schooljaar 2021/2022. Intermezzo biedt nu ondersteuning voor tien tot veertien kinderen, die scholen zelf niet kunnen bieden. Het is niet duidelijk of deze kinderen op hun thuisschool goed opgevangen gaan worden.[75] Van het Steunpunt Hoogbegaafdheid is nog niet helder of dit

[74] Scholingsaanvragen steunpunt (Plein013)

[75] Inmiddels (28-04-2021) is bekend dat Intermezzo waarschijnlijk ondergebracht gaat worden bij het onderwijszorgteam

doorgang blijft vinden vanaf het schooljaar 2021/2022, of dat het zal gaan stoppen.[76] Met het steunpunt is nu circa 0,6 fte betrokken.[77] De communicatie rondom de transitie wordt als gebrekkig ervaren. De ouders en professionals die wij erover spraken, waren niet goed op de hoogte.

De transitie die wordt ingezet past bij de wijkgerichte aanpak. Er zit echter ook een risico aan. Valt er straks niet een gat in het aanbod in de regio, is een zorg die leeft. Juist de kleinere stichtingen zijn mogelijk kwetsbaar. Zij maken nu gebruik van de voorzieningen vanuit het samenwerkingsverband en worden geacht dadelijk zelf in de expertise te voorzien en kunnen minder terugvallen op het samenwerkingsverband.

"Met de transitie die ingezet is, is het idee dat de expertise in de wijk is. Het geld gaat dan niet meer naar het samenwerkingsverband maar naar de stichtingen zelf. Hier zit wel een risico aan dat juist kleinere stichtingen toch niet voldoende expertise in huis hebben en niet meer kunnen terugvallen op de expertise in het samenwerkingsverband waardoor juist kleinere besturen straks tekort kunnen gaan komen."

"De vragen die bijvoorbeeld bij het steunpunt binnenkomen, liggen er, maar gaan straks niet meer beantwoord worden. In de wijken is er zeker wel kennis bijgekomen, maar de vraag is of dat voldoende is en ook of het van hetzelfde niveau is als bij het steunpunt."

~ Daniëlle Wilborts, leerkracht bovenschoolse plusklas Edu-Ley en medewerker Steunpunt Hoogbegaafdheid

---

Ouders zijn vaak na een periode van niet-passend onderwijs ertoe bereid, wanneer dat beter is voor hun kind, om uit te wijken naar een passende plek buiten de eigen buurt. De ouders die we gesproken hebben, bevestigen dat de wijkgerichte aanpak geen dogmatiek moet worden. Voor speciaal en echt passend onderwijs is men vaak bereid om langere afstand af te leggen en het ideaal van 'kind in de eigen buurt op loopafstand op de basisschool' los te laten. Vanuit ander onderzoek weten we dat ouders soms bereid zijn om zelfs meerdere uren per dag te reizen om hun kind naar een passende plek te brengen.[78]

"Het leidmotief in Tilburg is 'geen kind de wijk uit'. Dat uitgangspunt is mooi, maar het tot doel verheffen, is niet vanuit het kind gedacht."

~ Ouders[79]

---

[76] Inmiddels (28-04-2021) is bekend dat er een nieuw steunpunt gestart wordt als particulier initiatief onder de naam 'Steunpunt Hoogbegaafdheid Brabant'.
[77] Inschatting door Daniëlle Wilborts, parttime werkzaam bij Steunpunt Hoogbegaafdheid
[78] Blijkt uit diverse interviews met ouders i.h.k.v. onderwijsboek Kim Castenmiller
[79] Namen bekend bij de onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Oog voor organisatieontwikkeling

Naast de transitie, kwam ook uit een aantal gesprekken naar voren dat de huidige aandacht voor aanbod voor hoogbegaafde op een aantal voortrekkers in de regio hangt. Deze voortrekkers komen nu samen in het Talentnetwerk. De vraag is wel wat het vertrek van een voortrekker in een bepaalde positie zou betekenen. Voortrekkers zijn goud waard, veranderkundig gezien, om aandacht en bewustwording voor een onderwerp te creëren. Voor verduurzaming van passend aanbod is echter **institutionalisering en borging in de organisatie** nodig. Iedere stichting en afzonderlijke school zou voor zichzelf vast kunnen stellen in hoeverre e.a. geborgd is. Karin Schilder, intern begeleider op De Boemerang, zegt hierover:

> Wanneer je hoogbegaafde programma wordt gedraaid door één persoon en verder niet wordt geborgd, wordt het té afhankelijk van een individu. Vertrekt deze en komt er een vervanging, dan moet deze persoon het wiel opnieuw uitvinden. Dan is je hoogbegaafde aanpak te persoonsafhankelijk. Eén collega is voor de plusklas een opleiding gaan doen en heeft persoonlijk affiniteit met het onderwerp, vanwege een eigen kind dat hoogbegaafd er is. Deze collega heeft mij enorm meegenomen in de informatie die ze gekregen heeft, de inhoud. Interne begeleiding werkt vanuit proces en probeert het proces te borgen. Juist deze samenwerking is daarvoor van belang. De kwaliteitskaart is een goed hulpmiddel dat we zo levend houden, ook wanneer deze persoon de organisatie zou verlaten.

De invloed (en ook afhankelijkheid) van een aantal individuen in de regio Tilburg, wordt breder gezien. In meerdere gesprekken en interviews kwam naar voren dat de regio Tilburg een aantal 'hele harde renners' kent, die heel waardevol zijn in het vormgeven van hoogbegaafdenaanbod. Dat roept dan wel de vraag op of het beleid niet teveel aan 'poppetjes' is opgehangen. Eén van de gesprekspartners zei: "Ik zou willen dat er meer tijd komt voor door ontwikkelen én borgen."

In het rapport 'Leren van Thuiszitters initiatieven' zijn de uitkomsten van een bijeenkomst met initiatiefnemers van thuiszittersinitiatieven terug te lezen, waarbij ook het thema organisatieontwikkeling en daaraan gekoppelde kwetsbaarheden naar voren kwam:

> Bijna alle organisaties zitten nog in de fase van pionieren. Een deel ontwikkelt zich onder vleugels van een moederorganisatie. […] Sterkere initiatieven hebben vaak iemand vrijgemaakt die zich goed een weg weet te banen in het complexe financiële en wettelijke verhaal. […] Een aantal initiatieven kampt met grote bestaansonzekerheden, onder meer als gevolg van de houding en regels van de verschillende gemeenten, die in deze tijd van transformatie bovendien regelmatig veranderen. [80]

[80] Houten et al. (2019), p. 15

Aandacht voor organisatieontwikkeling, waaronder institutionalisering en borging, is dus van belang. De samenwerkingsverbanden maar zeker ook de gemeente zou hierin een sterkere regierol of rol als procesbewaker kunnen vervullen zodat er versteviging en doorontwikkeling kan plaatsvinden.

"Onderwijs voor hoogbegaafden moet een regulier onderdeel zijn van het reguliere programma waarin er aandacht is en wat kansen biedt voor iedereen. Geen apart project meer."

~ Marcelle Hendrickx, wethouder Onderwijs, Cultuur en Jeugdzorg

Verschil in beleving en behoefte

Uit de interviews komt naar voren dat er een verschil in beleving is in hoeverre er toereikend aanbod is voor hoogbegaafden tussen enerzijds ouders en (voormalig) thuiszitters en anderzijds de onderwijsorganisaties. Dit verschil in perspectief is niet specifiek iets dat de regio Tilburg kenmerkt. Uit het eerder aangehaalde onderzoek van Regioplan[81] blijkt ook dat er een verschil is tussen o.a. wat ouders zien als een passende plek voor hun kind en wat de samenwerkingsverbanden of leerplicht zien als passend. Voor ouders ligt de lat vaak hoger, hetgeen ook begrijpelijk is. Zij zijn immers de pleitbezorgers van hun kind en zien thuis dagelijks de gevolgen van niet-passend onderwijs.

"Met alle respect voor onderwijsmensen, maar ze hebben vaak oogkleppen op, kijken vanuit hun eigen kaders en niet integraal. En voor hun is het maar werk. Voor ons ons leven."

~ Ouders[82]

Ook komt in de interviews terug dat ouders ervaren dat het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen vaak een kwestie van pleisters plakken is. Hetgeen pas op gang komt nadat er problemen zijn ontstaan of ouders onvoldoende passend onderwijs gaan aankaarten. Ouders van twee hoogbegaafde kinderen[83] gaven een presentatie op 5 juli 2018 waarbij zij een pleidooi hielden voor het uitbreiden van de Talentklas met een middenbouw, hetgeen inmiddels gerealiseerd is. In hun presentatie lichtten ze de metafoor van de pleisters plakken als volgt toe:

> We zien dat er gedurende de basisschool vaak geprobeerd wordt om een kind met alle mogelijke middelen te ondersteunen en binnen het reguliere onderwijs te houden. Het gaat slecht en er wordt een pleister geplakt waarna het weer even beter gaat. Daarna gaat het weer slecht en we plakken weer een pleister. Dit wordt vaak gedaan met alle goede bedoeling van zowel ouders als de school. Maar er worden heel veel pleisters

[81] Lubberman et al. (2019)
[82] Namen bekend bij de onderzoekers
[83] Namen bekend bij de onderzoekers

> geplakt en uiteindelijk barst de bom! Pas als de bom barst (gedragsproblemen, onderpresteren, depressie, etc.) zien we dat er actie wordt ondernomen richting voltijd hoogbegaafde onderwijs. Kinderen zijn dan helaas al wel beschadigd (hebben te veel pleisters opgeplakt gekregen) en hebben veel begeleiding nodig om hun gevoel van eigenwaarde terug te vinden en om tevreden met zichzelf te kunnen zijn. Dit proces kan jaren duren, tot ver in en soms nog na het voortgezet onderwijs. En pas als alle schade is hersteld en alle pleisters zijn verdwenen, zien we weer een kind dat het gevoel heeft dat het zichzelf kan en mag zijn.

Dit is heel herkenbaar vanuit andere ervaringen[84] en wetenschappelijk onderzoek. Zo heeft emeritus professor Ton Mooij vele wetenschappelijke publicaties op zijn naam staan als het gaat om hoogbegaafdheid en onderwijs. Ook hij heeft met regelmaat aangegeven dat vaak pas naar oplossingen wordt gezocht wanneer kinderen vastlopen en er problemen ontstaan.[85] Terwijl dat passend onderwijs wel zin heeft en problemen kan voorkomen:

> De noodzaak van het trekken van aandacht door ouders komt mede tot uiting in de gegevens van de leerkrachten zelf. In de scholen (zie par. 3.4.2) gebeurt met name in de onderbouw weinig voor een hoogbegaafde leerling. In de bovenbouw wordt wel gewerkt met verrijking, verbreding en verdieping, maar dit heeft weinig samenhang met het overige schoolwerk en gebeurt mede op grond van probleemverschijnselen in verband met (mogelijk) onderpresteren bij een leerling. […] De scholen zijn weinig gericht op het van het begin af aan adequaat en gestructureerd ondersteunen van de ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen. In zo'n situatie zijn het vooral de ouders die op moeten komen voor de – al dan niet vermeende – hoogbegaafdheid en passende onderwijsmaatregelen in de praktijk.[86]
>
> Alle drie deelonderzoeken funderen empirisch dat bepaalde onderwijskenmerken de eventuele problemen van hoogbegaafde leerlingen kunnen helpen voorkomen.[87]

In de analyse werd ook door meerdere betrokkenen geopperd dat er nog geen sprake is van volledig geïntegreerd en structureel hoogbegaafdenonderwijs. Hier liggen kansen voor de regio om door te ontwikkelen.

"Wat je ziet als het gaat om hoogbegaafdenonderwijs en ondersteuning van hoogbegaafde kinderen is dat er veel projectmatig gebeurt en niet structureel. Het is niet geïntegreerd in de visie op de ontwikkeling van het kind. Ik denk dat daar juist de sleutel ligt. Je moet integraal kijken naar je onderwijs en hoe je dat organiseert en aanbiedt."

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

[84] Bronnen: ervaringsverhalen van Onderwijsaffaire en interviews i.h.k.v. boek Kim Castenmiller
[85] Mooij et al. (2007), p. 53
[86] Mooij et al. (2007), p. 38
[87] Mooij et al. (2007), p. 54

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Vanuit landelijke wetgeving is er de ruimte om flexibel om te gaan met de onderwijstijd. Al is het omslachtig en bewerkelijk om te organiseren, het kan een uitkomst bieden. Hoogbegaafde kinderen zijn vaak erg prikkelgevoelig en vanwege hun intensiteit is vijf dagen per week naar school gaan een te grote opgave. Welk schoolritme op individuele basis het beste is, kan verschillen per kind. We zien in de praktijk dat het vaak een weg is om dat ritme te ontdekken en te organiseren. Wetgeving kan daarin tegenwerken. Het is niet voor niks dat veel ouders van (voormalig) thuiszitters al dan niet via de ouderbelangenverenigingen[88] pleiten voor leerrecht (in plaats van leerplicht, wat eigenlijk schoolplicht betekent). Er liggen wel wetsvoorstellen voor het inrichten van leerrecht, maar dit gaat vanuit het perspectief van ouders nog niet ver genoeg.[89] De klassieke schoolplicht van vijf dagen per week naar school blijft daarin overeind. Ook kan in Nederland niet zomaar *geswitcht* worden naar volledig thuisonderwijs wanneer dat wenselijk is. In België kan dat wel en we kennen voorbeelden van ouders[90] die hun heil daar dan ook zoeken.

Kennis over hoogbegaafdheid op pabo en lerarenopleidingen

In meerdere interviews kwam terug dat er nauwelijks aandacht wordt besteed aan hoogbegaafdheid en de (onderwijs)behoeften van hoogbegaafde leerlingen in de lerarenopleidingen. Ook dit is niet typisch iets van de regio Tilburg. Wel is het zo dat daar waar hogescholen of universiteiten zelf intensief bezig zijn met hoogbegaafdheid (zoals Fontys Hogeschool of Radboud University), dat de opleidingen daar meer doordrongen zijn van het belang van het onderwerp en in het eigen curriculum aandacht aan besteden. De kennisopleidingen die in het kader van de subsidie in de regio Tilburg zijn aangeboden aan onderwijsorganisaties, zijn in wezen een inhaalslag. Ook in specialistische opleidingen gaat het vaak over de behoeften van kinderen aan de zgn. onderkant van het spectrum: de (zeer) moeilijk lerende kinderen of kinderen met een beperking of gedragsstoornis.

"Op de verkorte pabo heb ik niets meegekregen over hoogbegaafdheid. Of ik heb er in elk geval niets ván meegekregen. Ook tijdens de opleiding Remedial Teaching niet. Daar ervaarde ik dat vooral de kinderen op de grens van speciaal basisonderwijs en regulier de aandacht kregen. De zogenaamde onderkant dus. Terwijl juist ook de hoogbegaafden een goede doelgroep is voor remedial teaching omdat zij een specifieke onderwijsbehoefte hebben."

~ Karin Schilder, intern begeleider De Boemerang, Xpect Primair

Daar waar er wél aandacht aan wordt gegeven, is dat vaak als gevolg van specifieke interesse van docenten op de lerarenopleiding.

"Toen ben ik de verkorte pabo gaan doen. Ik had les van Ton van Houtert, die zelf veel bezig was met hoogbegaafdheid en die zorgde er wel voor dat iedereen op de hoogte was. Van mijn jaargroep zijn er vier mensen die zich zijn gaan toeleggen op hoogbegaafde leerlingen begeleiden en ook scholen begeleiden in goed lesgeven aan deze doelgroep. Zijn

[88] Zie bijvoorbeeld de onderwijsaffaire groep, oudervereniging Balans en advocaten/juristen Katinka Slump en Chris Scent (welke ruime ervaring hebben in het vertegenwoordigen van ouders bij een conflict over passend onderwijs)
[89] https://balansdigitaal.nl/nieuws/balans-reageert-op-initiatiefwet-leerrecht/
[90] Bijvoorbeeld: https://www.linda.nl/nieuws/ouders-hoogbegaafde-tijn-verhuisden-naar-belgie-uit-wanhoop-over-onderwijs/

enthousiasme werkte aanstekelijk. Wel valt me op dat de mensen die iets gaan doen met hoogbegaafdheid er vaak of zelf tegenaan zijn gelopen of met een zoon of dochter. Dan is er extra grote betrokkenheid en de wil om er wat mee te doen."

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

Jongensprobleem

Wat we terug horen vanuit de interviews[91], maar bijvoorbeeld ook teruglezen in de evaluatie van Top Track[92] is dat ook binnen Tilburg voor wat betreft leer-/gedragsproblemen, vastlopen en uitval ook 'het' algemene jongensprobleem van toepassing is. Femke Spooren, leerkracht op SG De Keyzer (speciaal onderwijs), zegt hierover: "Bij ons zijn jongens zijn enorm oververtegenwoordigd. Er zijn zelfs klassen zonder één meisje erin. Het maakt dus uit of je een jongen of meisje bent. Meisjes lijken zich beter aan te passen en dus minder snel met gedragsproblemen in het speciaal onderwijs terecht te komen."

Er is discussie over tussen diverse wetenschappers, maar uit de Staat van het Onderwijs blijkt wel degelijk dat dit een factor is:

> In het voortgezet onderwijs stromen jongens vaker af dan meisjes, blijven ze vaker zitten en halen ze minder vaak een havo- of vwo-diploma. [...] Jongens verlaten vaker dan meisjes het onderwijs zonder startkwalificatie. Inmiddels is twee op de drie vsv'ers mannelijk. Ook zien we in toenemende mate dat jongens minder studiesucces hebben, minder vaak naar een vervolgopleiding gaan en langer over hun studie doen.[93]

Houkema et al. merken ook op dat "er bij alle arrangementen die er geboden worden voor begaafde leerlingen veel meer jongens dan meisjes vertegenwoordigd zijn. De vraag is uiteraard waarom dit bij jongens veel vaker nodig lijkt te zijn en of dit wellicht een indicatie kan zijn van een ander onderliggend onderwijs- of maatschappelijk probleem."[94]

Wat het aandeel jongens in het totaal aantal hoogbegaafde onderpresteerders, thuiszitters en voortijdig schoolverlaters is, is zowel landelijk als binnen Tilburg niet bekend. Deze cijfers zijn niet voorhanden. Zodoende blijven waarnemingen in de praktijk over als bron. Karin Schilder, intern begeleider bij De Boemerang, zegt hierover: "Zo zijn we zelf ooit met een expert aan de slag gegaan en daarbij kwamen alleen maar jongens als hoogbegaafd tevoorschijn. Dat kan natuurlijk niet. Ook gaat het ons om de groep onzichtbare, hoogbegaafde onderpresteerders." En: "We hebben de ervaring dat jongens ons de signalen op een presenteerblaadje geven wanneer ze wat extra's nodig hebben. Meisjes niet. Jongens zijn wat dat

[91] O.a. SG De Keyzer (so) en De Boemerang (po)
[92] Er zijn 8 leerlingen die in de pilot Top Track hebben deelgenomen, waarvan 6 jongens (eindrapportage 2020, p.4)
[93] Staat van het Onderwijs, 2020, p. 17, https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/04/22/staat-van-het-onderwijs-2020, geraadpleegd 15 februari 2021
[94] Houkema et al. (2018), p. 52

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

betreft transparanter. Bij meisjes is het lastiger want zij passen zich meer aan en trekken minder de aandacht."

Dit wordt bevestigd door Houkema et al.: " […] juist begaafde meisjes vaker niet opvallen, omdat zij zich 'succesvol' aanpassen. Ze ontwikkelen vaker dan jongens internaliserende problematiek die minder zichtbaar is, maar desalniettemin wel aanwezig is. Bij jongens is over het algemeen vaker sprake van externaliserende problematiek in de vorm van (door de omgeving ervaren) probleemgedrag."[95] Uit internationaal onderzoek is ook gebleken dat hoogbegaafde jongens eerder geïdentificeerd worden dan hoogbegaafde meisjes: "The combined results from 130 studies published between 1975 and 2011 indicated that boys were 1.19 times more likely than girls to be identified as gifted and included in gifted programs."[96]

In 2019 verscheen onder redactie van Lauk Woltring en Dick van der Wateren het boek 'De ontwikkeling van jongens in het onderwijs'. Dit boek biedt handvatten voor onderwijs dat beter afgestemd is op de behoeften van jongens, waaronder ook *trial & error*. Ervaringsleren (leren door te doen) is ook een vorm van leren die vaak goed aansluit bij hoogbegaafde kinderen.

Creatieve werkplaatsen

In andere regio's zien we aanbod in de vorm van creatieve werkplaatsen voor hoogbegaafde drop-outs zoals Walhallab of zorgvoorzieningen zoals Feniks Ontwikkelingsbegeleiding waar drop-outs de ruimte hebben zich creatief meer te ontplooien. Vanuit het onderzoek onder de uitstroom van CCL weten we dat het aanbieden van creatieve activiteiten werkt: "Tijdens de periode op het CCL konden de respondenten zichzelf zijn, voelden ze zich begrepen, vonden ze steun en verbeterde hun kwaliteit van leven. Factoren binnen het CCL die hieraan bijdroegen waren de omgeving, medeleerlingen, begeleiders en creatieve activiteiten."[97]

Er zijn ook scholen (al dan niet particulier) waarin er meer ruimte is voor ervaringsleren en creatieve ontplooiing. Te denken valt aan de Agora scholen, democratisch[98] of sociocratisch onderwijs (bijvoorbeeld LOS Deurne, opgericht door o.a. Mariken Althuizen, hoogbegaafde expert met meerdere publicaties op haar naam). Wat we teruggezien hebben in de analyse, is dat binnen de regio Tilburg een dergelijk al dan niet deels particulier aanbod niet aanwezig lijkt te zijn. Nu zijn enkel de Agora scholen door OCW bekostigd. Tilburg zou kunnen overwegen om te onderzoeken of in de regio Tilburg een Agora school van start kan gaan. Sinds kort biedt Agora ook een oplossing voor thuiszitters: Agora Underground.

Ook kunnen particuliere organisaties uitgenodigd en gefaciliteerd worden door bijvoorbeeld de gemeente om creatieve werkplaatsen geïnspireerd door het voorbeeld van Walhallab of Qeske op te zetten in de regio Tilburg.

---

[95] Houkema et al. (2018), p. 52

[96] Gender differences in identification of gifted youth and in gifted program participation: A meta-analysis, J. Petersen, University of Wisconsin in: Contemporary Educational Psychology 38 (2013) 342–348

[97] Van Weerdenburg et al. 2019, p. 6

[98] Democratisch onderwijs is enigszins omstreden. Zo kwam de kritiek van ontevreden ouders dat kinderen er niks leren en zijn er connecties met de sektarische beweging Avatar. Los van deze omstredenheid (die wij goed kunnen plaatsen), zitten er elementen in dit onderwijsconcept die goed passen bij hoogbegaafde kinderen en jongeren.

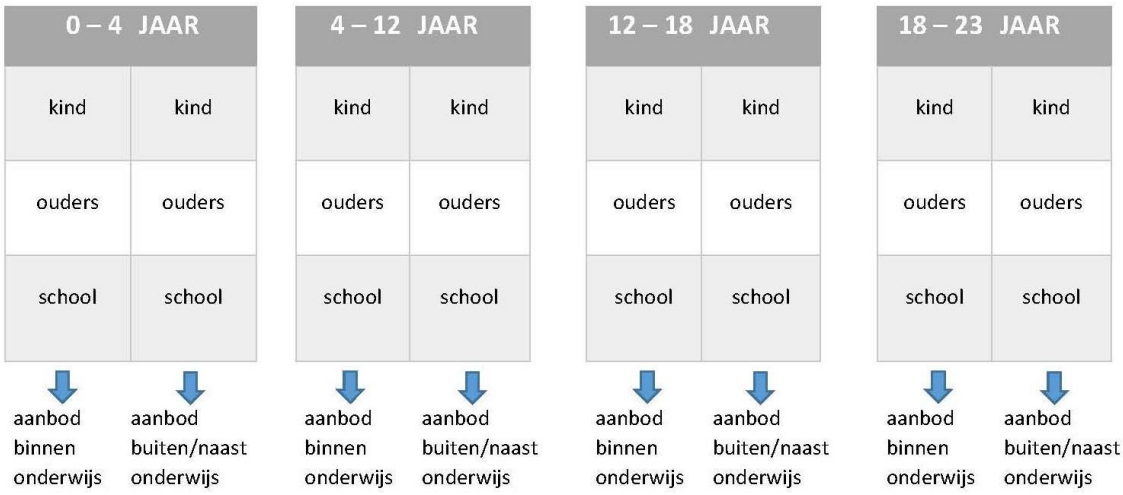
De spoorzone biedt wellicht verschillende mogelijkheden hiervoor.

ONTDEKSTATION013 DE SPOORZONE

YOUNG PROFESSIONAL CAMPUS IN DE SPOORZONE

5.2 Het aanbod regio Tilburg

Naast de algemene bevindingen zoals in het voorgaande zijn beschreven, zijn er ook bevindingen ten aanzien van het aanbod in de regio Tilburg per leeftijdscategorie. Voor het in kaart brengen hiervan, hebben we onderstaand schema gebruikt.

Afbeelding 5 Schematisch voorbeeld voor het in kaart brengen beschikbaar aanbod HB-begeleiding per doelgroep

Aanbod 0 – 4 jaar: voorschoolse periode

Uit het groepsinterview met het Talentnetwerk kwam naar voren dat voor wat betreft het aanbod voor kinderen in de eerste levensfase van nul tot vier jaar nog ruimte is voor versteviging. Anouke Bakx, bijzonder hoogleraar Begaafdheid aan de Radboud Universiteit en lector Fontys Hogeschool: “Het signaleren van de ontwikkelingsvoorsprong kan versterkt worden. Er is winst te boeken op samenwerking met GGD en de consultatiebureaus. Dat is ook ingewikkeld omdat het een ander ministerie betreft. Er kan bijvoorbeeld gekeken worden naar mentorprogramma’s voor jonge kinderen.”

In het kader van de analyse is gesproken met een jeugdarts van de GGD.[99] Ten aanzien van het **signaleren van een ontwikkelingsvoorsprong** bij kinderen gaf de jeugdarts het volgende aan:

[99] Naam bekend bij de onderzoekers

> Er zijn diverse contactmomenten in de eerste levensjaren. Aan de hand van een ontwikkelingsschema wordt de ontwikkeling van het kind bekeken. Bij kinderen die voorlopen is er meestal geen reden tot zorg. Pas als er problemen komen, bijvoorbeeld gedragsproblemen, in combinatie met een ontwikkelingsvoorsprong, gaan we op zoek naar de oorzaak. Er wordt dan met de ouders geschakeld, maar ook met de kinderopvang of de peuterspeelzaal indien het kind hier naar toe gaat. Ook schakelen we met Integrale Vroeghulp in Tilburg. Op peuterspeelzalen zijn tegenwoordig peuter-intern begeleiders die we kunnen benaderen.

Wat dit duidelijk maakt is dat vroegsignalering wel in het vizier is maar vanuit een **probleemgerichte benadering**: zodra er problemen ontstaan, is er reden voor verder onderzoek en eventuele interventies. Van een meer preventieve benadering en bijvoorbeeld begeleiding van ouders bij het opvoeden van een hoogbegaafd kind of vroegtijdig aanbieden van uitdaging passend bij de mogelijke ontwikkelbehoefte van een hoogbegaafd kind nog voordat het naar school gaat, is nog geen sprake. In elk geval niet op structurele basis.

"Met één jaar kon hij praten, met anderhalf sprak hij hele zinnen. Dat leverde een vreemde situatie op bij het consultatiebureau. Daar wilden ze testen op twee woorden achter elkaar kunnen zeggen. Hoezo maar twee woorden, dachten we, hij sprak al hele zinnen? We begrepen er niets van. Toen we op school gingen kijken, hingen er in het lokaal van groep 1 allemaal letters en cijfers. Die kon hij al makkelijk lezen en hij snapte niet dat andere kinderen dat niet konden. Waarom hingen ze daar überhaupt?"

~ Moeder over haar hoogbegaafde zoon[100]

Het belang van **vroegsignalering** is groot. Hoogbegaafde kinderen kunnen al voor hun vierde verjaardag wanneer ze naar school mogen schoolrijp zijn. Daarop kan ingespeeld worden door vervroegde instroom. Dat is nu vanaf drie jaar en negen maanden, wellicht kan onderzocht worden of dit verder vervroegd kan worden naar drie jaar. Ook kan er al binnen de kinder- of peuteropvang een passend ontwikkelaanbod worden gegeven of adequaat ingespeeld worden op de behoeften van deze groep kinderen.

Er is veel *knowhow* beschikbaar als het gaat om vroegsignalering. Zo bestaat de – zelf in het leven geroepen – expertgroep ontwikkelingsvoorsprong met de nodige kennis en ook aanbod voor o.a. kinderopvangorganisaties.[101] De vraag is in hoeverre dit aanwezig c.q. bekend is binnen de kinder- en peuteropvang voorzieningen of bij de GGD. Wel gaf de jeugdarts aan (zie citaat op vorige pagina) dat er doorverwezen wordt naar Integrale Vroeghulp indien nodig. Bij Integrale Vroeghulp zou ook de nodige expertise voor handen moeten zijn.[102]

[100] Naam bekend bij de onderzoekers
[101] https://expertgroepontwikkelingsvoorsprong.nl/over-ons/, geraadpleegd 12 april 2021
[102] https://www.integralevroeghulp.nl/files/view/8d750b72-cbd2-499e-8918-d1a55ed6a542/1394874728brochure_hoogbegaafdheid_2014.pdf, geraadpleegd 12 april 2021

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Carla van Moorsel, orthopedagoog en ook lid van het Talentnetwerk, ziet nog wel ruimte voor verbetering: "Ook mis ik hoogbegaafdenbegeleiding voor ouders thuis. Zeker bij vroegsignalering. Dan komt het consultatiebureau met de boodschap van ontwikkelingsvoorsprong en vervolgens kom je thuis met een hoop vragen."

Aanbod 4 – 12 jaar: basisschool periode

Het belang van passend onderwijs voor de hoogbegaafde kinderen **vanaf dag één** dat ze naar school gaan is groot. "Om leer- en gedragsproblemen te voorkomen, moet het onderwijs vanaf de eerste schooldag worden aangepast", schrijft De Heer in de samenvatting van haar boek.[103] In het onderzoeksrapport van Mooij et al.[104] concluderen de onderzoekers: "De resultaten van de drie deelonderzoeken maken duidelijk dat de leeromgeving in elke school vanaf het begin in groep 1 adequaat dient in te haken op het aanvangsniveau en de voortgang van elke leerling, dus ook de (hoog)begaafde leerling dan wel groep (hoog)begaafde leerlingen." Zo kunnen problemen worden voorkomen én potentieel worden benut.

De onderzoekers pleiten voor de inzet van **screening**:

> Essentieel is dus een zo vroeg mogelijke screening van kenmerken van leerlingen aan het begin van hun schoolloopbaan. Hiervoor zijn op betrouwbaarheid en validiteit gecontroleerde instrumenten nodig. Het enige ons bekende voorbeeld van zo'n psychometrisch gecontroleerde instrumentatie is de screening van een (bijna) vierjarig kind door de leid(st)er van een peuterspeelzaal, de ouders en de leerkracht bij de intrede van het kind in het primair onderwijs (Mooij, 2004; Mooij & Smeets, 1997).[105]

Van een gestructureerde screening zoals waar Mooij et al. naar verwijzen, is er binnen de regio Tilburg zover wij hebben kunnen vaststellen geen sprake. Wel weten we dat er mogelijk een aantal scholen zijn die gebruik maken van de *quick scan* DHH. En vanuit het interview met Karin Schilder van De Boemerang is naar voren gekomen dat zij een kwaliteitskaart hebben opgesteld met hun beleid voor leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong. Zo maken zij gebruik van SiDi PO, een *toolbox* voor het signaleren en 'diagnosticeren' van cognitief talent. Wel ziet Schilder dat de screening aan de 'poort' nog beter kan:

> Ik ben blij met onze kwaliteitskaart. Er is nog wel wat te verbeteren. Zoals een betere intake van kinderen die binnenkomen als ze vier jaar zijn. We nemen wel altijd contact op met waar het kind dan ook bekend is en hebben ook een warme overdracht met gastouder of opvang. Maar we missen nog de *skills* om te vragen naar onderwijsbehoefte op hoogbegaafde vlak. De aanmeldingsformulieren worden dit jaar op dit vlak aangepast.

Zoals al naar voren kwam is er binnen de regio Tilburg veel geïnvesteerd in **bewustwording en eerste scholing** voor de scholen als het gaat om kennis over hoogbegaafdheid en onderwijs aan hoogbegaafde

[103] De Heer (2019), p. 90
[104] Mooij et al. (2007), p. 55
[105] Mooij et al. (2007), p. 59

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

leerlingen. Ook hebben veel scholen een eigen hoogbegaafdenspecialist en kunnen de 81 basisscholen, 4 speciale basisscholen en 4 scholen voor speciaal onderwijs, van de 12 overkoepelende stichtingen die onder het samenwerkingsverband Plein013 vallen, terecht bij het Steunpunt Hoogbegaafdheid wanneer ze er zelf niet uitkomen. Van de scholen wordt verwacht dat zij in elk geval zorg kunnen dragen voor het aanpassen van onderwijsaanbod, d.m.v. compacten of verrijken in de eigen groep en/of het aanbieden van een plusklas op school. Hetzelfde geldt voor de mogelijkheid tot versnellen. Op basis van een steekproef van een aantal schoolgidsen en de Sociale Kaart Tilburg HB, lijkt het er op dat hierin wordt voorzien.

"Ik merk dat de mindset ten aanzien van het begeleiden van hoogbegaafde kinderen aan het veranderen is. Meer het integreren van divers aanbod in de les en dus niet eerst je les afdraaien op de oude manier en wellicht iets extra's bieden daarbovenop."

~ Karin Schilder, intern begeleider De Boemerang, Xpect Primair

Vanuit de analyse (zowel interviews als deskresearch) zien we wel dat er een verschil is tussen de diverse primair onderwijs stichtingen in de regio. Er zijn een aantal stichtingen die naast groepsoverstijgende plusklassen op de individuele scholen ook nog eigen **bovenschoolse deeltijdvoorzieningen** bieden voor hoogbegaafde leerlingen zoals de Deltaklas (Het Groene Lint), Xpeers (Xpect Primair) en Plusklas (Edu-Ley). Xpect Primair biedt ook nog aan de eigen scholen een **eigen ondersteuningsteam** waar vragen kunnen worden voorgelegd.

Daarnaast biedt Daltonschool Helen Parkhurst (Xpect Primair) een **voltijds hoogbegaafdenonderwijs programma** TalentLab:

> Het TalentLab gaat verder dan een plusklas. Het is een volledig geïntegreerd programma binnen onze school. De kinderen starten hun dag binnen hun eigen thuisgroep met de Daltonstart, waar sociaal emotionele ontwikkeling, verbinding en zelfontplooiing centraal staan. In de ochtend werken de kinderen op hun eigen niveau aan de basisvakken als lezen en rekenen. Voor de kinderen in het TalentLab betekent dit een zeer compacte instructie, zodat ze meer tijd overhouden voor de themavakken als bijvoorbeeld Spaans, filosofie of programmeren. In het TalentLab staat het experimenteren met je eigen talenten centraal. Samen met onze talentbegeleiders, die écht kennis hebben van hoogbegaafdheid, werken de leerlingen aan hun eigen individuele leerdoelen.[106]

Ook kent de regio Tilburg twee Begaafdheidsprofielscholen[107], te weten de Jan Lighart Driecant (daar waar ook de Talentklas gevestigd wordt) en Daltonschool Helen Parkhurst. Op de website van Driecant (Opmaatgroep) staat vermeld: "Onze school heeft het predicaat hoogbegaafdheidsprofielschool. Ons Team

[106] https://www.helen-parkhurst.nl/talentlab, geraadpleegd 12 april 2021
[107] https://www.begaafdheidsprofielscholen.nl/locator/, geraadpleegd 12 april 2021 en https://www.begaafdheidsprofielscholen.nl/scholen-2/primair-onderwijs/daltonschool-helen-parkhurst/ geraadpleegd 21 april 2021

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

heeft veel kennis op het gebied van hoogbegaafde kinderen en kunnen deze groep kinderen veel extra's bieden."[108]

Wat dat 'extra's' inhoudt, blijkt wel uit hetgeen Maarten Tollenaer, één van de leerkrachten van Driecant, erover zegt:

> Hier op school zijn we het anders gaan organiseren. Het lesgeven zelf aan hoogbegaafde kinderen ligt bij alle leerkrachten. Het verrijken en de verbreding is terug naar de klas gegaan, dat moeten de leraren zelf initiëren: het zijn hún leerlingen. En het begeleiden op het 'zijn', dat doe ik in coachgroepjes. We maken een onderscheid tussen de behoeften van hoogintelligente en hoogbegaafde kinderen. De hoogintelligente kinderen hebben vooral behoefte aan cognitieve uitdaging, maar de hoogbegaafde leerlingen hebben juist behoefte aan die begeleiding op hun zijn. Voor ons, de experts, is dat heel vanzelfsprekend. Het is zoals Johan Cruijff zegt: je gaat het pas zien als je het door hebt. Het zijnsluik is zo voorwaardelijk voor het cognitief tot bloei kunnen komen.

Ook voor **dubbel bijzondere leerlingen** (de zgn. *twice exceptionals*) heeft de regio Tilburg aanbod. Westerwel, een sbo-school, biedt de groeiklas. In het schoolondersteuningsprofiel[109] is terug te lezen:

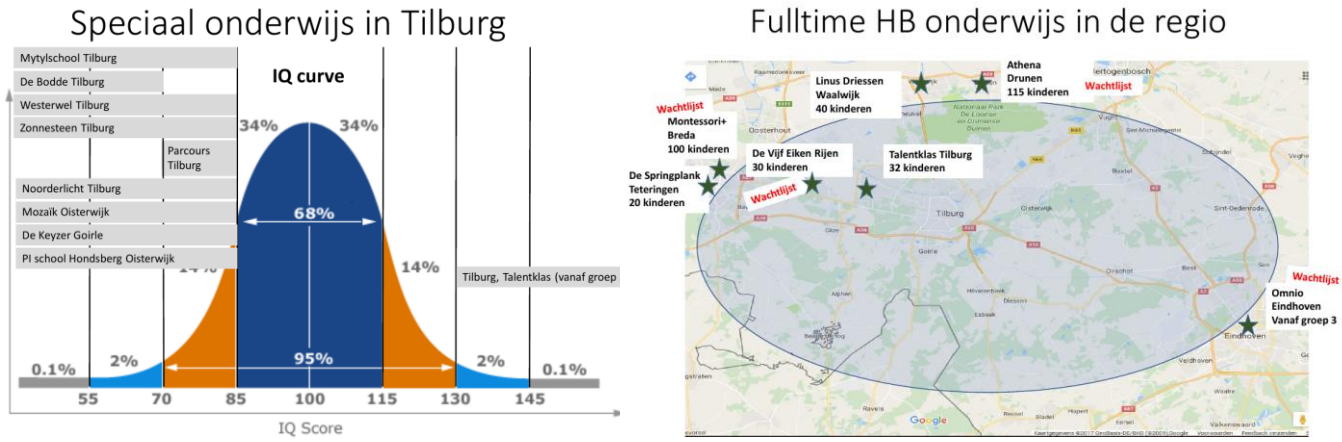
> Binnen Westerwel hebben wij leerlingen die 'dubbel bijzonder' zijn. Hiervoor hebben wij een groeiklas in het leven geroepen met de naam Feniks. [...] Deze 'dubbel bijzondere' leerling laat naast kenmerken van (hogere) begaafdheid ook kenmerken van leer- en/of gedragsproblemen zien. Wanneer de gesignaleerde problemen op de voorgrond staan, worden begaafdheidskenmerken vaak onvoldoende (h)erkend. Andersom kan het ook zijn dat een eventueel leerprobleem niet onderkend wordt door sterke compensatiemogelijkheden als gevolg van de (hoog)begaafdheid. [...] Hoewel een leer- of gedragsstoornis oorzaak kan zijn van gesignaleerde problemen, kan ook een gebrek aan (h)erkenning van de mogelijkheden van deze (hoog)begaafde leerling de oorzaak zijn van afwijkend gedrag of tegenvallende prestaties. Er bestaat dan een risico dat deze leerling onjuist gelabeld wordt en hiermee inadequaat ondersteund wordt in de ontwikkeling van zijn talenten. Wij zien en erkennen de behoeften van onze 'dubbel bijzonder' leerlingen maar we zien ook hun leer- en/of gedragsproblemen.

Tot slot kwam al aan de orde dat er ook een aanbod is voor hoogbegaafde kinderen in de basisschoolleeftijd die vast zijn gelopen of vast dreigen te lopen op school: de Talentklas. Bij de start was dit een voorziening voor enkel leerlingen uit de bovenbouw, maar is deze inmiddels uitgebreid naar de middenbouw. Waar de Talentklas is gevestigd, varieerde per jaar. Met ingang van het schooljaar 2021/2022 lijkt de voorziening verduurzaamd te worden op de Driecant. Het oorspronkelijke doel van deze voorziening was kinderen te re-integreren maar in de praktijk blijven kinderen vaak voor een langere periode in de Talentklas. Dit onderstreept wel de behoefte aan een voorziening als deze. Naast deze voltijds voorziening is er dan nog de

[108] https://www.jldriecant.nl/, geraadpleegd 12 april 2021
[109] https://www.westerwel.nl/wp-content/uploads/2021/03/Schoolondersteuningsprofiel-SBO-Westerwel.pdf, geraadpleegd 12 april 2021

deeltijdvoorziening: de orthopedagogische plusklas Intermezzo. Daarbij is wel door o.a. Linda van Elderen, de voormalig projectleider Talent in Beeld, aangegeven dat deze in het nieuwe schooljaar 2021/2022 niet gecontinueerd wordt.

Al met al kunnen we concluderen dat binnen de regio Tilburg voor **kinderen** in de basisschool leeftijd behoorlijk wat aanbod is. Op het eerste oog *lijkt* dit aanbod dekkend, wellicht niet op het niveau van de wijk of buurt maar wel de regio Tilburg. Later in deze analyse gaan we naar aanleiding van de behoefte voortkomend vanuit o.a. de interviews in op de vraag of er niet speciaal voltijds hoogbegaafdenonderwijs (een geheel nieuwe hoogbegaafdenschool) moet worden ingericht waarbij ook de opzet van het onderwijs geheel vernieuwd wordt opgezet. In de eerder aangehaalde presentatie (op pagina 36) is door een aantal ouders inzichtelijk gemaakt dat er voor kinderen aan de 'onderkant' van het spectrum wél speciaal onderwijs bestaat, maar niet aan de bovenkant, en dat er beperkt voltijds hoogbegaafdenonderwijs beschikbaar is:

Afbeelding 6 en 7 Ontleend aan de presentatie van ouders, naam bekend bij onderzoekers

Voor **onderwijsorganisaties** zelf is er nu het nodige aanbod: de gesubsidieerde scholing aangeboden door Plein013 en het steunpunt. Hoewel dit laatste dus mogelijk gaat verdwijnen. Het plan is wel om nog een digitaal platform te maken met de nodige informatie, kennis en tools. Ook het Talentnetwerk voorziet in kennisuitwisseling en leren van elkaar.

Als het gaat om **ondersteuning aan ouders**, is er naast het reguliere aanbod vanuit de zorghoek, voornamelijk aanbod in de vorm van bijeenkomsten/voorlichting en oudergesprekken bij de hoogbegaafde voorzieningen (o.a. de Talentklas). Gestructureerd aanbod is er niet. Ook niet vanuit de Gemeente Tilburg zelf. Dit is wel te overwegen aangezien bewustwording bij ouders en passende opvoedtips voor het opvoeden van een hoogbegaafd kind (gedrags- of leer)problemen kan voorkomen. Zoals we in de volgende paragraaf met aanbod van 12 – 18 jaar zullen zien, is er voor ouders en kinderen voor het kiezen van een middelbare school een overzicht van het aanbod voor hoogbegaafde kinderen op de vo-scholen. Dit overzicht is gemaakt door een werkgroep vanuit het Talentnetwerk en online beschikbaar voor ouders en kinderen. Een dergelijk overzicht is er (nog) niet voor het primair onderwijs. Ouders zijn dan mogelijk ook nog minder bewust van het

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

belang van passend onderwijs, maar hier kan wel in voorzien gaan worden, ter aansluiting op versterken van aanbod voor ouders en kinderen in de voorschoolse periode.

Aanbod 12 – 18 jaar: middelbare school periode

Voor wat betreft het voortgezet onderwijs is er behoorlijk wat aanbod voor de hoogbegaafde leerlingen. Zoals hiervoor aangegeven, is dit aanbod reeds in kaart gebracht door een werkgroep van het Talentnetwerk. Het voert te ver om dat hier te gaan herhalen, maar een aantal *highlights* halen we eruit:

- **Onderwijsinhoud**: er zijn diverse middelbare scholen waar excellentieprogramma's, projectonderwijs of iets anders extra's wordt geboden voor wat betreft onderwijsinhoud. Zo biedt Durendael tweetalig onderwijs waarin cultuureducatie en projecten een rode draad vormen. Ook Cambreur College biedt een excellentieprogramma met projectonderwijs. De nieuwste school (DNS) biedt zowel een andere opzet van het onderwijs (thematisch en eigen leerarrangementen) als ook inhoudelijke uitdaging zoals vakken volgen op de universiteit of doen van onderzoek. Versnellen in halen van diploma voor één of meerdere vakken behoort ook tot de mogelijkheden. Het Odulphus Lyceum heeft een breed onderwijsaanbod in de vorm van extra vakken (van Chinees, Yoga, drama t/m Lego League) en het PLATO traject: Pientere Leerlingen Aanzetten Tot Onderzoek. Ook Beatrix College heeft een aanbod (Talentum) waarin leerlingen al aan de slag kunnen met leren doen van onderzoek ter voorbereiding op het wo. Tot slot is er het Koning Willem II College dat voor de onderbouw en de meer creatief begaafde leerling extra creatief aanbod heeft: atelierklas, podiumklas en ICT & mediadesign.

- **Begaafdheidsprofielschool**: naast een BPS school binnen het po, heeft de regio Tilburg ook een BPS school voor het vo: het Theresialyceum. Een aantal kenmerken van deze school zijn verlengde brugperiode, tweetalig onderwijs (incl. projectonderwijs), extra vakken en Traject Op Maat (TOM) bestaande uit modules, projecten en coaching. Ook is er lesaanbod voor onderpresterende leerlingen. Op het Theresialyceum is er ook een aanbod voor ouders, te weten lezingen en klankbordgroepen waarin TOM wordt geëvalueerd.

- **Aanbod ontwikkeling executieve functies en psycho-educatie**: diverse scholen hebben hier aanbod voor, bijvoorbeeld:
    - De nieuwste school (DNS): bijvoorbeeld leren leren en faalangsttraining.
    - Durendael met de peergroep GOLDD: "Hoogbegaafde en onderpresterende hoogbegaafde leerlingen kunnen deelnemen aan de peergroep GOLDD (GrensOverstijgend Leren Denken èn Doen). De groep wordt geleid door twee HBG-gespecialiseerde docenten. Gedurende tien schoolweken komen de leerlingen eenmaal per week samen om hun leer- en denkvaardigheden te versterken en hun zelfinzicht te vergroten. Dit versterkt het leren leren en het leren plannen en het sociaal-emotionele welbevinden."[110]

[110] https://www.2college.nl/durendael/onderwijs/begeleiding/#c3687, geraadpleegd 13 april 2021

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

  - Het Odulphus Lyceum biedt de Gymnasium Plus klas voor hoogbegaafde leerlingen met daarin aandacht voor ontwikkelen executieve functies.

- **Voor onderpresteerders**: het Odulphus Lyceum werkt samen met het CBO. In de brugklas wordt bij de leerlingen een Intelligentie Structuur Test afgenomen. Op basis daarvan wordt gerichte begeleiding ingezet.

- **Peer groups**: Beatrix College biedt 'Beagaafd', een peer groep waarbij ontwikkelingsgelijken elkaar eens in de 8 weken ontmoeten waarin ruimte is voor diverse onderwerpen.

Uit het aanbod blijkt dat er veel aandacht is voor de cognitieve ontwikkeling: zowel wat betreft de ontwikkeling van executieve functies als ook inhoudelijk uitdagend aanbod bovenop het reguliere middelbare onderwijs. In de praktijk blijkt dat dit niet voldoende is.

"Meer creatieve vrijheid, dát had ik nodig gehad. Laat maar eens zien wat je kan, wanneer er geen regels aan vastzitten."

"In de begeleiding was het persoonlijke stuk voor mij cruciaal en juist dat heb ik gemist op school. Dat het ging om mij als mens, en niet om een begaafd brein."

~ Hoogbegaafde voormalig drop-out[111]

De focus op de cognitieve ontwikkeling zorgt ervoor dat het vaak meer van hetzelfde wordt. Terwijl zeker de uitzonderlijk hoogbegaafden of de meer creatief begaafden juist behoefte hebben aan meer vrijheid en autonomie en 'vrij' mogen ontdekken. Dat kan dan in de vorm van creatieve werkplaatsen of Agora onderwijs, zoals eerder werd gesteld. Een periode van thuiszitten hoeft ook niet persé kwalijk te zijn, maar idealiter faciliteert het onderwijs ook de ontwikkeling van kind tot volwassene. Zoals we verderop in dit deel zullen zien, verloopt dat enigszins anders bij hoogbegaafden en verdient dat ook extra ondersteuning.

"Zoals het schoolsysteem nu werkt, word je niet voorbereid op het volwassen leven. Sinds ik niet meer naar school ga, heb ik mezelf zoveel geleerd."

"Op advies van leerplicht kwam ik op een nieuwe school. Ze wisten van mijn bagage en zeiden: 'Dat kunnen we wel.' Maar dat bleek niet zo. Ik kwam in een drukke klas, het was net een fabriek. Het ging moeizaam en ik kon het niet aan. Op een bepaald moment zei de schoolarts: 'Jij gaat de ziektewet in.' Ik heb zeker een jaar niks gehoord en ben nu inmiddels uitgeschreven."

~ Voortijdig schoolverlater[112]

---

[111] Naam bekend bij de onderzoekers
[112] Naam bekend bij de onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

De algemene vraag is of er niet voor een specifiek groep (uitzonderlijk) hoogbegaafde leerlingen, die al dan niet met 'schade' van de basisschool komen, een aanbod moet komen dat veel vrijer is opgezet. Echt een ander systeem dan de reguliere middelbare scholen waar extra's aan wordt toegevoegd. De uitspraken hierboven zijn sprekend: ze laten een behoefte zien waarvan we weten dat democratische/sociocratische leeromgevingen of creatieve werkplaatsen wel kunnen voorzien. Ook valt te denken aan een **hybride vorm van onderwijs** waarbij leerlingen deels een programma op een reguliere school volgen en daarnaast naar een andere plek kunnen waar ze met al hun interesse, behoeften en eigen tempo terecht kunnen.

Voor vastgelopen **dubbel bijzondere leerlingen** in de middelbare schoolleeftijd biedt Portvolio sinds 2020 een nieuwe voltijdsvoorziening. De nieuwe voorziening onderwijszorgcombinatie voor hoogbegaafde drop-outs (Top Track) van start gegaan. Hierin wordt ook nauw samengewerkt met jeugdzorg (Sterk Huis) en de opzet ervan sluit aan bij de doelstellingen van de LEA. In de startnotitie is te lezen:

> Wij constateren (2019) dat ons aanbod onvoldoende aansluit op de specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van meer- en hoogbegaafde leerlingen; leidend tot onderpresteren, afstroom, 'drop-out' en zelfs thuiszitten. Dit betreft dan vooral de leerlingen die *twice exceptional* zijn en leerlingen die vastlopen op grond van problemen bij hun executief functioneren en/of sociaal emotionele (psychische) ontwikkeling. Ook voor meer- en hoogbegaafde leerlingen met lang schoolverzuim is er onvoldoende passend onderwijs.

Top Track heeft als doel terugkeer naar de eigen (thuis)school. Plaatsing is voor een periode van drie tot tien maanden. Na een klein jaar heeft een eerste evaluatie van de voorziening plaatsgevonden (december 2020). Hieruit blijkt dat Top Track voorziet in een behoefte. Uiteraard zijn er verbeterpunten naar voren gekomen uit de evaluatie, maar het realiseren van deze voorziening voor hoogbegaafde jongeren met complexe vraagstukken is een goede zet geweest op weg naar dekkend aanbod in de regio Tilburg.

In de hypothesen hebben we het vraagstuk voor **overgangsmomenten** geadresseerd. Portvolio en Plein013 hebben voor wat betreft de planperiode 2019-2023 afgesproken zich meer in te gaan zetten voor het optimaliseren van de samenwerking. Eén van de kerndoelen is 'betere aansluiting van primair onderwijs op voortgezet onderwijs'.[113] Dat deze intentie er ligt, is van belang. Marlies Barthel, conrector van Theresialyceum en talentbegeleider zei in het groepsinterview met het Talentnetwerk:

> Leerlingen komen vaak naar het vo met de verwachting: 'Eindelijk ga ik iets leren.' Hoogbegaafde leerlingen hebben het idee dat ze een honger hebben naar kennis en dat ze in het vo massa's kennis tot zich gaan nemen. Dat gaat dan te langzaam of het is niet de kennis waar ze op zitten te wachten. Ze moeten veel automatiseren en dat is dan niet wat ze willen. Het is heel erg afhankelijk van de docenten die je krijgt.

[113] Ontleend aan Sociale Kaart HB – Xpect Primair

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Het managen van verwachtingen maar ook weten wat zich heeft voorgedaan op de basisschool kan zorgen voor een soepelere overgang en betere landing op de middelbare school.

> *"Overleg tussen het po en vo is extra belangrijk als het gaat om deze leerlingen. Wij zien leerlingen die een klas overslaan op de basisschool die dan vervolgens vastlopen op de middelbare school. Vaak is het dan het sociaal-emotionele aspect. Die terugkoppeling is belangrijk. Misschien moeten we hier eens een studiedag aan wijden."*
>
> ~ Katrien Willemen, hoogbegaafdheidsspecialist 2College Durendeal

Aanbod 18 – 23 jaar: periode tot aan startkwalificatie

Wanneer hoogbegaafde leerlingen op de middelbare school geen startkwalificatie behalen, omdat ze 1) naar mavo/vmbo-tl zijn afgestroomd, 2) uitgevallen zijn en terugkeer naar de middelbare school niet meer haalbaar is of 3) uitvallen aan het begin van het vervolgonderwijs, vallen ze in een 'gat'. Voor deze groep is er geen voorziening. Deze groep komt thuiszitten en heeft eventueel ondersteuning vanuit eigen ingeschakelde hulp/ondersteuning. Zo biedt de regio Tilburg voldoende zorgaanbod om hierin te voldoen maar dit is niet bekostigd.

Wanneer een jongere de **leeftijd van 21** bereikt, kan deze de 21+ toets doen om zo alsnog in te stromen op een passende onderwijsplek op het hbo. Instroom op het mbo is ook een mogelijkheid. Voor deze analyse is navraag gedaan bij de **mbo-instellingen** binnen de regio Tilburg: wat zij bieden voor onderpresterende (en eventueel re-integrerende) hoogbegaafde studenten. Een korte greep uit de reacties:[114]

- "Er is nog nooit een hoogbegaafde leerling aangemeld. Mocht er ooit iemand zich aanmelden dan zal er op dat moment op onderzoek uitgegaan worden."
- "Ik denk alleen niet dat wij hoogbegaafde studenten hebben. Deze zijn meestal al wel gefilterd op de basisschool of het vo en komen niet terecht op het mbo."
- "Hoogbegaafden zullen over het algemeen niet zo gauw in het mbo instromen. Deze groep zal eerder naar het hbo of universiteit gaan waar meer uitdaging voor hen ligt. Wij hebben om die reden dan ook geen apart beleid voor deze groep binnen het mbo en zijn ook niet voornemens om dat te gaan ontwikkelen."
- "Voorafgaand aan het nieuwe schooljaar wordt een overzicht gemaakt van alle bijzonderheden in de doorstroomdossiers. Als een student heeft aangegeven dat er sprake is van hoogbegaafdheid, dan wordt dit in het overzicht gezet, maar er gebeurt dan nog niets. Pas als er een signaal komt dat er problemen zijn of individuele afspraken gemaakt moeten worden, wordt er gehandeld."
- "We hebben geen apart beleid voor studenten die de opleiding sneller willen afronden. We differentiëren wel maar er is (nog) geen versnelling mogelijk. Dus als het aan de orde is, bekijken we per student wat de behoefte is. Maar ik heb er nog nooit mee te maken gehad."

[114] Waar de uitspraken van afkomstig zijn (welke mbo-instelling) is bekend bij de onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Uit deze uitspraken blijkt wel dat in de ogen van mbo-instellingen hoogbegaafdheid niet/nauwelijks voorkomt bij hen. Er zit dan ook geen expertise. Vanuit de praktijk[115] weten we dat er wel degelijk hoogbegaafde jongeren vanaf het hbo of de mavo/vmbo-tl instromen. Naast aanbod op de scholen zelf, zou je kunnen denken aan het aanbieden van regionale hoogbegaafde coaches voor studenten op het mbo om ze alsnog te helpen hun weg te vinden in de vorm van 18-plus studie- en (school)loopbaanbegeleiding. De LOB op scholen vraagt sowieso om verbetering, maar is zeker voor hoogbegaafde jongeren vaak ontoereikend omdat het niet ingrijpt op de diepere '*searching for meaning*'[116] kwestie maar vaak veel 'platter' wordt opgevat: welke dingen vind je leuk en welk beroep – en dus studiekeuze – past daarbij. Echter, voor hoogbegaafde jongeren is het gezien en erkend worden in grotere en diepere levensvragen essentieel. Maar ook heeft deze groep vaak niet goed leren leren en ligt nieuwe uitval in het vervolgonderwijs op de loer. Een hoogbegaafde coach kan daarin gerichte ondersteuning bieden. En desgewenst als een intermediair met de mbo-instellingen in gesprek om maatwerk te faciliteren of gericht te adviseren bij compacter studie/les-aanbod. Jongeren die thuis zijn komen zitten, zijn vaak wel bereid om alsnog een diploma te halen. Het kan dus 'lonen' om daar alsnog in te investeren en deze jongeren niet van de radar te laten gaan. Omdat ze, zeker wanneer ze uitgeschreven zijn, vaak buiten het vizier van de school vallen, ligt hier een taak voor de gemeente.

> *"Ik heb nu geen papiertje om op terug te vallen. Ik heb nog wel de hoop dat ik mijn diploma een keer ga halen."*
>
> ~ Voortijdig schoolverlater[117]

In zijn algemeenheid zien we voor de leerlingen op het voortgezet onderwijs die aan de bovenkant presteren (zoals op het vwo of gymnasium), dat er voldoende extra aanbod is op de scholen, maar juist voor leerlingen die afgehaakt zijn op het onderwijs, die afgestroomd zijn en dreigen vast te lopen of al thuis zijn komen te zitten, dat er nauwelijks aanbod is.

5.3 De behoeften vanuit literatuur en interviews

Bij het in kaart brengen van de behoeften van kinderen/jongeren, ouders en onderwijs staat het doel van de analyse voorop: het in kaart brengen van de hoogbegaafdheidsketen in de regio Tilburg met een focus op waar ontwikkelruimte zit. Ruimte die gaat helpen het voortijdig schoolverlaten en thuiszitten te verminderen door hoogbegaafdheid vanuit een ontwikkelperspectief te benaderen en niet vanuit een probleemperspectief. Met dat in het achterhoofd en de vele zaken die in de regio Tilburg al goed gaan, komen we tot de volgende behoeften die er leven bij kinderen/jongeren, ouders en in het onderwijs.

[115] Vanuit interviews met zowel hoogbegaafde jongeren als ook professionals/bestuurders van het mbo in andere regio's i.h.k.v boek Kim Castenmiller
[116] We verwijzen hiermee naar het gelijknamige boek van James T. Webb. In dit boek gaat hij in op 'bright minds' die vaak ook al op jongere leeftijd op zoek gaan naar betekenisgeving in hun leven: de essentiële 'waartoe ben ik op aard' vraag.
[117] Naam bekend bij de onderzoekers

Behoeften kinderen en jongeren

Vanuit de literatuur en de interviews komen we tot de volgende acht behoeften die er leven bij hoogbegaafde kinderen en jongeren en waarin voorzien moet worden om ze tot bloei te brengen.

Behoefte 1: uitdagende stof die aansluit bij interesses

> *"Zoals het schoolsysteem nu werkt, wordt er verwacht dat je in alles goed bent. Het gaat om je cijfers. Niet je interesses."*
>
> ~ Voortijdig schoolverlater[118]

Cognitief uitgedaagd worden door o.a. het compacten en verrijken van lesstof is een *must* voor hoogbegaafde leerlingen. Die aanpak is in de regio Tilburg inmiddels gemeengoed op de meeste scholen. Aanvullend daarop is het voor hoogbegaafden van belang dat de lesstof aansluit bij hun interesses om zo hun intrinsieke motivatie aan te boren. De (hoogbegaafde) leerling is geen vat dat gevuld moet worden, maar een spons die zelf de informatie opzuigt en verwerkt.[119] Gebruik de intrinsieke motivatie om de leerling te helpen uit hun comfortzone te treden en naar de 'zone van de naaste ontwikkeling' te gaan. Zo leert de hoogbegaafde leerling om uitdagingen aan te blijven gaan en fouten te durven maken.[120]

> *"De juiste werkboekjes zijn op school aanwezig en worden meegegeven aan de kinderen om er zelf mee op de gang in te gaan werken. Maar als kinderen daarmee zelfstandig kunnen werken, kun je je afvragen of ze wel echt vaardigheden ontwikkelen. In feite is het meer bezighouden. Ze komen dan niet in de 'zone van de naaste ontwikkeling'. Kortom, ze zijn niet echt aan het leren."*
>
> ~ Daniëlle Wilborts, leerkracht bovenschoolse plusklas Edu-Ley en medewerker Steunpunt Hoogbegaafdheid

Behoefte 2: leerstof in eigen tempo, zo nodig los van het leerstofjaarklassensysteem

> *"Door de basisschool ben ik zo heen gefietst. Ik haalde altijd tienen (…) Op de middelbare school wilde ik mijn eigen ding doen en creatief zijn, maar dat mocht niet. Er is een vast schema en de leraar legt dat op."*
>
> ~ Voortijdig schoolverlater[121]

Hoogbegaafden biedt je het beste leerstof in hun eigen tempo aan en dat gaat verder dan alleen versnelling door een klas over te slaan. Hoogbegaafden zijn niet op alle gebieden even begaafd en hoe slimmer iemand

[118] Naam bekend bij de onderzoekers
[119] Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. Ryan & Deci, 2000. In: American Psychologist, 55(1)
[120] Bakx et al. (2016)
[121] Naam bekend bij de onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

is, hoe groter deze verschillen kunnen zijn.[122] Bovendien zijn niet alle hoogbegaafden *school smart*, oftewel academisch begaafd. Artistiek begaafden hebben vaak zwakke academische vaardigheden.[123] Maak daarom maatwerk mogelijk door versnelling op bepaalde onderwerpen te combineren met vertraging op andere onderwerpen waar nodig. Hoogbegaafden volgen hun eigen gedifferentieerde tempo en hebben een eigen individuele ontwikkellijn.[124] Denk voor deze vorm van maatwerk naast clusteren en plusklassen, ook eens aan het loslaten van het systeem van jaarklassen voor hoogbegaafde leerlingen. Bakx zegt hierover in haar Rede: "Het reguliere, traditionele onderwijs waarbij groepen ingedeeld zijn naar leeftijd en waar met methodes gewerkt wordt, past niet goed bij deze leerlingen."[125]

Een op leeftijd gebaseerd jaargroepensysteem zorgt er voor dat hoogbegaafde leerlingen nadeel ondervinden van de differentiatie voor anderen, omdat de lesstof minder uitdagend wordt. Deze systeemgebaseerde 'evenwichtsherstellende effecten' doen excellentieprogramma's voor bepaalde leerlingen dan weer teniet. Daardoor presteren kinderen die jaargroepen noodgedwongen slechter dan ze gezien hun motivatie en vaardigheden zouden kunnen.[126]

"Het leerstofjaarklassensysteem zie ik wel als een belemmering. Daarmee zetten we het leren en ook de ontwikkeling klem. Alles wat dan afwijkt van de zelfbedachte norm, is dan een probleem dat je moet oplossen. Maar wat als we nu zouden zeggen dat ieder kind tussen zes en twaalf (of veertien?) de ruimte krijgt om zich op zijn of haar eigen manier te ontwikkelen en ook in zijn of haar eigen tempo? Dan is een kind op ieder moment daar waar hij of zij is en dan is er geen probleem, of achterstand, meer. Dat zou een hoop stress schelen bij iedereen."

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

Behoefte 3: contact met gelijken

"Er kwamen tijdens de basisschool veel vriendjes over de vloer, maar achteraf gezien is het toch best eenzaam voor ze geweest. Dan gingen ze maar weer voetballen, terwijl ze veel liever iets gingen doen wat zij leuk vinden, zoals een spelletje, maar wat veel te hoog gegrepen was voor hun vriendjes. Daarmee zijn ze flink over hun eigen grenzen heengegaan. Ze hebben zich teveel aangepast."

~ Ouders van twee hoogbegaafde kinderen[127]

Doordat ze flink afwijken van de norm, zijn hoogbegaafden snel het buitenbeetje in een groep. Dat is voor hun welbevinden en hun sociale en emotionele ontwikkeling niet goed. Het is dan ook een verademing om niet langer het buitenbeentje te zijn, maar deel uit te maken van een groep gelijken. Het vergemakkelijkt ook

[122] Van Gelder (2016)
[123] Csikszentmihalyi, M., Rathunde, K., & Whalen, S. (1993). Talented teenagers: The roots of success and failure.
[124] De begeleiding van hoogbegaafde kinderen, J.T.Webb et al, 2020.
[125] 'Begaafde leerling zoekt leerkracht' (2019), p. 18
[126] Mooij, T. (2017). Weg met het jaargroepensysteem. Onderwijs niet beter door Onderwijs2032 en passend onderwijs. *Didactief*, 47(3), 44-45
[127] Naam bekend bij de onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

het leren samenwerken, vaak een uitdaging voor hoogbegaafden. En zoals Webb zonder terughoudendheid schrijft: "Contact met andere hoogbegaafde kinderen is van levensbelang."[128] De kans op vriendschap is het grootst bij kinderen van ongeveer dezelfde leeftijd en intellectueel niveau met gedeelde interesses.[129] De meerwaarde van het samenbrengen van gelijken kan worden vergroot, door ze niet alleen inhoudelijk te laten uitwisselen, maar juist ook over hoe het is om hoogbegaafd te zijn.

"We krijgen kinderen die vanuit de Talentklas komen of die allerlei plusprogramma's hebben gedaan. Wat we merken is dat ze het vaak fijn vinden om in een homogene klas terecht te komen waarin ze niet anders zijn. Er zijn kinderen die hun basisschoolleeftijd vooral buiten de eigen groep hebben doorgebracht. We focussen de eerste maanden heel erg op de sociale vaardigheden."

~ Katrien Willemen, hoogbegaafdheidsspecialist 2College Durendael

Behoefte 4: gezien en gehoord worden

"Zorg voor erkenning en gezien worden. Laat kinderen niet aan hun lot over en waak ervoor dat ze geen negatief zelfbeeld ontwikkelen. Stel je daarvoor op van mens tot mens. Juist hoogbegaafde leerlingen zijn heel gevoelig voor gelijkwaardig contact."

~ Voormalig thuiszitter[130]

Het is voor ieder kind goed om gezien en gehoord te worden en dat geldt voor hoogbegaafde kinderen in het bijzonder. Juist omdat ze zo'n rijke en complexe binnenwereld hebben die in contrast kan staan met de buitenwereld. Gelijkwaardig persoonlijk contact tussen leerling en leraar is essentieel. Hoogbegaafde leerlingen waarderen juist die leraren die zich proberen in te leven in de leerlingen, die proberen hun leerlingen te begrijpen, die hun leerlingen herkennen en erkennen in wie ze zijn.[131]

Al is het geen *must*, leraren die zelf hoogbegaafd zijn, hebben om dit vlak een voorsprong. Als ervaringsdeskundige weten ze hoe het kwalitatieve verschil tussen gemiddeld begaafd en hoogbegaafd aanvoelt.[132]

"Of je zelf hoogbegaafd moet zijn om met deze kinderen te werken, kan ik niet hard maken, maar ik denk wel dat het beter werkt. Als je zelf ook om een hoekje kan denken, dingen van een andere kant weet te begrijpen, dan helpt dat enorm. Ik krijg dat ook terug van leerlingen. 'Jij begrijpt mij en de juf in de gewone klas niet', zeggen ze dan."

[128] Webb et al. (2020), p. 171
[129] Webb et al. (2020)
[130] Naam bekend bij de onderzoekers
[131] Een andere kijk op hoogbegaafdheid, Althuizen, De Boer en Van Kordelaar, 2019
[132] Relationship of intelligence and creativity in gifted and non-gifted students: An investigation of threshold theory, Preckel Holling & Wiese, 2006. In: Personality and Individual differences Vol.40, Issue 1

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

Behoefte 5: psycho-educatie en zelfmanagement

"Ik wil dat onze zoon de tools krijgt om het leven aan te kunnen. Zoals doorzettingsvermogen en van jezelf houden. Dat is op de basisschool beschadigd geraakt en is nog niet helemaal hersteld. (...) Juist bij hoogbegaafde kinderen kan de buitenkant, het gedrag en de resultaten, flink verschillen van de belevingswereld aan de binnenkant. En juist daar zit de sleutel om deze kinderen tot ontplooiing te brengen."

~ Ouder van een hoogbegaafd kind[133]

"Ik had geen idee hoe ik moest leren, hoe ik huiswerk moest maken. Dat was een worsteling."

~ Voormalig thuiszitter[134]

Het is niet altijd makkelijk om hoogbegaafd te zijn. Juist omdat hoogbegaafden zich vaak pijnlijk bewust zijn anders te zijn dan anderen, is het van belang hen hierin te begeleiden middels psycho-educatie: Het geven van informatie en voorlichting over hoogbegaafdheid en over hoe je kunt omgaan met de beperkingen, mogelijkheden en gevolgen hiervan. Middels psycho-educatie leren ze te begrijpen dat 'gewone' kinderen anders zijn dan zijzelf. En dat ze zelf dus ook anders zijn. Psycho-educatie helpt ze met dat inzicht en de consequenties ervan.

Maar inzicht alleen is niet voldoende. Een afwijkende en complexe 'gebruiksaanwijzing' hebben in een wereld die is ingesteld op het gemiddelde, vraagt om flink wat zelfmanagement om tot bloei te komen. Het meest in het oog springt daarbij het trainen van de executieve functies en het leren reguleren van emoties[135]. Het helpt niet alleen bij het presteren op niveau, maar geeft hoogbegaafden een grotere interne *locus of control*: ze ervaren dat ze zelf de bepalende factor in hun leven zijn. Emotieregulatie helpt ze om constructief om te gaan met de heftige gevoelens die het hoogbegaafd zijn kan oproepen.

"Tijdens het lezen van een boek over misdiagnoses bij hoogbegaafdheid, popte het ene na het andere kind in mijn hoofd op. Zij krijgen niet het juiste aanbod: Van iedere dag Nijntje en Jip & Janneke krijg je wel problemen met je emotieregulatie."

~ Femke Spooren, leraar speciaal onderwijs SG De Keyzer

[133] Naam bekend bij de onderzoekers
[134] Naam bekend bij de onderzoekers
[135] Smart but scattered: how to use your brain's executive skills to keep up, stay calm, and get organized at work and at home, P. Dawson and R. Guare, The Guildford Press (2016)

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Dit geldt in het bijzonder voor de 145+ kinderen en de dubbel bijzondere kinderen. Deze zijn wezenlijk anders dan meer gemiddelde kinderen en zelfs dan meerbegaafden. Zij wijken niet zozeer af van de norm, het is eerder alsof ze zich op een volledig andere schaal bevinden. Beschikkend over een enorme intensiteit en een nog complexere gebruiksaanwijzing, is voor hen het leren hun emoties te reguleren, geen luxe is maar een noodzaak.

"Vanuit het zijnsluik is een belangrijke behoefte om gehoord te worden en erkenning te krijgen voor je gevoeligheid en intensiteit. Deze kinderen maken geen mug van een olifant: Het ís daadwerkelijk een olifant voor ze. Zoiets is lastig te vatten, wanneer je hier weinig van weet. Dan is uitleg, psycho-educatie, dé manier om het kwartje te laten vallen."

~ Daniëlle Wilborts, leerkracht bovenschoolse plusklas Edu-Ley en medewerker Steunpunt Hoogbegaafdheid

Behoefte 6: rust- en hersteldagen

"Die wetten, de leerplicht- en variawet, sluiten ook niet aan op de praktijk. Ze zijn gebaseerd op aanwezig zijn en kinderen zo'n kleine 8.000 uur naar school jagen. Maar uitzonderlijk hoogbegaafde kinderen kunnen in een veel kortere tijd de stof doorlopen."

~ Ouder[136]

Een kenmerk van hoogbegaafden is dat hun intensiteit en grote betrokkenheid ervoor zorgen dat ze zeer lang met een activiteit door kunnen gaan. Ze denken niet aan pauze of rust en zullen daar dan ook niet om vragen, terwijl dat juist vanwege hun grote intensiteit en focus wél nodig is. Rust, *downtime*, is een kans voor de hersenen om te begrijpen wat ze onlangs hebben geleerd, om nog onopgeloste spanningen in het leven aan de oppervlakte te brengen en om reflectievermogen te verschuiven van buiten naar binnen.[137] De geest van hoogbegaafden is zeer snel, maar het verwerken van emoties kent nu eenmaal een langzamer tempo. Regelmatig de tijd nemen om geest en gevoel weer bij elkaar te brengen en te synchroniseren, brengt balans van binnen en tussen binnen en buiten. Webb schrijft hierover:

> De combinatie van veelzijdigheid en prestatiedrang kan leiden tot overmatige betrokkenheid. Het is niet ongebruikelijk dat een hoogbegaafde middelbare scholier speelt bij een band en in het schoolorkest, op voetbal en een schaakvereniging zit, extra klassen volgt en ook nog tijd heeft om al vrijwilliger bij het ziekenhuis te werken. Er blijft voor zulke jongeren niet of nauwelijks tijd over om te ontspannen, te spelen en te reflecteren – allemaal vaardigheden die in hun jeugd belangrijk zijn en dei ze ook nodig zullen hebben in hun volwassen leven.[138]

[136] Naam bekend bij de onderzoekers
[137] Why our brains need more downtime, F. Jabr, 2013 in: Scientific American, geraadpleegd 9 april 2021
[138] Webb et al. (2020), p. 126-127

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Behoefte 7: creatief kunnen zijn

"Ik dacht: muzikaal zijn, is creatief zijn. Ik wilde mijn eigen ding doen en creatief zijn, maar dat mocht niet."

~ Voortijdig schoolverlater[139]

De drang tot creëren is een kenmerkende factor van hoogbegaafdheid. Het Delphi-model omschrijft hoogbegaafden als scheppingsgericht[140] en dat kan op meer gebieden dan alleen taal of rekenen zijn. In zijn theorie van Meervoudige Intelligentie[141] gaat Howard Gardner uit van acht intelligenties, in plaats van één. Dat impliceert dat hoogbegaafde kinderen ook kunnen excelleren op gebied als muziek, natuur of vormgeving.[142] Een voornamelijk op cognitieve ontwikkeling gerichte omgeving biedt aan die hoogbegaafden onvoldoende mogelijkheden om hun talenten te ontwikkelen. Juist vanwege de inherente scheppingsdrang wordt school dan snel ervaren als een beperkende, frustrerende plek om te zijn, in plaats van een stimulerende en voedende omgeving.

"Bij scouting hadden we materialen die ik graag bij ons op school ook zou willen hebben. Grote kisten, planken, palen, dat soort dingen. Fysiek bezig zijn, je letterlijk kunnen uitleven is zo belangrijk. Juist voor deze groep kinderen. Het lijf erbij betrekken, dingen maken, dingen creëren: het heeft allemaal een grote meerwaarde. (…) Zorg voor voldoende uitdagend 'out of the box' materiaal."

~ Femke Spooren, leraar speciaal onderwijs SG De Keyzer

Behoefte 8: Zelfkennis en zingeving

"Ik miste aandacht voor mijn persoonlijke ontwikkeling, voor het kijken naar jezelf hoe je als persoon in elkaar zit. (…) Er volgde een periode van zwerven in het nietsdoen. Ik had echt geen idee wat voor opleiding ik wilde gaan volgen. Het was een lastige periode voor me."

~ Voormalig thuiszitter[143]

Hoogbegaafden zitten met duizend en één vragen waar ze antwoord op willen. De belangrijkste van al die vragen is de vraag: "Wat is de zin van het/mijn eigen leven." Zeker bij de hoogbewuste begaafden is het vinden van een antwoord op die vraag een noodzaak om het risico op een depressieve episode te minimaliseren. De kenmerkende *overexcitabilities* maken hoogbegaafden namelijk gevoelig voor existentiële vraagstukken[144] en die gevoeligheid moet serieus genomen worden. Hoogbegaafdheid houdt niet op

[139] Naam bekend bij de onderzoekers
[140] Hoogbegaafd. Dat zie je zó! Over zelfbeeld en imago van hoogbegaafden. Van Thiel, Nauta en Derksen, 2017
[141] Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. H. Gardner, 1983
[142] Bakx et al. (2016), p. 162
[143] Naam bekend bij de onderzoekers
[144] Webb (2013), p. 100

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

wanneer je 18 wordt en dus is het al op jonge leeftijd aan de slag gaan met zelfontdekking en zingeving, een belangrijke manier om frustratie, vastlopen en erger, op latere leeftijd te voorkomen.

"Hoogbegaafde volwassenen voelen zich regelmatig ongeduldig en onbevredigd. Ze zijn hun hele leven bekritiseerd over hun idealisme, intens zijn en hun sensitiviteit. Depressie ligt op de loer. Maar hoogbegaafden die zelfkennis hebben verkregen en weten wat hun hoogbegaafdheid betekent, kunnen een intens leven leven en beloond worden met piekervaringen, veel voldoening en vreugde."

~ Marianne van Gelder[145]

Behoeften ouders

Vanuit de literatuur en de interviews komen we tot de volgende vijf behoeften die er leven bij ouders van hoogbegaafde kinderen.

Behoefte 1: serieus genomen worden

"Ook al zie je 'het hoogbegaafde' niet als school, neem ouders serieus in wat zij thuis waarnemen."

~ Ouder[146]

Ouders van een hoogbegaafd kind kennen het al sinds de geboorte. Ze hebben de ontwikkeling van hun kind vanaf het begin kunnen volgen, het kind in verschillende situaties en contexten gezien en zijn daarmee dé expert waar het hun kind betreft. Ook zien zij hoe hun kind thuiskomt van school, wat school met hun kind doet. Zeker wanneer kinderen aanpassingsgedrag laten zien op school, is het inzicht van ouders waardevol om een kind goed in beeld te krijgen. Hierin moeten ze erkend en gehoord worden.

Toch ervaren ouders nog wel eens dat ze als lastig worden gezien. Of erger, niet serieus genomen worden in hun kijk op hun kind. Dat frustreert hen enorm en kan als ongewild effect hebben, dat de negatieve gevoelens van de ouders bij de school worden opgepikt door hun sensitieve kind. De natuurlijke loyaliteit aan de ouders kan er toe leiden dat de relatie tussen het kind en de school wordt aangetast.

"Tijdens de informele gesprekken, zonder het kind erbij, werk je aan de relatie met de ouders. We praten dan informeel over hoe het gaat, hoe het thuis gaat, hoe het kind thuiskomt. Dat gaat heel organisch, en ja, soms kom ik ook letterlijk bij de ouders thuis. Die relatie met de ouders is heel belangrijk vanuit de pedagogische driehoek. Ook ouders moeten zich gehoord en erkend voelen in hun vragen en problematiek."

[145] Van Gelder (2016), p. 29
[146] Naam bekend bij de onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

Behoefte 2: partnerrol met school

"Op de nieuwe school had ze ook wel moeilijke momenten, maar het grote verschil met haar eerste school zat in hoe we met elkaar omgingen. Er was een constructieve dialoog en er werd samen naar oplossingen gezocht. Alles was bespreekbaar."

~ Ouder[147]

"We organiseren vanuit Edu-Ley themabijeenkomsten voor ouders en leerkrachten. Dit jaar is dat bijvoorbeeld een bijeenkomst over het stimuleren van executieve functies. Het voordeel van zulke bijeenkomsten is dat thuis en in de klas dezelfde methodiek en dezelfde taal wordt gebruikt. Het wordt makkelijker om op school vaardigheden aan te leren en ze ook thuis toe te passen. Het is belangrijk dat ouders en leerkrachten samen optrekken."

~ Daniëlle Wilborts, leerkracht bovenschoolse plusklas Edu-Ley en medewerker Steunpunt Hoogbegaafdheid

In het ideale geval werken ouders en leerkrachten eendrachtig samen om de ontwikkeling van een hoogbegaafd kind optimaal te begeleiden. Deze gezamenlijke inspanning is geen overbodige luxe, omdat hoogbegaafde kinderen doorgaans meer en andere leerbehoeften hebben dan de meeste andere kinderen in de klas.[148]

Om erachter te komen of je hoogbegaafde kind wel krijgt wat het nodig heeft, zijn algemene ouderavonden en een paar tienminutengesprekjes per jaar onvoldoende. Er komt zoveel meer kijken bij passend onderwijs voor een hoogbegaafde, dat regelmatig contact en het op één lijn staan als ouders en school, extra belangrijk zijn. Meerdere keren per jaar een uitvoerig gesprek hebben met de groepsleerkracht, intern begeleider en andere betrokken krachten, draagt bij aan het partner van de school zijn in het belang van het kind.[149]

"Ouders voorlichten en versterken door er naast te gaan staan. Korte en rechtstreekse lijnen met ouders worden erg gewaardeerd, dat zagen we ook terug in de enquête over Top Track."

~ Carla van Moorsel, orthopedagoog Portvolio, Top Track

"Met de ouders van hoogbegaafde leerlingen hebben wij één keer per 6 weken een gesprek. Dat lijkt veel, maar daardoor loopt de begeleiding van leerlingen soepeler."

[147] Naam bekend bij de onderzoekers
[148] De begeleiding van hoogbegaafde kinderen, J.T. Webb et al, 2020, p. 281
[149] Webb et al. (2020), p. 296/297

~ Daniëlle Goos, leerkracht po daltonschool Helen Parkhurst en talentbegeleider bovenschools Xpect Primair

Behoefte 3: erkenning én ondersteuning als opvoeder van hoogbegaafde(n)

"Er gebeurt zoveel op een dag en je bent ook permanent bezig met psycho-educatie van je kinderen. Die intensiteit is permanent."

~ Ouder[150]

"Psycho-educatie voor ouders is ook heel belangrijk. Ze kunnen radeloos zijn en dan niet meer weten waar ze het moeten zoeken. Er is een groot verschil in draagkracht tussen ouders."

~ Femke Spooren, leraar speciaal onderwijs SG De Keyzer

Het opvoeden van een hoogbegaafd kind vraagt veel. Webb zegt hierover: "Ouder zijn van een hoogbegaafd kind kan veeleisend zijn, soms zelfs uitputtend, en het is tegenwoordig een stuk moeilijker dan in het verleden."[151] Veel ouders snakken dan ook naar de erkenning dat het opvoeden van hoogbegaafde kinderen echt een uitdaging kan zijn. Helemaal wanneer er nog andere verzwarende factoren spelen als echtscheidingen, samengestelde gezinnen of chronische ziekten. Ook zijn er vaak nog meer kinderen in een gezin en die verdienen ook aandacht van hun ouders. Zijn deze kinderen ook hoogbegaafd of dubbel bijzonder, dan wordt de situatie nog complexer en uitdagender. Daarin gezien en erkend worden, is belangrijk. Begrip hiervoor van de kant van externe partijen zoals school maar ook andere instanties, maakt komen tot een goed partnerschap makkelijker.

Ondersteuning bij het opvoeden is geen overbodige luxe. Een aanpak die bij het gemiddelde kind goed werkt, kan juist averechts werken bij hoogbegaafden. Denk bijvoorbeeld aan het veel toegepaste systeem van straffen en belonen of PBS (*Positive Behaviour Support*). Dit geldt zeker voor de dubbel bijzondere kinderen.[152] Je zult dan een andere aanpak moeten kiezen, zoals bijvoorbeeld een emotioneel coachende opvoeding of geweldloze communicatie, en hierin liefst één lijn met school trekken, zodat de aanpak thuis en op school gelijk is. Ondersteunen van ouders is ook het ontzorgen van ouders. Ze hebben al zoveel op hun bord, dat ze niet nog eens belast moeten worden met de financieringskwestie van de juiste ondersteuning.[153]

"Een kind is onderdeel van het gezin en als het daarmee niet goed gaat, dan werkt dat ook door in het hele gezin. Ouders kunnen ook veel hebben van school als ze voelen dat ze gehoord worden en ook begrepen worden in hoe het is om een hoogbegaafd kind te hebben. Die erkenning is heel belangrijk."

[150] Naam bekend bij de onderzoekers
[151] Webb et al. (2020), p. 230
[152] How Incentive Systems Can Backfire with Gifted and 2e Kids, J.F. Skolnick, 2016. 2018. www.withunderstandingcomescalm.com, geraadpleegd 9 april 2021
[153] Interviews i.h.k.v. boek Kim Castenmiller

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

"Wat er nog beter kan in het ondersteuningsaanbod is het ondersteunen van ouders. Er zijn oudertrainingen over het opvoeden van hoogbegaafde kinderen. Dat is voor ouders interessant."

~ Geert Mulders, directeur/bestuurder Portvolio

Behoefte 4: ondersteuning bij de eigen hoogbegaafdheid

"Zelf ben ik nooit getest, maar sinds ik via mijn kinderen op het hoogbegaafde spoor ben beland, is de herkenning er. Ik ben uiteindelijk uitgevallen met een burn-out en heb een jaar thuisgezeten. Duidelijk werd dat ik tegen mijn grenzen aanliep, juist vanwege mijn hoogbegaafdheid. Ik moest rondrijden met de handrem erop. En dan gaat de auto op een gegeven moment kapot."

~ Moeder van twee hoogbegaafde kinderen[154]

Niet zelden is het hebben van een hoogbegaafd kind de *trigger* om tot inzicht te komen zelf hoogbegaafd te zijn. Dankzij je hoogbegaafde kind vallen er vele kwartjes omtrent je eigen verleden. Jouw biografie kan ineens in een heel ander daglicht komen te staan dan dat heeft een grote impact. Veel hoogbegaafde volwassenen gaan zien wat ze zelf tekort zijn gekomen en wat het gemis aan goede begeleiding hen gekost heeft. Aan kansen, ontplooiing, levensjaren en puur levensgeluk. Dat vraagt om verwerking en door een rouwproces heengaan.

Goede begeleiding bij de eigen hoogbegaafdheid is niet alleen in het belang van de ouder zelf. Wanneer ouders veel van de ervaringen van hun kind herkennen, kan dat makkelijk leiden tot overmatige betrokkenheid door projectie van de eigen ervaringen. Het is goed om betrokken te zijn, maar het is in het belang van het kind om je eigen leven en de verwerking van de ontdekking zelf hoogbegaafd te zijn, er los van te zien. [155] Webb schrijft hierover:

> Het zal waarschijnlijk niet als een verrassing komen dat veel ouders van hoogbegaafde kinderen zelf ook intellectueel en creatief begaafd zijn. [...] Net zoals bij hoogbegaafde kinderen kunnen uw passie, idealisme, hoge kwaliteitseisen, perfectionisme en dadendrang in uw voordeelwerken, maar u soms ook in moeilijkheden brengen. De kans is groot dat u een aantal plezierige en minder plezierige ervaringen hebt opgedaan die op de één of andere manier zijn voortgekomen uit die karaktertrekken. [156]

[154] Naam bekend bij de onderzoekers
[155] Webb et al. (2020), p. 245
[156] Webb et al. (2020), p. 244-245

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

"Het is een totale herbeleving van mijn eenzame jeugd."

~ Een hoogbegaafde ouder[157]

Behoefte 5: contact met gelijken[158]

"We deden dit als ouders met z'n tweeën. Niemand die ons begreep. Je staat er echt alleen voor. "

~ Ouders van twee hoogbegaafde kinderen[159]

Wanneer je hoogbegaafde kind in problemen komt, kan je dat als ouder volledig absorberen. Je wereld wordt kleiner en kleiner, en draait meer en meer om de problematiek van je kind en daardoor verschuiven andere sociale relaties naar de achtergrond. Je krijgt bovendien de indruk de enige te zijn die hiermee te maken krijgt.

Ouders van begaafde kinderen voelen zich hierdoor vaak vervreemd en alleen. Ouderschap van een hoogbegaafde kán zo een eenzaam bestaan worden. Het is dan erg belangrijk om dan te weten dat je niet alleen bent. Ouders van hoogbegaafden ervaren een enorme opluchting wanneer ze eindelijk andere ouders ontmoeten met wie ze ouderschapservaringen kunnen delen.[160]

"Klankbordavond voor ouders werkt ook erg positief. Ouders van deze hoogbegaafde leerlingen geven aan het fijn te vinden met elkaar te sparren. Tijdens deze avonden worden vragen en zorgen gedeeld. Ouders vinden het prettig om door elkaar gehoord en gesteund te worden."

~ Daniëlle Goos, leerkracht po daltonschool Helen Parkhurst en talentbegeleider bovenschools Xpect Primair

Behoeften onderwijs

Vanuit de literatuur en de interviews komen we tot de volgende vijf behoeften die er leven bij leraren en begeleiders van hoogbegaafde kinderen.

Behoefte 1: hoogbegaafdheid (h)erkennen

"Er zijn nog steeds leerkrachten die zeggen: 'Hij haalt alleen maar zesjes, dan kan hij toch niet hoogbegaafd zijn?'

[157] Van Gelder (2016), p. 159
[158] Bakx et al. (2016)
[159] Namen bekend bij de onderzoekers
[160] https://www.sengifted.org/post/what-i-ve-learned-from-parents-of-gifted-children, geraadpleegd 14 april 2021

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

'Daar heb je weer ouders die denken dat hun kind hoogbegaafd is.' Deze uitspraak lijkt een cliché, maar is nog al te vaak realiteit in het onderwijs. De kennis over wat hoogbegaafdheid precies is, is nog niet bij iedere leerkracht aanwezig. Soms berusten opvattingen op misverstanden, maar er bestaan over hoogbegaafdheid nog steeds veel vooroordelen die het herkennen van hoogbegaafdheid in de weg staan. Bakx et al. noemen een aantal voorbeelden: [161]

- 'Die begaafde, die komt er toch wel'
- 'Een begaafde kan goed leren en haalt goede punten'
- 'Begaafden halen hoge Cito-scores'
- 'Versnellen is niet goed voor de sociale en emotionele ontwikkeling van begaafde leerlingen'

Door het wegnemen van vooroordelen ontstaat ruimte om daadwerkelijke hoogbegaafden te gaan herkennen. Aangezien vroegsignalering van hoogbegaafdheid zeer bevorderend is voor de optimale ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen en is een brede basiskennis over wat hoogbegaafdheid is en hoe je hoogbegaafden kunt herkennen, noodzakelijk.[162] Bakx et al.:

> Hopelijk kun je [...] wanneer ouders met je in gesprek willen, beter onderscheid maken tussen ouders die willen dat hun kind begaafd is en ouders die begaafde kinderen hebben. In beide gevallen komen ouders uiteraard voor de belangen van hun kind op, dus probeer de ouders niet meteen als pushende, resultaatgerichte ouders te zien, maar ga samen met ze bekijken wat er nu daadwerkelijk speelt. [163]

Het herkennen van hoogbegaafde leerlingen van een niet-Nederlandse achtergrond is extra ingewikkeld. Ze kunnen vraagstukken vanuit andere invalshoeken benaderen en begrijpen dan wellicht minder snel wat de leraar bedoelt. Als dit niet wordt herkend, lopen ze het risico onterecht als niet begaafd gezien te worden.[164]

Behoefte 2: kennis erover hebben en kunnen toepassen

"Je moet het echt in de klas anders gaan doen, pedagogische tact hebben. Weten wat je moet doen als je niet weet wat je moet doen. Niet iedere leerkracht kan dat of heeft dat. Er zijn leerkrachten die heel goed zijn om in een jaar de rekenmethode door te werken. Dat is voor zo'n vijftig procent van de kinderen goed, daar werkt het bij, maar voor deze groep, de hoogbegaafden, werkt dat niet."

~ Maarten Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas

[161] Bakx et al. (2016), p. 31-37
[162] Identifying Gifted and Talented Students: Recurring Issues and Promising Solutions, S.I. Pfeiffer, Florida State University in: Journal of Applied School Psychology, January 2002
[163] Bakx et al. (2016), p. 39
[164] Van Gelder (2016)

Ze zeggen wel eens: *The proof of the pudding is in the eating*. Daarvoor zul je als leraar allereerst kennis moeten opdoen over hoogbegaafdheid en hoe je met hoogbegaafden moet werken. Daarbij geldt wel dat je veel over hoogbegaafdheid kunt weten, maar er desondanks weinig van kunt begrijpen. Dat laatste is een voorwaarde om het ook echt anders te gaan doen in de klas.

"We hebben structureel gesprekken op school over vele vlakken en dus ook op het hoogbegaafde vlak. Dat doen we niet één op één, met alleen leerkracht en intern begeleider, maar als groep. Leerkrachten uit groep 1, 2, 3 en 4 die samen sparren en elkaars vragen bespreken. (…) Ik ben vooral iemand die door te doen, door in situaties relevante hoogbegaafde kennis op te halen en direct toe te passen, leert. Gefundeerd, onderbouwd, maar direct toepasbaar."

~ Karin Schilder, intern begeleider De Boemerang, Xpect Primair

Behoefte 3: meer tijd en ruimte

Passend onderwijs voor hoogbegaafden vraagt om maatwerk en dat vraagt dan weer om meer: Meer tijd om te achterhalen wat een hoogbegaafde leerling nodig heeft, meer tijd om eigen onderwijsstof te maken en meer tijd om voor onderwijsvoorbereiding. Maar ook om meer ruimte voor andersoortig aanbod, bijvoorbeeld een fysieke werkplaats. Die tijd en ruimte zijn er niet altijd. Veel leraren voelen zich zo verantwoordelijk, dat ze hun eigen tijd en soms zelfs hun eigen geld besteden hiervoor. Dat is geen structureel gezonde situatie. Meer tijd en ruimte kan ook in de vorm van kleinere klassen.

"Er spelen teveel andere zaken in het onderwijs waardoor de kennis over hoogbegaafdheid niet in de klas terecht komt. Leraren zien door de bomen het bos niet meer en hebben een flinke administratieve belasting. Ze zijn in sommige gevallen zelf bezig met overleven en handhaven. (…) De juiste voorwaarden zijn belangrijk. De school waar ik werk houdt me echt vrij voor het hoogbegaafdheidsstuk. (…) Ondanks de impact van corona op de bezetting in het onderwijs, ben ik toch niet voor de klas gezet. Dat is super voor de continuïteit van de zorg voor hoogbegaafden. (…) Ook heb ik veel materiaal mogen aanschaffen, waaronder smart games. De keuzes die een school maakt, kunnen echt het verschil maken."

~ Femke Spooren, leraar speciaal onderwijs SG De Keyzer

Op tijd de ruimte nemen om expertise in te winnen kan ook problemen voorkomen. Houkema et al. spreken over de 'vicieuze cirkel', zeker in geval van complexe vraagstukken zoals bij dubbel bijzondere kinderen:

> Beschikbare expertise wordt echter vaak ook nog onvoldoende benut. Professionals die hier namelijk wel over beschikken, worden onvoldoende gefaciliteerd om de ondersteuningsmogelijkheden en het handelingsrepertoire te vergroten bij alle betrokkenen die een rol spelen in de begeleiding […] Er lijkt een vicieuze cirkel te bestaan: de vereiste expertise die nodig is voor complexe ondersteuningsvragen wordt pas ingeschakeld als er al problemen zijn ontstaan die voorkomen kunnen worden met

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

eerdere interventies, maar hiervoor is juist van belang dat deze expertise in een eerder stadium laagdrempelig beschikbaar is.[165]

Behoefte 4: persoonlijke ontwikkeling

De intensiteit van hoogbegaafde kinderen laat niemand ongemoeid. Deze kinderen zijn een spiegel voor iedereen in hun omgeving. Een echte relatie met ze aangaan, betekent dat je zelf ook veranderd kunt worden. En het vraagt ook om een 'lerende opstelling' vanuit de leraar. In de gesprekken met onderwijsprofessionals in de regio Tilburg is dit onderwerp maar beperkt aan de orde gekomen. Het zijn vooral de ouders die kenbaar maakten dat het hebben van een hoogbegaafd kind ook een *trigger* is geweest in hun eigen ontwikkeling. Vanuit jongeren kregen we terug hoe belangrijk zij het vinden dat hun docenten congruent zijn. Dat wat ze zeggen, strookt met wie ze zijn. Dat docenten ook bewust zijn van wie ze zijn en eerlijk zijn naar hen toe. Juist omdat hoogbegaafde kinderen er toch wel doorheen prikken. Investeren in de eigen mens-ontwikkeling is dus belangrijk voor leraren. Van Gelder wijdt in haar boek meerdere pagina's aan de leraarcompetenties voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. "Het fundament voor 'HB-proof' onderwijs zit niet in de lesstof en ook niet in de vorm van de opdrachten. De houding en het gedrag van de leerkracht zijn doorslaggevend."[166] Van Gelder noemt een aantal competenties waaronder reflectie, open staan voor alles wat het denken prikkelt en hogere denkvaardigheden. Ook De Heer zegt in haar boek dat leraren een sleutelrol vervullen.[167] Bakx heeft het in haar Rede over het belang van de relatie met leerkrachten en het begrip dat deze kinderen en jongeren van hen nodig hebben.[168] En Csikszentmihalyi et al. [169] spreken van het belang van inspirerende leraren die zelf genieten van leren en het lesgeven. Hou je van wat je doet? Ligt het in lijn met waar je zelf vaan 'aan gaat'? Het zijn essentiële vragen voor leraren die werken met hoogbegaafde leerlingen.

"Je kan aan zijn cijfers zien welke leraren hij graag mag."

~ Een mentor over een hoogbegaafde leerling[170]

Daarnaast kan het werken met hoogbegaafde leerlingen bij een deel van de leraren ertoe leiden, dat ze hun eigen hoogbegaafdheid gaan herkennen. En dat daardoor, net als bij de ouders, een proces gestart wordt van verwerking waarbij ondersteuning welkom is. Zo kan een persoonlijke ontwikkelingsslag geslagen worden, die henzelf en de leerlingen ten goede komt.

[165] Houkema et al. (2018), p. 52
[166] Van Gelder (2016), p. 44
[167] De Heer (2019), p. 75
[168] Rede uitgesproken op 12 april 2019 door prof. dr. Anouke Bakx: 'Begaafde leerling zoekt leerkracht', p.18
[169] Csikszentmihalyi, Rathunde & Whalen (1997) Talented Teenagers, the roots of succes & failure, p. 195
[170] Naam bekend bij onderzoekers

Behoefte 5: leren van elkaar

"Er zitten wel grote verschillen tussen diverse scholen en stichtingen. Het maakt echt uit voor welke school je werkt en of er ruimte is voor intervisie. Er zijn scholen waar leerkrachten kunnen worden voor professionele leergemeenschappen."

~ Daniëlle Goos, leerkracht po daltonschool Helen Parkhurst en talentbegeleider bovenschools Xpect Primair

Onderzoekers die zich gebogen hebben over het thuiszittersvraagstuk, geven aan dat het van belang is dat er van elkaar geleerd wordt.

> Wij zien de oplossing dan ook in het creëren van lerende netwerken om deze brede teams goed te laten functioneren. Groepen professionals die gezamenlijk op basis van casuïstiek gaandeweg bepalen welke werkwijze ze willen hanteren; de werkwijze die het beste resultaat heeft voor het kind, de ouders en hun omgeving. Zo vinden professionals elkaar en kunnen zij afspraken maken die bij hen passen en waar ze elkaar op kunnen aanspreken. Het is belangrijk dat professionals verantwoordelijkheid voelen voor het eindresultaat, niet alleen voor hun stukje van de "keten". Echte samenwerking is niet overdragen en afschuiven. Een lerend netwerk stelt zichzelf heldere concrete (haalbare, kleine, scherpe) doelen, bepaalt gaandeweg de werkwijze op basis van casuïstiek, regelt een plan-do-check-act systematiek in en integreert reflectie en monitoring in de samenwerking.[171]

Ook vanuit de interviews blijkt dat hier behoefte aan is onder de professionals, zoals de deelname in leergemeenschappen, het Talentnetwerk en de vragen die bij het steunpunt terechtkomen.

5.4 Concluderend

Uit dit deel, wat de kern van de analyse vormt, valt te concluderen dat regio Tilburg de afgelopen jaren behoorlijk wat in gang heeft gezet ten aanzien van het aanbod voor hoogbegaafde kinderen/jongeren en ook onderwijsorganisaties. Tilburg staat voor de uitdaging de transitie binnen Plein013 van de focus van het samenwerkingsverband naar verantwoordelijkheid beleggen bij scholen in de wijken in goede banen te leiden zodat er geen afbreuk plaats vindt. Maar ook zijn er volop kansen voor verdere versterking en ook uitbreiding van het huidige aanbod. In het verleden heeft de regio laten zien open te staan voor initiatieven van ouders. Ook Marcelle Hendrickx benadrukt dat zij juist ouders die eventueel als 'lastig' worden ervaren wil betrekken omdat zij meestal gewoon op zoek naar het beste voor hun kind. Daar waar andere gemeenten nog wel eens in een strijd verwikkeld raken met ouderinitiatieven, zou Tilburg een ander voorbeeld kunnen laten zien.

[171] Peeters et al. (2018), p. 16

Ook kan Tilburg meer de samenwerking met particuliere organisaties opzoeken om meer tot meer aanbod op het creatieve vlak te komen. Juist het concept van creatieve werkplaatsen past enorm binnen de doelen van de LEA. Ook kan de gemeente of samenwerkingsverband het initiatief nemen tot het ontwikkelen van het opzetten van vernieuwend onderwijs zoals Agora, hetgeen ook een inspiratiebron kan zijn voor de bestaande middelbare scholen. Vanuit meerdere 'nieuwe' scholen in het land, weten we dat deze een positieve invloed kunnen hebben op de ontwikkeling van bestaande scholen omdat ze die inspiratiebron worden. In de aanbevelingen geven we gerichte adviezen en voorstellen voor vervolgstappen.
Voordat we daar zijn, kijken we eerst nog naar aanbevelingen in algemene zin die voortkomen vanuit onderzoek en de Nederlandse praktijk.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

6 Aanbevelingen vanuit onderzoek en de Nederlandse praktijk

In dit deel gaan we in op een aantal relevante inzichten en adviezen ten aanzien van inrichten van onderwijs en ondersteuning voor hoogbegaafde kinderen en jongeren vanuit onderzoek en literatuur.

6.1 Belemmeringen

Zoals we al eerder schreven: er is al ontzettend veel *knowhow* beschikbaar. Waarom deze nog niet op alle fronten is doorgedrongen in de (onderwijs)praktijk, is ook een veranderkundig vraagstuk. Om die reden bespreken we hier een aantal mogelijke belemmeringen. Wil je iets veranderen in het aanbod voor hoogbegaafden, dan loont het om daar bij stil te staan.

Gelijkheidsideaal

We weten dat hoogbegaafden een andere leerbehoefte hebben maar dat het overheersende gelijkheidsideaal in het onderwijs in de weg kan staan.[172] De Heer:

> Vanuit politiek perspectief wordt gelijkheid geïnterpreteerd als het bieden van gelijke onderwijskansen door een gelijk aanbod aan alle leerlingen. In dat geval wordt het als ondemocratisch beschouwd als (zeer) makkelijk lerende kinderen een ander onderwijsaanbod krijgen dan gemiddeld lerende leerlingen, aangezien alle kinderen getalenteerd zijn.[173]

Veranderen vraagt om loslaten van gewoonten

Er is ook veel alternatieve didactiek aanwezig, o.a. gericht op compacten en verrijken. Zelfs ook actief door de overheid aangeboden middels de website talentstimuleren.nl van het SLO. Maar de vraag is of dat leerkrachten bereikt en of leerkrachten zelf dat ook toepassen. Uit de interviews bleek ook dat het als tijdverdrijf/vermaak ingezet kan worden, maar dat het pas echt helpt wanneer je kijkt wat de kinderen doen

[172] De Heer (2019)
[173] De Heer (2019), p. 44

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

met de stof. Alleen andere stof aanbieden of op andere manier is niet genoeg. Effectief toepassen vraagt dus wel wat meer. Het vraagt een verandering ten opzichte van hetgeen je geleerd hebt over hoe onderwijs werkt, routines in de klas, etc.

De komst van passend onderwijs heeft verzwaring van het werk meegebracht. Werkdruk, of ervaren werkdruk, helpt niet in het creëren van ruimte om te kunnen experimenteren en veranderen. Geestelijke ruimte maar ook fysieke ruimte bieden kan dan helpen. De houding van de schoolleiding doet ertoe. In hoeverre wordt het bieden van geestelijke en fysieke ruimte gefaciliteerd?

Een belemmering in het mogelijk maken van maatwerk voor hoogbegaafde kinderen en jongeren, die een rol een rol kan spelen is dat scholen geen uitzonderingspositie willen creëren voor leerlingen in het doen van aanpassingen omdat zij vrezen dat hier een 'precedentwerking' van uit gaat. In één van de publicaties over thuiszitters, troffen we hier een treffend citaat:

Afbeelding 8 Ontleend aan Buiten de lijntjes (2020), p. 53

Rendementsdenken

Ook de huidige concurrentiepositie tussen scholen kan belemmerend zijn. Dat werkt op meerdere manieren. Het rendementsdenken kan in de weg staan waardoor onderpresterende hoogbegaafde leerlingen afstromen (in plaats van doubleren of toch de kans geven) wanneer zij slechte cijfers hebben.[174] De meer aanwezige sturende werking op resultaten ontbreekt deels bij particuliere scholen. Dat biedt meer experimenteerruimte. Ditzelfde mechanisme kan er ook aan ten grondslag liggen dat potentieel niet tot ontwikkeling wordt gebracht. Wanneer hoogbegaafde leerlingen middelmatig functioneren maar geen reden geven tot zorg of problemen, worden zij vaak niet makkelijk opgemerkt en kunnen zij mentaal afhaken vanwege langdurig onderpresteren en verveling. Dit fenomeen beschrijft De Heer. Mentaal afhaken of aanpassen op jongere leeftijd kan leiden tot motivatieverlies en zelfs tot uitval op latere leeftijd.[175] In het bedrijfsleven werkt het ook vaak zo voor managers: die medewerkers waar problemen mee zijn, die niet functioneren, daar gaat vaak de aandacht naartoe. Juist degenen die rustig werken, maar meer zouden kunnen, krijgen niet de aandacht die ook zij verdienen.

[174] Rector Jan Drentje schrijft over het rendementsdenken en opbrengstgericht werken in dit artikel n.a.v. het recente advies van de onderwijsraad voor driejarige brede brugklassen
[175] De Heer (2019), p. 58/59

Houding ten aanzien van ouders

Een laatste belemmering waardoor niet het passende onderwijs geboden wordt dat nodig is, is de houding die leraren en scholen aannemen richting ouders. Vaak wordt binnen de schoolmuren gedacht dat leraren of andere onderwijsprofessionals zoals intern begeleiders de professionals zijn. Ouders voelen zich al snel een lastige of moeilijke ouder. En de professionals kunnen de opvatting hebben dat zij het moeten weten of het het beste weten waardoor ze niet (voldoende) open staan voor de input voor ouders. Mark Weghorst, changemaker bij het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, schreef in 2017 een treffende blog over dit onderwerp met de aansprekende titel 'Oplossing nodig? Bedenk ze eens mét ouders!'

> De hamvraag is of je ouders buiten beeld kunt houden als professional. Of het professioneel is om ouders niet te betrekken in je oplossingen. [...] In alle gevallen zullen ouders de bedachte oplossing moeten gaan uitvoeren, thuis in relatie tot hun kinderen en naar school in relatie tot de school van die kinderen. Een oplossing die niet past in de gedachtegang van ouders is een onwerkbare oplossing. [...] Ouderschap kent geen basisniveau dat hierin voorziet. Zo kan het zijn dat je met een brede variëteit aan ouders te maken krijgt. De een is gebekter dan de ander, de een is redelijker dan de ander. En met al die ouders zul je het moeten doen.
>
> Natuurlijk vertellen we ouders dat ze moeten denken om hun relatie met de school, dat ze proberen samen te werken met school en dat ze goed moeten communiceren. We vertellen ook dat ze terecht heel veel mogen verwachten van die hoogopgeleide professionals. Ze zitten echter wel in een bijzondere positie. Waar iedere professional op ieder moment zijn handen ervan af kan trekken, is dat voor een ouder niet mogelijk. Die blijft ouder, hoe de situatie zich ook ontwikkelt. Dat maakt dat de haalbaarheid van een oplossing altijd begint en eindigt bij de mogelijkheden van de ouder. Daarom is het meenemen van ouders in het proces van oplossen zo belangrijk. [176]

Ook uit het onderzoek van Regioplan[177] komt naar voren dat niet of onvoldoende luisteren naar en samenwerken met ouders passend onderwijs in de weg kan staan. Terwijl we weten, o.a. uit de interviews, dat samenwerking tussen scholen en ouders enorm kan bijdragen in het doen van de juiste aanpassingen.

Concluderend

Uit het voorgaande is af te leiden dat het de aanbeveling verdient om stil te staan bij het denken en de overtuigingen die al dan niet bewust bepalend zijn voor het handelen op de school. Reflectie, het open gesprek, de bereidheid te onderzoeken: dat zijn factoren die van belang zijn. Maar dus ook randvoorwaardelijke zaken zoals tijd, geld en geestelijke ruimte.

[176] https://markweghorst.com/oplossing-nodig-bedenk-ze-eens-met-ouders/, geraadpleegd 15 april 2021
[177] Lubberman et al. (2019)

6.2 Succescondities voor (passend) onderwijs aan hoogbegaafden

Professor Mooij, eerder aangehaald, publiceerde samen met een aantal vakgenoten in 2007 het rapport 'Succescondities voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen'. Dat screening en aanpassing van het onderwijs vanaf dag één van belang is voor deze groep kinderen, is zo'n succesconditie welke reeds aan bod is gekomen. Een andere conditie is dat het onderwijs meer individueel gericht is. In plaats van de competitieve oriëntatie van het huidige klassikale onderwijs tussen klasgenoten, zouden hoogbegaafde kinderen meer uitgedaagd moeten worden zichzelf te verbeteren en ontwikkelen (in plaats van af te zetten tegen de prestaties klasgenoten).[178] De vraag is dan ook of het leerstofjaarklassensysteem wel past voor de hoogbegaafde leerling. Mooij schrijft ook regelmatig over het concept 'optimaliserend onderwijs' (door hemzelf afgekort tot OO). Vorig jaar publiceerde hij in het tijdschrift Talent een onderwijsmanifest waarin Mooij in gaat op de kenmerken van dit concept:

> Ter verduidelijking behandel ik kenmerken die dit onderwijsmodel onderscheiden van het traditionele leerstofjaarsysteem. OO wordt gekenmerkt door: 1) verantwoorde bepaling en benutting van beginkenmerken per kind/leerling; 2) integratie van landelijke kerndoelen in een landelijk kerncurriculum; een vrij curriculum; 3) dubbele diagnostiek tijdens de gehele schoolloopbaan; 4) inrichting en benutting van een 'Pedagogisch Didactische Kern Structuur' (PDKS); 5) integratie van onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen/leerlingen met beperkingen; 6) ontwikkelen en beproeven van OO in pilotprojecten; 7) ICT en continue optimalisering van ontwikkelings- en leerprocessen.[179]

Het voert te ver om dit in het kader van deze analyse verder uit te diepen, maar het gedachtegoed van Mooij biedt handvatten voor een alternatief voor het leerstoffenjaarklassensysteem, dat zoals we zagen in het vorige deel kan knellen voor hoogbegaafde leerlingen. In het manifest hoogbegaafdenonderwijs van de Stichting Hoogbegaafdheid stelt men "dat voor de 145+ groep in Nederland geheel geen onderwijs bestaat dat aansluit op de wijze waarop deze groep in staat is om te leren en zich te ontwikkelen".

Toekomstgerichte aanpak voor drop-outs

Koenderink & Van Dijk (2015) stellen in hun publicatie een toekomstgerichte aanpak voor waarin zij een vijftal uitgangspunten[180] definiëren voor hoogbegaafde drop-outs.

1) De aanpak voor hoogbegaafde drop-outs zal altijd gericht moeten zijn op het opbouwen van een betekenisvolle toekomst.

2) Het stellen van de juiste diagnose bij hoogbegaafde jongeren met problemen is een complex proces. Het is essentieel om te bepalen welke ondersteuning nodig is voor belangrijke peilers: studeren, levensvaardigheden en gezondheid.

[178] Mooij et al. (2007), p. 55
[179] https://www.tijdschrifttalent.nl/art/50-956_Het-onderwijsmanifest-van-professor-Ton-Mooij, geraadpleegd 14 april 2021
[180] Koenderink & Van Dijk (2015), p. 25-28

3) Voorkomen is beter dan genezen. Zorg wordt snel en dichtbij of binnen school gegeven. Directe zorg is goedkoper dan zorg na lang wachten.

4) Hoogbegaafden hebben behoefte aan aandacht voor hun cognitieve mogelijkheden. Waar nodig zijn aangepaste schoolvoorzieningen nodig om dit te ondersteunen.

5) De aanpak voor onderwijsondersteuning voor hoogbegaafde leerlingen en voor hoogbegaafde drop-outs vraagt systeemgerichte aanpak. Ouders, de school, leerkrachten, jeugdzorg, de buurt- of sportclub en niet te vergeten de jongere zelf. Iedereen speelt een cruciale rol in een duurzame aanpak.

Ze stellen een escalatieladder voor met verschillende arrangementen en voorzieningen waarbij er per trede een passend aanbod is:[181]

1. Aangepast en verrijkend onderwijs voor hoogbegaafden binnen de reguliere schoolklas.
2. Aparte plusklassen, plusarrangementen en plusprojecten voor hoogbegaafden binnen het regulier onderwijs.
3. Aparte (bovenschoolse) reboundprogramma's waar een hoogbegaafde leerling die dreigt uit te vallen op adem kan komen en ontbrekende vaardigheden kunnen worden getraind.
4. Speciaal onderwijs voor hoogbegaafde kinderen en jongeren voor die leerlingen die onvoldoende baat hebben bij de voorgaande oplossingen.
5. Deskundigheidsprogramma's voor GGZ werkers om te voorkomen dat hoogbegaafden met ernstige gedrags- en emotionele problemen eenzijdig worden gediagnosticeerd en adequaat worden behandeld. Koppeling van klinieken voor bijvoorbeeld autisme aan een VSO-school voor hoogbegaafdheid.
6. Een dagbestedingsvoorziening voor hoogbegaafde leerlingen die ook in het speciaal onderwijs niet kunnen aarden en waarvoor geen fulltime GGZ zorg nodig is. In deze voorziening staat zelfzorg, socialisatie en toeleiding naar zinvol (vrijwilligers)werk centraal.

Voor deze analyse hebben we ons beperkt tot het onderwijsaanbod en aanpalend aanbod (zoals onderwijszorgcombinaties) maar hebben we de zorg (d.w.z. trede 5) en dagbesteding (d.w.z. trede 6) buiten beschouwing gelaten. Wanneer we voor de regio Tilburg deze escalatieladder als uitgangspunt nemen voor het aanbod aan hoogbegaafden kinderen en jongeren, zien we dat er voorzien wordt in trede 1 t/m 3. De vierde trede spreekt van speciaal onderwijs: dit biedt nieuwe mogelijkheden. Hier komen we in de conclusies verder op terug.

Traumasensitief lesgeven

Hoogbegaafde kinderen en jongeren raken niet zelden getraumatiseerd in hun schoolgang. Omdat ze gepest worden omdat ze 'anders' kunnen zijn of omdat ze niet gezien, niet erkend en niet begrepen worden. Anton

[181] Koenderink & Van Dijk (2015), p. 28

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Horeweg spreekt in zijn boek 'De traumasensitieve school' van schooltrauma: "Een reeks zeer ingrijpende ervaringen de ertoe leiden dat het kind zo angstig wordt dat het niet meer naar school kan."[182] Dat angst een rol speelt, zien we ook in de praktijk terug. Net als complete uitputting.

Wanneer kinderen thuis komen te zitten en beschadigd zijn geraakt, kunnen ze middels voorzieningen als Talentklas of Top Track in de regio Tilburg de weg naar een reguliere school wel weer vinden, maar willen we voorkomen dat deze kinderen alsnog opnieuw vastlopen of uitvallen, is traumasensitief lesgeven van belang. Horeweg vraagt hier erkenning voor in zijn boek.

> Veel kinderen die thuiszitten, hebben het nodige meegemaakt aan soms zeer ingrijpende gebeurtenissen. Omdat veel van die gebeurtenissen plaatsvinden op school, voor ze thuiszitter worden, is het denk ik goed deze groep kinderen in acht te nemen. Het is zelfs zeer aannemelijk dat kinderen die thuiszitten getraumatiseerd zijn.[183]

Het boek van Horeweg kreeg de ondertitel 'een andere kijk op gedragsproblemen in de klas'. In de diagnostische zorg ligt de focus vaak op gedrag, mede doordat de DSM veelal bestaat uit gedragskenmerken. Minder wordt er gekeken naar de *oorzaken* van het gedrag. Terwijl dat juist handvatten kan bieden voor een juiste benadering. Een vervelend kind kan dat gedrag vertonen omdat het verveeld is en geen uitdaging heeft. Clownesk gedrag is dan een masker. Voorbij gedrag (leren) kijken is nuttig voor iedere leraar om adequaat te reageren op gedrag.

6.3 De rol van de gemeente

Op 23 november 2018 publiceren Peeters et al. de publicatie 'Mét andere ogen' met advies over 'hoe de samenwerking tussen de domeinen (passend) onderwijs, jeugd en zorg verbeterd kan worden'. Deze publicatie verschijnt op verzoek van de coalitie Onderwijs, Zorg en Jeugd. Voor deze publicatie werden 60 gesprekken gevoerd en ook vele documenten geanalyseerd. In de adviezen besteden de auteurs aandacht aan de rol van de gemeente:

> De gemeente kan een cruciale verbindende rol spelen in de totstandkoming van een gedeelde visie, als hoeder van het algemeen belang.[184]

> De meeste gesprekspartners vinden de gemeente de aangewezen partij om op lokaal/regionaal niveau het initiatief te nemen en de rol van verbindende regisseur op zich te nemen. Het woord 'regie' wordt op allerlei wijzen gebruikt, maar hier wordt bedoeld de rol van verbinder, bemiddelaar, facilitator. De regisseur is degene die partijen samenbrengt, de samenwerking faciliteert en die het initiatief neemt voor het ontstaan van een gedragen visie, het is dus niet degene die de baas is. Ook de coalitie heeft in haar visie opgenomen dat gemeenten het voortouw moeten nemen bij het opstellen van een

[182] Horeweg (2018), p. 307
[183] Horeweg (2018), p. 307
[184] Peeters et al. (2018), p. 19

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

> integraal jeugdbeleid en een aanjaag- en regierol moeten vervullen in de regionale afstemming jeugdhulp- passend onderwijs- jeugdgezondheid(zorg). Deze rolopvatting past bij de fase van transitie naar transformatie.[185]

Nu bleek uit de subsidieaanvraag van Plein013 en Portvolio dat er bewust gekozen is om geen definitie van hoogbegaafdheid te hanteren, omdat er zovelen zijn. Ook ligt er nog geen duidelijke 'stip op de horizon' als het gaat om hoogbegaafden in de regio Tilburg. In alle gesprekken en interviews voor deze analyse hebben we de 'wondervraag' gesteld.[186] Hieruit kwamen echte gevoelsantwoorden die gaan richting een hoger doel. Er zaten vele overeenkomsten tussen de antwoorden, waaruit af te leiden is dat wanneer je naar de kern gaat van de bedoeling van onderwijs voor hoogbegaafden, dat je het snel met elkaar eens bent.

Zoals gezegd willen we met dit rapport input geven om stappen voorwaarts te maken. Ten aanzien van aanbod voor hoogbegaafden zou de gemeente een rol kunnen pakken in het faciliteren dat er een gemeenschappelijke visie op hoogbegaafde kinderen en jongeren, in het verlengde van o.a. de LEA, komt te liggen. Dit betreft dan beleidsniveau. Op het niveau van individuele situaties zou de gemeente ook een sterkere rol kunnen vervullen wanneer de leerplichtambtenaren nog sterker de rol van leerrecht consulent gaan vervullen. Leerplicht zou een mediators rol kunnen vervullen wanneer dat nodig is, bijvoorbeeld tussen scholen en ouders. In de aanbevelingen in deel 8 gaan we daar nog verder op in.

[185] Peeters et al. (2018), p. 19/20
[186] Zie de laatste vraag in de checklists

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

7 Conclusies

In dit rapport zijn gaandeweg al de nodige eerste conclusies de revue gepasseerd. We kiezen er hier voor om niet opnieuw te gaan herhalen, maar om de inzichten opgedaan samen te vatten in drie kernconclusies waar we in deel 8 tevens concrete aanbevelingen aan koppelen. Alvorens daar op in te gaan, halen we de hypothesen terug om daar een reflectie op te bieden vanuit hetgeen we tegen zijn gekomen in de analyse.

7.1 Reflectie op de hypothesen

Hypothesen geven richting aan een onderzoek. Ze laten je kijken naar waar je verwacht dat relevante inzichten gevonden kunnen worden, voordat je in een groot onderzoeksveld op pad gaat. Dat geldt helemaal voor het grote, constant in ontwikkeling zijnde, veld van hoogbegaafdheid. Na een goede vier maanden daarin onderweg te zijn geweest, kijken we terug naar de oorspronkelijke hypothesen en wat we daar als onderzoekers als reflectie op hebben.

1. Het huidige aanbod is vooral gericht op cognitieve ontwikkelbehoefte en zorgbehoefte maar nog onvoldoende op de zijns-component waar wel een behoefte aan is.

   Voor deze hypothese hebben we bevestiging gevonden: zowel vanuit de analyse van het aanbod als ook vanuit de interviews. De aandacht voor het cognitieve aspect in het aanbod is ruimschoots aanwezig en wordt ook steeds meer ingestoken vanuit een ontwikkelperspectief, en dus niet alleen om problemen te verhelpen of te voorkomen.

   Het aanbod in de zorgbehoefte is nog grotendeels gericht op het verhelpen van problemen. Een meer op optimale ontwikkeling van het hoogbegaafde kind gericht zorgaanbod, blijft wat achter. Juist via een ontwikkelgerichte begeleiding op het zijns-aspect van hoogbegaafdheid vanaf jonge leeftijd, kan de zorgvraag beperkt worden.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

De interviews met hoogbegaafde kinderen/jongvolwassenen en hun ouders bevestigen wat veel literatuur aangeeft: er bestaat een grote behoefte aan juist dit type ondersteuning. Hier ligt dus nog ontwikkelruimte voor het aanbod.

2. Het risico op langdurig uitval is het grootste:
   a) bij onvoldoende aandacht voor de zijns-component in het aanbod;
   b) rondom overgangsmomenten;
   c) in geval van '*twice exceptional*'.

   Voor deze hypothese hebben we bevestiging gevonden: zowel vanuit de analyse van het aanbod als ook vanuit de interviews. Aansluitend bij de laatste reflectie op hypothese 1: Niet alleen de behoefte aan ondersteuning op de zijns-component is groot, ook wanneer het tot langdurig uitval komt, blijkt de zijns-component vaak de doorslaggevende factor te zijn. Vooral omdat bij hoogbegaafden, en zeker bij de 145+ kinderen, de cognitieve behoefte en de zijnsbehoefte zo met elkaar vervlochten zijn, is actieve ondersteuning op het zijns-stuk essentieel om het risico op uitval te verkleinen.

   Dat het risico op langdurig uitval het grootste is rondom overgangsmomenten is ook naar voren gekomen in de analyse. Een grondige en warme overdracht op die momenten verkleint het risico. Niet bij alle overgangsmomenten tussen 0 en 23 jaar is het oog voor hoogbegaafdheid daarbij even groot. Het zal bijvoorbeeld door GGD en voorschoolse kinderopvang eerst gesignaleerd moeten worden, voordat het meegenomen kan worden in de overdracht. Warme overdracht tussen vo en vervolgopleidingen is niet vanzelfsprekend en dan is het aan de hoogbegaafde jongere zelf om tijdig hulp in te roepen. In het algemeen zorgt juist het hoogbegaafd zijn voor een uitvergroting van het risico dat ieder kind loopt op uitval bij overgangsmomenten.

   De dubbel bijzondere kinderen zijn zoals verwacht een risicogroep waar het gaat om langdurig uitval. Deze groep vraagt veel: veel expertise, veel aandacht, veel tijd, veel geduld en veel liefde. En dan nog is er geen garantie dat uitval voorkomen kan worden. Wel hebben we de indruk dat deze groep goed op het netvlies van diverse professionals in het Tilburgse staat, maar dat er überhaupt, nationaal en wereldwijd, nog veel te onderzoeken en te ontwikkelen valt, waar het gaat om ondersteuning van deze doelgroep.

3. Thuis komen te zitten (om te 'herstellen'), maakt terugkeer lastig. Voorzieningen naast het onderwijs voor (dreigende) drop-outs kunnen daarentegen juist de terugkeer vergemakkelijken.

   Vanuit interviews met ouders en (voormalig) langdurige thuiszitters[187] *weten we dat hoe langer een kind uit het onderwijssysteem is, des te minder de wens er is om terug te keren. Zeker wanneer er een zinvolle leeromgeving wordt gecreëerd, bijvoorbeeld door middel van thuisonderwijs. Of wanneer kinderen vanuit leerplicht een vrijstelling (5a) hebben gekregen, is er vaak van mogelijke terugkeer geen sprake meer. Tilburg heeft het beleid deze niet te gebruiken bij hoogbegaafde*

[187] I.h.k.v onderwijsboek Kim Castenmiller

thuiszitters maar bijvoorbeeld gebruik te maken van de variawet. Ook belanden kinderen nog wel eens op particuliere scholen door ouders zelf opgericht (zoals LOS Deurne) waardoor de wens om terug te keren naar regulier onderwijs niet meer bestaat.

Tegelijkertijd zijn wij er geen voorstander van terughoudend te worden als het gaat om kinderen de mogelijkheid te geven thuis te herstellen en tot rust te komen. Wat de impact kan zijn van voorzieningen voor hoogbegaafde drop-outs, is wel een en ander bekend vanuit onderzoek zoals van CCL en Feniks.

4. Van alle onderwijsprofessionals heeft de leraar de grootste invloed op de aansluiting van het onderwijs op de behoefte van de meer-/hoogbegaafde leerling.

   Voor deze hypothese hebben we bevestiging gevonden: zowel vanuit de analyse van het aanbod als ook vanuit de interviews. Deze hypothese ligt op het eerste gezicht voor de hand: de leraar is het voornaamste contactpunt van de hoogbegaafde met het onderwijs. De directe ervaring met 'school' verloopt via de leraar. Wanneer deze oog heeft voor de hoogbegaafde leerling, liefst een goede klik, en tevens de kennis en kunde heeft om het onderwijs aan te laten sluiten bij de behoeften, dan is dat van zeer grote waarde. Meerdere keren hoorden we tijdens de interviews met jongeren en ouders van hoogbegaafde kinderen: Het was die ene leerkracht (soms intern begeleider) die het verschil maakte.

5. Wederzijds begrip tussen ouders en de professionals, eventueel gefaciliteerd middels informatievoorziening en ondersteuning, draagt bij aan een soepele schoolloopbaan.

   Voor deze hypothese hebben we bevestiging gevonden: zowel vanuit de analyse van het aanbod als ook vanuit de interviews. Een soepele schoolloopbaan van hoogbegaafde kinderen vraagt om een goede samenwerking tussen ouders, school en eventueel betrokken (zorg)professionals. Goede samenwerking vraagt om een liefst langdurige relatie met wederzijds begrip voor elkaars situatie, elkaars rol en verantwoordelijkheden en voor wat kan en niet kan.

   Situaties waarbij over en weer het begrip onvoldoende is, leiden onvermijdelijk tot een problematische schoolloopbaan. En zelfs zeer uitdagende situaties kunnen in goede banen geleid worden, wanneer dat begrip er wel is. Beide scenario's zijn we in onze analyse tegengekomen en onderstrepen het belang van informatievoorziening en ondersteuning om te komen tot dat wederzijdse begrip. Niet alle ouders zijn zomaar in staat om op constructieve wijze op te komen voor hun kind en niet alle leraren hebben zomaar oog voor de uitdagende situatie waarvoor ouders van hoogbegaafde kinderen zich soms gesteld zien.

6. Hoogbegaafdheid is een extra grote uitdaging voor het onderwijs vanwege de grote variatie onder deze groep, hetgeen indruist tegen een systeem dat gericht is op klassikaal onderwijs gebaseerd op een gemiddeld kind met een gemiddelde ontwikkeling.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Voor deze hypothese hebben we bevestiging gevonden: zowel vanuit de analyse van het aanbod als ook vanuit de interviews. Wat we geleerd hebben is dat hoogbegaafdheid alles uitvergroot. Met het toenemen van begaafdheid neemt ook de variatie tussen hoogbegaafden onderling toe. Tevens neemt de kans op een niet-lineaire of een niet-harmonische ontwikkeling toe: voorlijk op gebied Taal achterblijvend op gebied Rekenen of bijvoorbeeld voorlijk op cognitief gebied, achterblijvend op emotioneel gebied.

Deze enorme variatie bedienen vanuit klassikaal onderwijs gericht op gemiddelden, is hierdoor een uitdaging. Het benodigde maatwerk is dan niet altijd goed te realiseren. Dit kwam terug in zowel de interviews met jongeren, ouders als met het onderwijs. Deze uitdaging aangaan vraagt om kennis, tijd en ruimte aan de kant van het onderwijs.

7. Vroegsignalering mét tijdige ondersteuning of interventie, kan uitval voorkomen.

Voor deze hypothese hebben we bevestiging gevonden: zowel vanuit de analyse van het aanbod als ook vanuit de interviews. Hoogbegaafd is iemand al bij de geboorte. Al met enkele maanden vallen specifieke hoogbegaafdheidskenmerken waar te nemen. Tevens blijkt dat kinderen al op zeer jonge leeftijd ongewenst aanpassingsgedrag gaan vertonen, wat hun ontwikkeling geen goed doet en op termijn tot onderpresteren of zelfs tot uitval kan leiden. Het is als een splitsing in de weg waarbij op termijn de hoogbegaafde ver van haar/zijn authentieke zelf af komt te staan.

Dit gegeven uit zowel literatuur als de interviews pleit voor een koninklijke route rondom hoogbegaafdheid: inzetten op vroegsignalering met tijdige ondersteuning/interventie. Niet alleen om uitval te voorkomen, maar om iedere hoogbegaafde de kans te geven zichzelf optimaal te ontwikkelen.

7.2 Drie kernconclusies

Vanuit een beschouwing van alle bevindingen, komen we tot drie kernconclusies gericht op de regio Tilburg wanneer we behoefte, vraag en aanbod tegen elkaar afzetten voor hoogbegaafde kinderen en jongeren van 0 tot 23 jaar, hun ouders en de onderwijsorganisaties. Deze kernconclusies bevatten tevens de aanknopingspunten met de aanbevelingen. In dit deel noemen we dan ook al de nodige suggesties. In het volgende deel, maken we e.a. concreet en brengen we focus aan.

Regio Tilburg loopt voorop: nu vasthouden en uitbouwen

Dat er de afgelopen jaren binnen de regio Tilburg is **geïnvesteerd in het aanbod voor hoogbegaafde kinderen en jongeren** is duidelijk zichtbaar. De geïnterviewden geven aan dat ze zien dat er veel meer *awareness* is gekomen. En meer: er is duidelijk geïnvesteerd door het onderwijsveld in zaken als scholing, hoogbegaafdenspecialisten en het Steunpunt Hoogbegaafdheid binnen Plein013. Binnen de regio staat

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

samenwerking hoog in het vaandel en ook dat wordt zichtbaar op meerdere fronten zoals in het Talentnetwerk en Point013. Ook zijn er meerdere initiatieven ontplooid zoals de Talentklas en zag de voorziening Top Track in 2020 het levenslicht. Vanuit de gemeente wordt hierin eigenaarschap getoond door ook het voortouw te nemen. Leerplicht neemt een proactieve rol en investeert in het onderwerp hoogbegaafdheid. Met de transitie die in gang is vanuit Plein013 van centrale ondersteuning naar versterking in de wijk, is er wel sprake van een cruciale overgangsfase. Deze fase verdient aandacht in de vorm van communicatie en ook bewustwording: is iedereen hier klaar voor? Waar komen de leerlingen die nu deelnemen in Intermezzo terecht? Kunnen de kleinere stichtingen de expertise voor hoogbegaafdheid zelfstandig versterken?

Verder is duidelijk dat er ook binnen de Gemeente Tilburg kansen liggen voor **uitbreiding van aanbod voor creatief talent**. Zoals uit de analyse naar voren is gekomen, zien we in andere regio's en gemeenten dat er aanbod is voor creatief begaafden die uit zijn gevallen (zoals Walhallab of Qeske). Iets dergelijks ontbreekt in Tilburg maar zou gezien de LEA en ook de aandacht voor cultuur enorm passen binnen de regio. Hierin kan samenwerking opgezocht worden met bedrijven of particuliere organisaties.

Een derde waarneming is gerelateerd aan de fase waarin het Talentnetwerk opereert en de focus die er nu ligt. Aan het netwerk wordt heel breed deelgenomen maar zien we ook dat de focus vooral ligt op de schoolgaande kinderen, po en vo. Binnen het netwerk ligt er ook wel de wens om de **samenwerking met GGD en KDV/peuteropvang te verstevigen** om zo meer focus te hebben op de leeftijdsfase van 0 tot 4 jaar. Idealiter wordt al voordat kinderen naar school gaan een ontwikkelingsvoorsprong waargenomen en krijgen ouders ook handvatten aangereikt als ze deze nodig hebben voor het opvoeden van een hoogbegaafd kind. Bij consultatiebureaus staat vaak de gemiddelde ontwikkeling van een kind centraal. Bij problemen wordt er pas geacteerd, terwijl het bijvoorbeeld heel geruststellend kan zijn als jonge ouder om te weten dat de geringe slaapbehoefte of de sterke prikkelgevoeligheid van jouw peuter niet 'raar' of afwijkend is, maar een aanwijzing voor andere behoeften.

Naast de aandacht voor het jonge kind, zou binnen het Talentnetwerk ook de **relatie met het mbo en aandacht voor hoogbegaafde voortijdig schoolverlaters in de leeftijd van 18 tot 23 jaar** kunnen worden geborgd. Ook op dit terrein is er ruimte om nieuwe initiatieven te ontplooien. In onze analyse zijn we niet diep ingegaan op deze groep. We spraken met twee jongeren waarbij één een passende opleiding heeft gevonden na omzwervingen maar de ander nog altijd thuis zit. Een uitzonderlijk hoogbegaafd en zeer creatief talent. We vermoeden dat deze unieke situatie niet op zichzelf staat. Dat vermoeden is gebaseerd vanuit vele gesprekken in de praktijk. Zoals in de korte biografie terug te lezen is, werken we zelf met een assessment om volwassenen verder te helpen met hun begaafdheid in hun werk en hun leven. Het ontwikkelde assessment heeft ruime aandacht voor creatief talent. Inmiddels wordt het assessment aangepast voor de leeftijd vanaf 18 jaar omdat we juist ook veel jong volwassenen tegen komen die gedurende hun schooltijd niet uit de verf zijn gekomen doordat ze wel erkend zijn in hun intellectuele vermogens maar niet hun creatieve vermogens. Voor deze groep is de middelbare schooltijd vaak pijnlijk, en komen zij pas tot bloei wanneer er erkenning en ruimte is voor het creatief talent. De behoefte om te creëren is ook groot bij begaafden. Niet erkende behoefte en behoefte die geen uitlaatklep heeft gekregen,

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

kan naar binnen slaan en bijdragen aan internaliserende problematiek. Het Talentnetwerk zou zich ook hier meer over kunnen gaan buigen: wat bieden we voor jongeren? Idealiter gaat het netwerk in gesprek met deze groep jongeren om te kijken welke vraag er is en worden er in samenwerking vraaggestuurde experimenten opgezet om alsnog het behalen van een startkwalificatie, gewenst diploma of verdere ontwikkeling van potentieel mogelijk te maken. Hierin kan dan de samenwerking met de hoogbegaafde onderzoekspraktijk worden gelegd om lessen te leren of wat werkt voor deze specifieke groep jongeren, waar andere regio's en hun hoogbegaafde voortijdig schoolverlaters voordeel aan kunnen hebben.

Ruimte voor écht nieuwe onderwijsconcepten

Zoals we hebben gezien, bestaat 'dé' hoogbegaafde niet. Een getraumatiseerde hoogbegaafde thuiszitter terug in laten stromen vraagt heel wat anders van het onderwijsaanbod dan onderwijs aan de hoogbegaafde die lekker in zijn of haar vel zit op de middelbare school en goed uit de voeten kan met extra aanbod en ontmoetingen met *peers.* Gezien de insteek van de regio op preventie, is het de moeite waard om te kijken naar onderwijs dat zo goed aansluit bij de behoeften van hoogbegaafden, dat er minder uitval komt. Voorkomen in plaats van repareren dus.

In Nederland zien we twee stromingen als het gaat om kijk op speciaal onderwijs voor hoogbegaafden. Een stroming die voor inclusief onderwijs is waarbij er zelfs een einde komt aan het speciaal onderwijs systeem zoals we dat nu kennen. Samenwerkingsverbanden waar deze stroming dominant is, kiest vaak bewust *niet* voor het inrichten van voltijds hoogbegaafdenonderwijs. De andere stroming, en dat geluid horen we ook vaak terug bij ouders met (uitzonderlijk) hoogbegaafde kinderen, is juist voor **het inrichten van speciaal onderwijs voor hoogbegaafde kinderen**. Een cluster vijf misschien wel.

Vanuit de veranderkunde onderscheiden we drie manieren van veranderen: het bestaande optimaliseren, het bestaande veranderen en iets nieuws beginnen. Wanneer je met deze bril kijkt naar het onderwijs, dan zou je kunnen zeggen dat extra lesmateriaal of verrijken/compacten binnen de muren van de school of het inrichten van bovenschoolse plusklassen past bij optimaliseren. Dan haal je meer uit het bestaande. Onderwijs anders inrichten, zoals meer binnen De Nieuwste School (of binnen Agora scholen) is gedaan, hoort bij het bestaande veranderen. Maar wanneer we kijken naar echt iets nieuws beginnen, dan zien we op dat terrein nog weinig binnen Nederland. Er zijn diverse pogingen gedaan voor het opzetten van hb-onderwijs, zoals de Leonardo scholen. De vraag is of daar niet in oude valkuilen gestapt is. Voor dit rapport voert dat nu te ver, maar op basis van de vele gesprekken constateren wij dat het de moeite waard is om een experiment te overwegen waarbij voltijds hb-onderwijs wordt ingericht.

Wij denken dan aan een school van 3 tot 18 jaar waarbij ook de inzichten van o.a. Mooij met betrekking tot individugericht onderwijs en ook de *lessons learned* van democratische scholen en vanuit *homeschooling* kan worden gebruikt. Ieder kind een eigen dagritme. Vanwege de typische asynchrone ontwikkeling en ook de grote variatie bij 130+ én vooral 145+, is speciaal onderwijs waarbij men het leerstofjaarklassensysteem en ook de scheiding tussen po en vo loslaat, een overweging. Regio Tilburg zou een pilot regio kunnen worden, in afstemming met OCW, voor een nieuw type school. Dat de tijd rijp is voor vernieuwing, blijkt wel uit de

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

wet Meer Ruimte voor Nieuwe Scholen die per juni 2021 ingaat en ook de ontwikkeling van tienerscholen zoals Spring High[188] een samenwerking tussen een po en vo bestuur die met steun van de Gemeente Amsterdam is opgezet. Spring High is niet specifiek een school voor hoogbegaafden maar kent wel een opzet die goed past bij deze doelgroep. Dat er ruimte is voor nieuwe schoolconcepten, naast het bestaande en bekende, is duidelijk. Stadsdeel Nieuw-West in Amsterdam heeft een onderwijs *challenge* uitgeschreven wat de aanzet is geweest voor de ontwikkeling van deze school.

Nieuwe combinaties maken tussen bestaande schoolvormen (zoals de beroepenhavo of mhbo-opleidingen), past ook in de hedendaagse ontwikkelingen. In het rapport 'Buiten de lijntjes' van No5 Foundation, waarin het thuiszittersvraagstuk door de ogen van kinderen en jongeren zelf is belicht, lazen we een treffend citaat: "Ik ben niet van het leren, meer van het doen. Maar wel op niveau. Als het niveau te laag is, ga ik me vervelen. Ik wil graag werken met mijn handen en leren op hoog niveau. Maar die combinatie is er nauwelijks."[189] Het was dit citaat, eigen ervaringen en bevindingen vanuit het onderzoek van Kim Castenmiller, dat het idee ontstond voor een nieuw mhbo-concept voor slimme doeners[190], gestoeld op inzichten uit onderwijs voor jongens. Er vinden momenteel verkennende gesprekken plaats in andere regio's om dit concept neer te gaan zetten. Wat opvallend is, is de positieve response op het concept. Er is veel herkenning bij ouders, bij slimme tieners die afgestroomd zijn naar de mavo en ook bij decanen op mavo/havo scholen en bij innovators binnen het mbo. Kortom, het gaan combineren van enerzijds praktisch doen (zoals binnen het mbo terug te vinden is) en het cognitief denken (op het niveau van hbo) vult een behoefte in. Wat zichtbaar is in het huidige mhbo-aanbod, is dat het veelal bestaande mbo-opleidingen zijn waar versnellingsmogelijkheden en een aantal hbo-vakken worden aangeboden. Wat nog niet is gedaan, is het neerzetten van een opleiding vanuit een geheel nieuw concept.

Bestaande hb-activiteiten doorontwikkelen

Zoals uit de analyse naar voren is gekomen, past het aanbod dat reeds ontwikkeld is vooral bij de cognitieve ontwikkelbehoeften en is er ook een goede basis nu met onderwijszorgcombinaties en aanbod middels de Talentklas. In de subsidieaanvraag van Plein013 en Portvolio zien we dat het plan spreekt van cognitief begaafden. Een hele belangrijke basis, maar er is *more to it*, zoals in dit rapport te lezen is.

Na het opleiden (en daarmee ook meer bewustmaken) van onderwijsprofessionals, zijn er meerdere mogelijkheden om door te ontwikkelen. Zo kan er gedacht worden aan een gerichte training voor medewerkers werkzaam op consultatiebureaus, kinderopvang en peuterspeelzalen om **vroegsignalering** te versterken. Ook kan er binnen de regio gewerkt worden aan versterken van overdracht tussen voorschoolse voorzieningen en de basisschool, in lijn met hoe De Boemerang hier mee bezig is. Dat brengt direct een volgend punt naar boven: er zou nog veel meer gedeeld en geleerd kunnen worden van elkaar. Nu is de samenwerking binnen de regio Tilburg al behoorlijk sterk, maar er liggen ook mogelijkheden voor uitbreiden.

[188] Meer over Spring High: https://www.woonwest.nl/spring-high-een-school-zonder-cijfers-en-met-resultaten/ en https://www.kvlo.nl/mysite/modules/MDIA0100/3469_spring_high__nieuwe_onderwijsvorm_in_nieuw_west_(lo3_2018).pdf
[189] https://www.numberfive.community/post/publicatie-buiten-de-lijntjes
[190] De contouren voor dit concept zijn ruw uitgewerkt onder de titel Smart Creactivity en op aanvraag beschikbaar

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Er zou bijvoorbeeld één werkwijze, één instrument ontwikkeld kunnen worden waar alle basisscholen mee gaan werken.

Vanuit de analyse zien we dat het voor hoogbegaafden congruentie heel belangrijk is. Niet alleen aangepast lesaanbod en dus 'wat je doet', maar ook: **wie ben jij als leerkracht**? Het werken met hoogbegaafde kinderen kan om meerdere redenen confronterend zijn (zoals dat ze niet direct iets aannemen en een sterk rechtvaardigheidsgevoel hebben). Zo zagen we al dat reguliere methoden als PBS averechts kunnen werken bij deze kinderen. Het vraagt van leraren dus ook wat van hun pedagogische vaardigheden én van hun mens-zijn. Innerlijke stevigheid bijvoorbeeld. Binnen de lerarenopleidingen is vaak veel aandacht voor zelfreflectie en worden veel studenten soms weleens 'gaar' van de hoeveelheid navelstaren. Reflectie die overigens veelal gericht op het handelen in de klas en nog niet altijd echt op het mens-zijn. Eenmaal voor de klas willen 'verse' leraren dan vaak gewoon lekker aan de slag. Echter, wanneer je een kind in je klas ontmoet als leraar, die je irriteert of frustreert, dan kan dat ook wat over jezelf zeggen. De situatie houdt je als het ware een spiegel voor. Als ouder kun je niet je hoogbegaafde kind 'wegdoen' wanneer het moeilijk wordt. Uit de vele gesprekken maar ook uit eigen ervaring kunnen we wel zeggen dat een hoogbegaafd kind hebben een *push* kan geven aan de eigen ontwikkeling. Wat opgevallen[191] is bij schoolbezoeken aan nieuwe scholen (zoals HVX in Nieuw Vennep en Agoraschool 10-15 in Groesbeek) maar ook bijvoorbeeld de nieuwe lerarenopleiding Spring aan de Hogeschool Leiden waarbij mens-zijn voorafgaat aan het leraar-zijn, is dat deze docenten enorm gericht zijn op hun eigen ontwikkeling. In plaats van te stellen dat er iets 'mis' is met het kind, kijken ze naar zichzelf en gebruiken ze iedere situatie voor hun eigen ontwikkeling. Een Tilburgse intern begeleider die we tegenkwamen in een andere context, zei hierover: 'Een kind moet kind kunnen zijn, en als volwassenen hebben we de taak om goed naar een situatie te kijken en ons gedrag te veranderen zodat dit voor een kind nieuwe mogelijkheden geeft om te ontwikkelen.' Investeren in de ontwikkeling als mens om zo congruent te zijn en het nastreven van een *growth mindset*, is voor leraren die met hoogbegaafde kinderen werken heel belangrijk.

Ten aanzien van het **aanbod voor ouders** zien we ook mogelijkheden voor uitbreiding. Uit de analyse kwam naar voren dat er wel wat wordt gedaan aan bijeenkomsten voor ouders, maar dat er zeker nog meer mogelijk is voor ondersteuning van ouders. In de paragraaf over de behoeften van ouders, hebben we daar al het een en ander over geschreven. Ouders kunnen leren van de ervaringen van hoogbegaafde kinderen van andere ouders, baat hebben bij het uitwisselen van ervaringen tussen ouders waarbij er ook inbreng van deskundigen wordt ingebracht.

Aanvullend hierop weten we vanuit het contact met juristen en ouderbelangenverenigingen of -groepen zoals Onderwijsaffaire[192], dat niet-passend onderwijs ook kan leiden tot conflicten met scholen tot en met onterechte Veilig Thuis-meldingen en zelfs dreigende uithuisplaatsingen. Hierover zijn ook al diverse keren tv-uitzendingen[193] geweest en is er aandacht voor geweest in de Tweede Kamer (zo nam minister Slob als

[191] Bezoeken in 2019/2020 i.h.k.v onderzoek voor boek Kim Castenmiller
[192] N.a.v. de verhalen die bekend zijn bij de belangengroep, zijn ze een korte enquête gestart: https://onderwijsaffaire.nl/onderzoekvt/
[193] Bijvoorbeeld https://www.npostart.nl/de-hofbar/02-03-2021/POW_04931874

één van de 25 maatregelen[194] voor verbeteren passend onderwijs op dat er geen onterechte meldingen in geval van een conflict gedaan mogen worden). Ook in de regio Tilburg zijn er excessen bekend. Wat hier achter de schermen speelt, en wat de rol van scholen daarin is geweest, is geen onderwerp geweest voor deze analyse. Het past bij de ambitie van regio Tilburg om de samenwerking met ouders op te zoeken en als partners op te trekken wanneer het gaat om passend onderwijs, ook voor hoogbegaafde kinderen en jongeren.

Tot slot

In het begin van dit rapport hebben we al even aangestipt dat de opzet van een onderzoek mede de resultaten kan beïnvloeden. Ons denken over het onderwerp van deze analyse hebben we vooraf expliciet gemaakt middels de hypothesen. Dat is de richting waarin we dachten, en we hebben de geraadpleegde literatuur en rapporten dan ook door deze bril bekeken. Omdat we zelf ook hoogbegaafd zijn, ouders zijn van hoogbegaafde kinderen en hoogbegaafde (jong)volwassenen begeleiden, heeft onze eigen ruime ervaring natuurlijk op de achtergrond een rol gespeeld omdat onze visie op het onderwerp van de analyse deels vooraf bepaald was. Desalniettemin zijn we zelf ook weer tot veel nieuwe inzichten gekomen en hebben bestaande inzichten zich verdiept. Zo zijn we er nog sterker van overtuigd geraakt dat het tijd is voor nieuwe schoolconcepten, geschikt voor hoogbegaafden, waarbij ouders en ook hoogbegaafden zelf invloed hebben op hoe dat eruit komt te zien.

In het kader van deze analyse hebben we met diverse mensen gesproken. Dat waren o.a. kartrekkers en hoogbegaafdheidsspecialisten die natuurlijk al bevlogen zijn over het onderwerp en al veel geïnvesteerd hebben. We hebben bijvoorbeeld geen leraren gesproken die nog nauwelijks besef hebben van hoogbegaafdheid, Zij hebben wellicht minder goed in beeld wat er al aan stappen is gezet in de regio of kijken wellicht anders aan tegen de mate waarin er *awareness* is. Daarnaast zijn we met de ouders en jongeren in contact gekomen via leerplicht van de gemeente Tilburg en waar ook goede relaties zijn met de gemeente. We hebben geen ouders gesproken die in conflicten verzeild geraakt zijn met de gemeente. Wellicht zijn deze er ook, en zouden we daar nog meer kritische geluiden hebben gehoord. Dit is ook de reden waarom we een aantal keren de ouderbelangengroep Onderwijsaffaire hebben aangehaald in dit rapport: omdat we vanuit die groep veel kritische geluiden kennen, die we ook in dit rapport hebben willen belichten.

[194] https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/11/04/slob-verbetert-passend-onderwijs-met-25-maatregelen

8 Aanbevelingen en vervolgstappen

In dit deel gaan we in op de aanbevelingen en vervolgstappen. Onze aanbevelingen hebben we gerangschikt naar de drie kernconclusies uit het voorgaande deel.

Aanbevelingen behorende bij 'Regio Tilburg loopt voorop: nu vasthouden en uitbouwen'

Zoals we in het voorgaande zagen, heeft regio Tilburg reeds een sterke positie opgebouwd. Het is nu zaak om deze te behouden, zeker in het licht van de transitie vanuit Plein013, en ook liggen er kansen op verder uit te bouwen. We hebben een viertal aanbevelingen hiertoe:

- Maak de rol van de gemeente sterker door het voortouw te nemen in het ontwikkelen van een gezamenlijke **visie op hoogbegaafdheid, beleid voor hoogbegaafde jeugd en een stop op de horizon van de plek van hoogbegaafde in de regio**. Betrek hierin niet alleen het onderwijsveld en samenwerkingsverbanden, maar ook jeugdzorg/GGD en de kinderopvang/peuteropvang. Geef ouders en hoogbegaafde jongeren hierin een hoofdrol.
- In deel 1 spreken we van een ontwikkelpact. Op dit moment beschikt de regio Tilburg over lokale thuiszitterspacten. Nu worden dat in de toekomst regionale thuiszitterspacten. We willen hier de overweging meegeven om daar daadwerkelijk ontwikkelpacten van te gaan maken. V.w.b. hoogbegaafde thuiszitters sluit dat aan bij de toekomstgerichte aanpak die Koenderink & Van Dijk voorstelde, zoals aan de orde is gekomen in deel 6. De ontwikkelfocus is een krachtiger en passender geluid (passend bij de LEA) dan een focus op 'terugdringen' van thuiszitters.
- Het verdient ook de aanbeveling om voor Plein013 een **transitieplan** te maken waarin de communicatie over de '*why*', het wat, wanneer en hoe aan diverse doelgroepen is uitgewerkt. Ook adviseren we om als onderdeel van het transitieplan het delen van kennis en ervaring te borgen, zeker zodat toegang tot expertise over hoogbegaafdheid voor de éénpitters/kleinere stichtingen toegankelijk blijft. Een 'zelfscan' in termen van: 'zijn wij als school voorbereid op de transitie?' kan ook helpen als veranderinterventie.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

- Tot slot kan **het Talentnetwerk versterkt worden door ook de GGD en het mbo** verder betrekken en intensiever te betrekken. Zeker ten aanzien van vroegsignalering maar ook voor afgestroomde, onderpresterende hoogbegaafde mbo-studenten kan dit uitkomst bieden. De wil hiervoor is er binnen het netwerk.

Aanbevelingen behorende bij 'Ruimte voor écht nieuwe onderwijsconcepten'

In de conclusies zijn we ingegaan op verschillende ideeën ten aanzien van nieuwe onderwijsconcepten, passend bij hoogbegaafden om zo voor meer dekkend aanbod zorg te dragen. Een aanbod dat ook kan bijdragen aan het voorkomen van uitval. We hebben een drietal aanbevelingen:

- Ga met belanghebbende partijen, zoals samenwerkingsverbanden en diverse onderwijsbestuurders, **om tafel om met elkaar het gesprek te hebben over het onderwijsaanbod**. Dit rapport (al dan niet versterkt met een korte documentaire/film) kan de ogen (verder) openen ten aanzien van waar de regio nu staat als het gaat om aanbod voor hoogbegaafden en wellicht ook prikkelen om te kijken of men er voor in is om nieuwe concepten te gaan ontwikkelen. Ook kan er worden gekeken of er in het onderwijsveld bereidheid zit om een Agora school of afdeling op te zetten.
- Ga met ouders of andere mogelijke initiatiefnemers in gesprek om te kijken of daar interesse voor het opzetten van een nieuw onderwijsconcept, bijvoorbeeld geïnspireerd door democratisch onderwijs of andere door ouders geïnitieerde scholen.
- Zet een verkenning op om specifieker de behoefte aan nieuwe onderwijsconcepten nader in kaart te brengen. Wanneer de gemeente hiervan overtuigd is, dan is het opzetten van een *challenge*, in navolging van Amsterdam Nieuw West, waarbij een startersubsidie wordt toegekend, ook het overwegen waard.

Aanbevelingen behorende bij 'Bestaande hb-activiteiten doorontwikkelen'

Om de huidige activiteiten verder door te ontwikkelen, doen we ook een aantal aanbevelingen die aansluiten bij de conclusies:

- Laat leerkrachten in het po eens **stage lopen** bij de Talentklas of bij Xpeers om daar van te leren, en vooral ook meer inzicht te krijgen in hoogbegaafden en onderwijs.
- **Overweeg het doen van werkbezoeken buiten de regio** waarbij verschillende initiatieven worden bezocht. Je zou kunnen denken aan zoiets als de 'Tilburgse HB Expeditie'.
- Ontwikkel aanbod voor de **creatief begaafden,** zoals Walhallab voor drop-outs of passend in een individueel rooster (evt. variawet) voorziening. Ook het aangaan van een samenwerking met creatieve ondernemers of doorontwikkeling van Spoorzone behoort tot mogelijkheden die kunnen worden verkend.
- Maak **de vervolgstap van 'kennisontwikkeling naar mensontwikkeling'** voor leraren en andere onderwijsprofessionals door te investeren in een tweede ronde opleidingen die meer gericht zijn op het mens-aspect ('wie ben jij als leraar'). Daarbij zouden ook de eigen

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

zingeving en zelfverwerkelijking aan bod kunnen komen, om beter in staat te zijn hoogbegaafde kinderen op deze vlakken te begeleiden.

- Versterk de rol van de leerplichtambtenaren door ze een training mediation c.q. procesbegeleiding te bieden zodat ze **'zachte' doorbraken** kunnen verzorgen en de samenwerking tussen ouders en scholen te versterken.
- Gezien de ambitie van de gemeente om ouders meer te 'benutten', zou het een overweging zijn om een pilot te doen waarbij **doorzettingsmacht bij ouders** wordt neergelegd. Vanuit Den Haag is het plan om doorzettingsmacht te organiseren als onderdeel van de versnellingsagenda.[195] Er zijn verschillende opties waar dat te beleggen. Overweeg om ouders hierin een sterke hoofdrol te geven, in plaats van 'mee-op-lopen'. [196]

Adviezen ten aanzien van de vervolgstappen

Zoals we al in het begin aangaven: een onderzoek opstarten creëert verwachtingen. Aangezien deze gecreëerd zijn, maar er ook echt voldoende reden is om **stappen te zetten**, adviseren we dan ook om écht vervolgstappen te gaan maken.

Het vasthouden van de positie in Tilburg heeft daarin *prioriteit* (nog vóór de zomer en de ingang van het nieuwe schooljaar). Vanuit daar kan er vervolgens worden door- en uitgebouwd. De aanbevelingen die passen bij de tweede kernconclusie, passen bij een *langere termijn aanpak* waarbij de voorbereiding wel op kortere termijn kan worden opgestart. De aanbevelingen bij de derde conclusie zouden qua timing goed passen *na de zomervakantie*. Dat geeft de ruimte om voor de zomervakantie e.a. voor te bereiden.

We adviseren om een **programma-aanpak** in te richten waarbij er ook een gemeentelijke aanjager komt op het onderwerp hoogbegaafde jeugd voor coördinatie over het geheel.

Nu het rapport er ligt, is de vraag hoe we verder gaan om **de inhoud te delen**. Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden (verspreiding rapport onder de betrokkenen, korte online presentaties voor diverse doelgroepen, een werkconferentie waar meteen een actie-agenda aan wordt gekoppeld, etc.). Als vanzelfsprekend vervullen we daar graag een rol in.

[195] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/01/30/versnellingsagenda-thuiszitterspact
[196] https://www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl/wp-content/uploads/2017/02/Handreiking-doorzettingsmacht-def2.pdf

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

9 Over de auteurs

Kim Castenmiller en Dirk Anton van Mulligen zijn ervarings- en inhoudsdeskundige veranderaars/ontwikkelaars. Ze zetten verandering neer van plannen op papier naar de daadwerkelijke praktijk en dat in een gestroomlijnd proces. Daarbinnen vervullen ze beiden diverse rollen om tot het gewenste resultaat te komen: van het opstellen van veranderplannen en het uitvoeren van assessments, tot het verzorgen van intervisie, werkconferenties, leiderschaps- & groepsontwikkeling, interim- en projectmanagement.

Hun langdurige samenwerking leidde tot het boek 'Geef je organisatie toekomst': een *roadmap* voor organisatievernieuwers geschreven als een *leadership journey*. Voor Kim en Dirk Anton gaan externe verandering (organisatie, werkvormen, etc.) altijd samen met interne ontwikkeling van de betrokken mensen. Duurzame verandering kan niet zonder.

Affiniteit met hoogbegaafdheid en onderwijs

Kim en Dirk Anton zijn beiden (uitzonderlijk) hoogbegaafd en hebben ook meer-/hoogbegaafde kinderen in de leeftijd van 5 tot 18 jaar. Ze weten vanuit eigen ervaring wat de worstelingen zijn van hoogbegaafden op vele levensgebieden. Als ouders hebben ze ervaring met de nodige stagnaties die in de schoolperiode kunnen voorkomen, zoals momenten van thuis herstellen en afstromen, en met de uitdaging van het begeleiden van het dubbel bijzondere kind (ASS en dyslexie).

Ze hebben niet alleen kennis van de inhoud van het concept hoogbegaafdheid, maar werken er ook mee in de begeleiding van jongeren, ouders en hoogbegaafde mensen die vastlopen in hun werk. Daarnaast hebben ze beiden ervaring als (gast)docent op respectievelijk mbo, hbo en wo niveau. Ze zijn gedreven om de volwaardige ontwikkeling van de mooie en diverse doelgroep van hoogbegaafden normaal te maken. De betrokkenheid van Kim bij het onderwijs komt ook tot uiting het boek dat ze momenteel schrijft. Dit is gebaseerd op meer dan een jaar *fulltime* research naar het functioneren en de toekomst van het onderwijs in Nederland en verschijnt naar verwachting eind 2021. Ter gelegenheid van de week van hoogbegaafdheid, schreef ze een artikel over hoogbegaafde thuiszitters: 'slim, maar niet op school'.

Over Kim Castenmiller

Kim is organisatiepsycholoog, gespecialiseerd in persoonlijke-, team- en bedrijfstransformatie en het omgaan met organisatiestress en het overwinnen van trauma's. Ze begon haar carrière in de bank- en verzekeringssector waar ze verschillende (project)functies vervulde binnen de organisatie- en HR-discipline. In 2007 startte ze haar eigen bedrijf, van waaruit ze veel klanten hielp met organisatietransformatie, leiderschap en talentontwikkeling. In 2009 en 2012 publiceerde ze haar eerste twee boeken. Ook heeft ze lesgegeven op de pabo in het vak psychologie.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Toen Kim begon met werken, vroeg ze zich regelmatig af ‘ben ik gek of is de rest het?’ Twintig jaar later weet ze nu dat ze dat niet was. Veel systemen functioneren voor materialistische doeleinden zonder een gevoel van doelgerichtheid of menselijkheid. Ze hunkeren naar volwassenheid en leiderschap.

Kim’s snelle manier van denken helpt haar om snel de dynamiek in een situatie en teams te zien. Haar persoonlijkheid helpt om doorbraken te creëren, vaak op diep persoonlijk niveau. Haar scherpte en spiegelende vaardigheden laten mensen niet ontsnappen aan wat gezien moet worden. Met gevoeligheid, een groot gevoel voor humor en een even grote executiekracht. Haar klanten prijzen haar omdat ze weet hoe ze resultaten moet boeken.

Voor meer informatie, zie LinkedIn: Kim Castenmiller

Over Dirk Anton van Mulligen

Dirk Anton is bedrijfseconoom, gespecialiseerd in management, innovatie, bedrijfspsychologie en organisatiekunde. Hij zet zich in binnen- en buitenland in voor beter leiderschap, gezondere organisaties en de ontwikkeling van hoogbegaafden. Hij werkt al meer dan drieëntwintig jaar als organisatie- en leiderschapsconsultant en persoonlijk adviseur van senior management. Dirk Anton was hoofddocent van de master ‘Stress Management & Organisational Health’ en bestuurslid van de Benelux-afdeling van het International Forum for Organisational Health. Hij is oprichter van Better Leadership.

Tijdens zijn loopbaan kwamen als vanzelf de meer creatieve, complexe en gedreven persoonlijkheden op zijn pad. Talentvolle mensen die niet altijd makkelijk pasten in hun organisatie en vaak worstelden met zichzelf en hun intensiteit. Deze begaafde mensen tot bloei brengen, bleek op zijn lijf geschreven. Dirk Anton begrijpt ze als geen ander en weet ze aan te zetten tot verandering.

Om hen nog beter te kunnen ondersteunen, heeft hij *Your Evolving Self* ontwikkeld: een ontwikkelassessment dat creatieve kracht, *drivers* van ontwikkeling en drang tot vernieuwing in kaart brengt. Veel van zijn kennis over hoogbegaafdheid is erin terug te vinden, maar ook van zelfmanagement en loopbaanontwikkeling. Het helpt hoogbegaafden zichzelf beter te leren kennen en een plek in de samenleving te vinden waar ze zich thuis voelen.

Tevens treedt Dirk Anton regelmatig op als event moderator, spreker en docent. Zijn stijl wordt daarbij omschreven als origineel, met humor, diepgang en kennis van zaken. En vooral met groot respect voor mensen, hun individuele ontwikkeling en hun vrije wil.

Voor meer informatie, zie LinkedIn: Dirk Anton van Mulligen

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Verantwoording en bronnen

Geraadpleegde documenten en beleidsstukken i.h.k.v. deskresearch Tilburg

Primair onderwijs
Sociale Kaart HB – Xpect Primair (Marlies van de Wal, o.a. begeleider peer group HB bij Xpect Primair)
Kwaliteitskaart leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong, basisschool De Boemerang, maart 2020
Div. schoolgidsen en schoolondersteuningsplannen (zie voetnoten daar waar geciteerd wordt)

Voortgezet onderwijs
Opzet arrangement OZC (onderwijszorgcombinatie, t.w. Top Track) voor bijzonder hoogbegaafden 2020 (V5)
Eindrapportage evaluatie onderwijszorgarrangement Bijzonder Hoogbegaafd Top Track, december 2020
Aanbod HB binnen het VO, van Talentnetwerk Tilburg e.o. werkgroep PO VO

Samenwerkingsverbanden
Projectplan (Hoog)begaafdheid. Ontwerp van een dekkend netwerk voor ondersteuningsvragen rondom cognitief talent voor de samenwerkingsverbanden Plein013 (PO) en Portvolio (VO)
Opleidingsgids (hoog)begaafdheid Plein013
Inventarisatie school- en expert ontwikkeling/scholing (de behoeften van onderwijsprofessionals voor scholing over hoogbegaafdheids-onderwerpen)
Scholingsaanvragen steunpunt

Gemeente
Thuiszitterspact VO-scholen, convenant Thuiszitterspact VO d.d. 21-2-2018
Thuiszitterspact VO-scholen Tilburg en Gemeente Tilburg, Werkagenda d.d. 23-06-2020
Thuiszitterspact PO-scholen Tilburg en Gemeente Tilburg, Werkagenda d.d. 23-06-2020
Vasthouden en niet loslaten, uitvoeringsagenda VSV 2020-2024 RMC – regio 35 Midden-Brabant, juni 2020
Lokale Educatieve Agenda 2015-2018, Gemeente Tilburg
Lokale Educatieve Agenda 2019-2022, Gemeente Tilburg
Uitvoeringsprogramma Lokale Educatieve Agenda 2019-2022, Gemeente Tilburg
PowerPoint Teun Brand t.b.v. de Onderwijscarrousel d.d. 22-02-2021

MBO
Inventarisatie mbo-instellingen *door Mariette van Hazendonk*

Gesprekken

GGD jeugdarts[197] *door Mariëtte van Hazendonk*

[197] Naam bekend bij onderzoekers

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Linda van Elderen, coördinator Talent in Beeld Plein013
Marcelle Hendrickx, Wethouder Tilburg Onderwijs, Jeugd, Cultuur, Wijken en P&O

Interviews

Talentnetwerk

Linda van Elderen, coördinator Talent in Beeld Plein013
Anouke Bakx, bijzonder hoogleraar Begaafdheid Radboud Universiteit en lector Fontys Hogeschool, POINT13
Carla van Moorsel , orthopedagoog Portvolio en Top Track
Marlies Barthel, conrector Theresialyceum en talentbegeleider
Daniëlle Goos, leerkracht po daltonschool Helen Parkhurst en talentbegeleider bovenschools Xpect Primair
Geert Mulders, directeur-bestuurder Portvolio

Ouders en jongeren hebben anoniem deelgenomen. Namen bekend bij Teun en Mariette. Betreft:

Twee ouders met twee kinderen, waarvan één in po en één in vo
Ouder van twee kinderen, beiden po
Twee jongeren (18 en 20)

Onderwijsprofessionals

Maarten de Tollenaer, leerkracht Jan Lighart Driecant & Talentklas
Daniëlle Wilborts, medewerker Steunpunt Hoogbegaafdheid en leerkracht Plusklas
Femke Spooren, leerkracht SG De Keyzer (speciaal onderwijs)
Katrien Willemen, hoogbegaafdheidspecialist 2College Durendeal
Karin Schilder, intern begeleider De Boemerang (po)

Geraadpleegde rapporten i.h.k.v. deskresearch

Bakx, A., Samsen-Bronsveld, E., Hornstra, L., Diepstraten, I., Speetjens, P., Bergh, L. van den, Denissen, J. & Ven, S. van der (september 2020). *Het welbevinden en motivatie van kinderen in het basisonderwijs tijdens onderwijs op school en afstandsonderwijs: de visie van ouders. Rapportage onderzoek afstandsonderwijs.* Nederland, Tilburg/Utrecht: POINT-onderwijsonderzoekswerkplaats i.s.m. Nederlands Jeugdinstituut.

Binsbergen, M.H. van, Pronk, S., Schooten, E. van, Heurter, A. & Verbeek, F. (2019) *Niet thuisgeven. Schooluitval vanuit het perspectief van thuiszitters.* Nederland, Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Dullaert, M. (2019). *De kracht om door te zetten. Hoe kunnen we de impasse rondom thuiszitten doorbreken?* Op verzoek van Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Houkema, D., Janssen, Y. & Steenbergen-Penterman, N. (maart 2018). *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen binnen samenwerkingsverbanden. Rapportage van een inventariserend onderzoek.* Nederland, Enschede: SLO.

Houten, M., Elswijk, E. & Deth, A. van (2019). *Leren van thuiszittersinitiatieven. Ontwikkelrecht als brug tussen zorg en onderwijs.* Movisie in opdracht van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Koenderink, T. & Van Dijk, A. (2015). *Hoge kansen, lage cijfers. Begeleiding van hoogbegaafde uitvallers en thuiszitters in de toekomst.* Nederland, Eindhoven: Feniks Talent.

Ledoux, G. & Waslander, S., m.m.v. Eimers, T. (2020) *Evaluatie passend onderwijs. Eindrapport Mei 2020.* Amsterdam, Nederland: Kohnstamm Instituut.

Lubberman, J., Bertling, L. & Duysak, S. (2019). *Impuls thuiszittersaanpak. Onderzoek naar het verhaal achter de cijfers en de ambities van het Thuiszitterspact.* Amsterdam, Nederland: Regioplan.

Mooij, T., Hoogeveen, L., Driessen, G., Hell, J. van & Verhoeven, L. (2007). *Succescondities voor onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Eindverslag van drie deelonderzoeken.* Nederland: ITS / CBO / Orthopedagogiek, Radboud Universiteit Nijmegen.

Peeters, R., Zunderdorp, M., Lamers, M. & Rats, E. (2018). *Mét andere ogen. Advies voor versnelling en bestendiging van de samenwerking Onderwijs-zorg-jeugd.* Op verzoek van de coalitie onderwijs-zorg-jeugd.

Van Weerdenburg, M., Emans, B., Kabki, M., & Poelman, M. (2019). *De uitstroom van het Centrum voor Creatief Leren (CCL): Met vallen en opstaan. Een retrospectief verkennend onderzoek.* Nijmegen: Behavioural Science Institute - Radboud Universiteit.

Staat van het Onderwijs 2020. Nederland: Inspectie van het Onderwijs.

Geraadpleegde literatuur i.h.k.v. deskresearch

Bakx, A., Boer, E. de, Brand, M. van den & Houtert, T. van (2016). *Werken met begaafde leerlingen in de klas. Pedagogische sensitiviteit als leidraad.* Assen, Nederland: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum

Daniels, S. & Piechowski, M. M. (2008). *Living With Intensity. Understanding the Sensitivity, Excitability, and the Emotional Development of Gifted Children, Adolescents, and Adults.* ucson, Verenigde Staten: Great Potential Press Inc.

Gelder, M. van (2016). *Hoogbegaafd leven van 0 tot 100 jaar. Inzichten uit de praktijk en wetenschap voor hoogbegaafden, ouders, leraren, hulpverleners en werkgevers.* Amstelveen, Nederland: deDNKRS

Heer, W. de (2019). *Onderwijs aan zeer makkelijk lerenden of hoogbegaafden. Een overzicht van wetenschappelijke kennis.* Utrecht, Nederland: Uitgeverij Eburon

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Horeweg, A. (2018). *De traumasensitieve school. Een andere kijk op gedragsproblemen in de klas* Amsterdam, Nederland: Uitgeverij LannooCampus

Kieboom, T. & Venderickx, K. (2017). *Meer dan intelligent. De vele gezichten van hoogbegaafdheid bij jongeren en volwassenen.* Tielt, België: Uitgeverij Lannoo

Koenderink, T. (2012). *De 7 uitdagingen in het onderwijs aan cognitief getalenteerde kinderen. Een praktisch handboek voor leerkrachten in het bo en vo.* Venlo, Nederland: Novilo

Webb, J.T. (2013). *Searching for meaning: Idealism, Bright Minds, Disillusionment, and Hope.* Tucson, Verenigde Staten: Great Potential Press Inc.

Webb, J.T., Amend, E.R., Goerss, J. & Webb, N. (2013). *Misdiagnose van hoogbegaafden. Handreikingen voor passende hulp.* Assen, Nederland: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum

Webb, J.T., Gore, J.L., Amend, E.R., DeVries, A.R. (2020). *De begeleiding van hoogbegaafde kinderen.* Assen, Nederland: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum

Woltring, L. & Van der Wateren, D. (2019). *De ontwikkeling van jongens in het onderwijs. Wat doe je daar nu mee? Over jongens van 4 tot 24.* Amsterdam, Nederland: Uitgeverij LannooCampus

Voor wat betreft de geraadpleegde onderzoeksrapporten en literatuur, zijn hier alleen de bronnen opgenomen waaruit (vaker) geciteerd is. De overige bronnen zijn in de voetnoten opgenomen, al dan niet met beschikbare links zodat de lezer direct bronnen kan raadplegen.

Voor wat betreft de afbeeldingen in dit rapport is gebruik gemaakt van de website Unsplash. Een uitzondering is de foto op pagina 17. Deze is ontleend aan Dreamstime © Kyryl Gorlov.

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

Bijlagen

Checklist groepsinterview Talentnetwerk

1) Korte kennismaking: wie is wie en wat is je ervaring en betrokkenheid bij meer-/hoogbegaafde kinderen en jongeren?

2) Wat weten de vertegenwoordigers van het netwerk talent tav. de analyse?

3) Wat mist er momenteel in het aanbod van zowel onderwijs als begeleiding/ondersteuning aan:
   a) Leerlingen/jongeren
   b) Ouders
   c) Leraren/onderwijsprofessionals

4) Wat gaat er juist goed, is al ingezet, moet worden behouden dan wel versterkt worden?
   a) Tav. leerlingen/jongeren
   b) Tav. ouders
   c) Tav. leraren/onderwijsprofessionals

5) Stel dat er een wonderpil bestaat, die je inneemt, en de dag daarna is er een wonder gebeurd waar jij op hoopt: wat is dat wonder dan?

Checklist jongeren

1. Korte kennismaking: wie is wie?

2. Historisch verloop in beeld: hoe ben je tot punt van thuiszitten cq. uitval gekomen? Wat zie je daarin zelf als 'de oorzaak'?

3. Wat vind je pluspunten van je meer-/hoogbegaafdheid, en wat vind je moeilijke kanten er van?

4. Wat heb je gemist in de periode tot aanloop naar thuiszitten/uitval? Wat had je nodig?

    a. Voor wat betreft onderwijs
    b. Voor wat betreft begeleiding/ondersteuning
    c. Overig?

5. Wat is er juist goed gegaan? Wat werkte goed, waar had je baat bij?

    a. Voor wat betreft onderwijs
    b. Voor wat betreft begeleiding/ondersteuning
    c. Overig?

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

6. Wat heb je nodig (gehad) om terug te keren naar school cq. startkwalificatie te behalen?

7. Stel dat er een wonderpil bestaat, die je inneemt, en de dag daarna is er een wonder gebeurd waar jij op hoopt: wat is dat wonder dan?

Checklist ouders

1. Korte kennismaking: wie is wie?

2. Kun je korte schets geven van jouw kind?

3. Historisch verloop in beeld: hoe ziet de schoolloopbaan van je zoon / dochter er tot nu toe uit? Hoe is situatie van jouw zoon / dochter nu?

4. Waar ben je als ouder van een meer-/hoogbegaafd kind tot nu toe tegen aan gelopen?

5. Wat heb je gemist en had je nodig?

    a. Voor wat betreft onderwijs voor je kind
    b. Voor wat betreft begeleiding/ondersteuning
    c. Overig?

6. Wat is er juist goed gegaan? Wat werkte goed, waar had je baat bij?

    a. Voor wat betreft onderwijs voor je kind
    b. Voor wat betreft begeleiding/ondersteuning
    c. Overig?

7. Welke zorgen heb je ten aanzien het vervolg van de schoolloopbaan van je kind?

8. Stel dat er een wonderpil bestaat, die je inneemt, en de dag daarna is er een wonder gebeurd waar jij op hoopt: wat is dat wonder dan?

Checklist onderwijsprofessional

1. Korte kennismaking: wie is wie?

2. Waarom doe je mee aan dit interview? Wat ‘heb’ jij met dit onderwerp?

3. Waarin zit je eigen expertise c.q. bagage?

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER

4. Wat heb je geleerd in je opleiding, wat in evt. vervolgopleidingen en wat in de praktijk?
5. Waarin onderscheidt deze groep kinderen v.w.b. hun ontwikkelbehoefte en ondersteuningsbehoefte zich van andere kinderen?

6. Wat ben je tegengekomen in jouw werkpraktijk?

    a. Welke ervaringen heb je op gedaan?
    b. Wat zijn positieve ervaringen, en wat zijn negatieve ervaringen?
    c. Kun je voorbeelden geven?
    d. Welke '*best practices*' vanuit onderwijs ken je vanuit andere regio's, scholen, etc.?

7. Wat heb je nodig om te kunnen voorzien in de ontwikkel- en ondersteuningsbehoeften van meer-/hoogbegaafde kinderen?

    a. Voor wat betreft onderwijs
    b. Voor wat betreft begeleiding/ondersteuning
    c. Overig?

8. Is er voldoende aanbod in de regio Tilburg voor deze groep kinderen? En hun ouders? Wat mis je?

9. Stel dat er een wonderpil bestaat, die je inneemt, en de dag daarna is er een wonder gebeurd waar jij op hoopt: wat is dat wonder dan?

©2021 DRS. DIRK ANTON VAN MULLIGEN & DRS. KIM CASTENMILLER